

Drs. A. Boers

No. 4.82

DE ONTWIKKELING VAN DE FINANCIËLE
POSITIE VAN JONGE ONDERNEMERS
IN DE GLASTUINBOUW

Oktober 1978

SIGN: L26-4.82
EX. NO: C
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Tuinbouw

305257

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	7
SAMENVATTING	9
SLOTBESCHOUWING	18
1. INLEIDING	24
1.1 Doel van het onderzoek	24
1.2 Opzet van het onderzoek	24
1.2.1 Verzameling van de benodigde gegevens	24
1.2.2 De onderzochte bedrijven	25
2. ENKELE KENMERKEN VAN DE BEDRIJVEN	27
2.1 Indeling van de bedrijven naar produktierichting	27
2.2 De bedrijfsoppervlakte	28
2.3 Het grondgebruik	30
2.4 De ontwikkeling van het glasareaal	31
2.5 Verdeling van de investeringen in glasopstanden over uitbreidings- en vervangingsprojecten	34
2.6 De bedrijfsomvang	37
2.6.1 Ontwikkelingen in de bedrijfsomvang (sbe)	37
2.6.2 Ontwikkelingen in de samenstelling van het produktiepakket per regio	39
2.6.3 Ontwikkelingen in de samenstelling van het produktiepakket per bedrijfstype	39
2.7 De arbeidsbezetting	42
2.8 De leeftijd van de slijtende duurzame produktiemiddelen	42
2.9 Omschakeling verwarmingsinstallatie van olie op aardgas	44
3. DE VERMOGENSPOSITIE	45
3.1 Het totale vermogen	45
3.2 De structuur van de activa	48
3.3 Spreiding van de solvabiliteit	48
3.4 Mutaties in de eigen vermogenspositie	51
3.4.1 Toename van het eigen vermogen	51
3.4.2 Ontwikkeling van de solvabiliteit	54
3.5 Ontwikkelingen in het vreemde vermogen	59
3.5.1 De structuur van de passiva	59
3.5.2 Verschillende vermogenscategorieën en combinaties van typen leningen nader bezien	61

3.5.3	De betekenis van het Borgstellingsfonds in de kredietverlening	61
3.5.4	Samenstelling van het vreemde vermogen op lange termijn en de verstrekte borgstellingen door het Borgstellingsfonds	62
3.5.5	Analyse van de veranderende samenstelling van het vreemde vermogen op lange termijn	64
3.5.5.1	Aflossingen op familieleningen	66
3.5.5.2	Aflossingen op overige leningen	67
4.	INKOMENSVORMING, INKOMENSBESTEDING EN BESPARING	70
4.1	De bedrijfsresultaten	70
4.2	De spreiding van het ondernemersoverschot in % van de kosten	70
4.3	Kostenstructuur van bedrijven in het ZHG en in overig Nederland	72
4.4	De arbeidsopbrengst en het inkomen	73
4.5	Inkomensbesteding	76
4.5.1	Persoonlijke belastingen en premies volksverzekeringen	76
4.5.2	Overige privé-onttrekkingen	77
4.5.3	Inkomensbesteding en de aard van de financiële positie	78
4.6	Besparing	79
4.6.1	Besparingscapaciteit en de aard van de financiële positie	80
4.6.2	Besparing en bedrijfsomvang	80
5.	HERKOMST VAN DE FINANCIERINGSMIDDELEN	82
6.	AANWENDING VAN DE FINANCIERINGSMIDDELEN	86
6.1	Investerings in duurzame produktiemiddelen	86
6.2	Overige toepassingen van beschikbaar gekomen financieringsmiddelen	90
6.2.1	Investerings en beleggingen buiten bedrijf	90
6.2.2	Aanwending in de sfeer van de vlottende en liquide middelen	91
7.	DE LIQUIDITEIT OP KORTE TERMIJN	95
7.1	Saldo liquide en vlottende middelen en de beschikbare financieringsruimte op de lopende rekening	96
7.2	Aflossings- en renteverplichtingen ten aanzien van vreemd vermogen en de betalingscapaciteit	98

BIJLAGEN

1. Grondgebruik, bedrijfsomvang en arbeidsbezetting	103
2. Het grondgebruik naar teelten	105
3. Samenstelling van het teeltplan	106
4. Waarderingsgrondslag van de bezittingen	107
5. Criteria voor indeling van de bedrijven naar de aard van de financiële positie	108
6. Balansopstellingen (debetzijde)	110
7. Structuur van de activa	112
8. Balansopstellingen (creditzijde)	113
9. Structuur van de passiva	115
10. Vermogenscategorieën: frequentie en betekenis	116
11. Combinaties van vreemd vermogen-categorieën	118
12. Ontwikkeling van het vreemde vermogen op lange termijn	119
13. Toelichting op de vaststelling van enkele kosten- en opbrengstencategorieën	120
14. Bedrijfsresultaten	121
15. Inkomensvorming, inkomensbesteding en besparing	122
16. Spreiding van de arbeidsopbrengst en het ondernemersinkomen	123
17. Spreiding van het totale inkomen en de besparing	124
18. Inkomensvorming en besparing, en de aard van de financiële positie	125
19. Besparing in procenten van de kosten	126
20. Beschikbaar gekomen financieringsmiddelen	127
21. Investeringsactiviteit, beleggingen en mutaties in vlottende en liquide middelen	128
22. Spreiding van de bruto- en netto-investeringen in duurzame produktiemiddelen	129
23. Investeringsactiviteit en de aard van de financiële positie	130
24. Beschikbare financieringsruimte op de lopende rekening bij de bank	131
25. Betalingscapaciteit en financieringslasten	132

Woord vooraf

In 1975 zijn de resultaten gepubliceerd van een onderzoek naar de financiële positie van jonge beginnende ondernemers in de glastuinbouw, die in de periode mei 1972 - mei 1973 zelfstandig glastuinder op een eigendomsbedrijf (minstens 60 sbe) zijn geworden in Zuid-Holland, Aalsmeer e.o., Utrecht, Noord-Brabant en Limburg. Het accent lag hier duidelijk op de financieringsproblematiek op het moment van de bedrijfsovername.

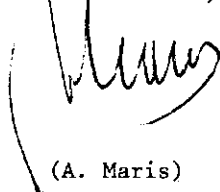
In het voorliggende rapport zijn de resultaten neergelegd van een onderzoek naar de inkomens- en vermogensontwikkeling gedurende de eerste jaren na de start, en kan daarom als een logische voortzetting van het eerste onderzoek worden beschouwd.

Voor deelneming aan dit onderzoek werden dezelfde glastuinders uitgenodigd die ook hun medewerking hebben verleend bij het eerstgenoemde onderzoek. De bereidheid tot deelneming aan dit tweede onderzoek was groot.

Veel dank is verschuldigd aan de ondernemers die door hun medewerking dit onderzoek mogelijk hebben gemaakt.

Het onderzoek is verricht op de afdeling Tuinbouw door Drs. A. Boers, met assistentie van ing. A.E.F. Bergshoeff bij het verzamelen van het feitenmateriaal.

De Directeur,

(A. Maris)

Den Haag, oktober 1978

Samenvatting

1. Het doel van dit onderzoek was de ontwikkeling na te gaan van de financiële positie en de bedrijfsstructuur van glasbedrijven 1) waarmede jonge ondernemers in de periode mei 1972/mei 1973 zijn begonnen.
Er wordt een beeld gegeven van de bedrijfsresultaten, de vermogens- en liquiditeitspositie, de gerealiseerde groei in samenhang met het gevolgde financieringsbeleid en van de verdere structurele ontwikkelingen.
Van de 122 bedrijven (met 136 ondernemers) die in 1975 deelnamen aan het onderzoek naar de financieringssituatie op het moment van de bedrijfsovername 2), konden voor het onderzoek naar de ontwikkelingen in de periode 1973 t/m 1975 103 bedrijven (112 ondernemers) worden betrokken.
Van 19 bedrijven kon het onderzoek niet worden voortgezet, onder meer door weigering (6) tot verdere medewerking, en verder hoofdzakelijk wegens het feit dat niet (tijdig) kon worden beschikt over voldoende en betrouwbare gegevens. Twee bedrijven zijn niet meer in het onderzoek betrokken omdat zij beide in de onderzoeksperiode geliquideerd zijn.
 2. De 103 onderzochte bedrijven zijn regionaal verdeeld over het Zuidhollands Glasdistrict - ZHG - (67) en overig Nederland (36).
Per regio is onderscheid gemaakt in bedrijven met overwegend glasgroenten resp. bloemisterij.
In de onderzochte periode heeft op een aantal bedrijven hetzij een volledige omschakeling dan wel een gedeeltelijke verschuiving in het teeltplan naar bloemisterijteelten plaatsgevonden.
 - A. Bedrijfsstructurele ontwikkelingen (3 t/m 6)
 3. De gemiddelde oppervlakte glas in de periode 1973 t/m 1975 is slechts met ruim 400 m² tot 7.000 m² glas gemiddeld per bedrijf (waarvan 6800 m² verwarmd) toegenomen; op twee derde van alle bedrijven heeft in het geheel geen uitbreiding plaatsgehad, op 20% van alle bedrijven is het glasareaal met meer dan 1.000 m² vergroot. Het is opvallend dat vooral de kleinere bedrijven (gemeten in m² glas) het glasareaal hebben uitgebreid.
-
- 1) Glasbedrijven zijn bedrijven waarvan de glassector 60% of meer van de totale bedrijfsomvang - gemeten in sbe - omvat.
 - 2) De financiële positie van beginnende ondernemers in de glas-tuinbouw; LEI-publikatie no. 4.65; oktober 1975.

4. Het verschil in investeringsactiviteit tussen het ZHG en overig Nederland is bijzonder groot. Terwijl op de glasgroenten- en bloemisterijbedrijven in het ZHG de totale nieuwbouw (vervanging en uitbreiding) resp. 25 en 36% (ca. 2.100 m²) van de oppervlakte per 1-1-1973 bedroeg, waren deze percentages buiten het ZHG slechts resp. 13 en 10% (resp. ca. 900 en 450 m²). Van het glasareaal per ultimo 1975 bestond ca. 30% in het ZHG en ca. 10% in overig Nederland uit nieuwbouw die plaatsvond na de bedrijfsovername. Dit grote verschil in nieuwbouwactiviteit tussen beide gebieden heeft geen betrekking op verschillen in uitbreiding van het glasareaal, maar heeft heel duidelijk de sterk verschillende mate van vervanging van bestaand glas als oorzaak. In het ZHG was 23% van het bestaande areaal per ultimo 1975 afkomstig uit vervanging tegen 3% in overig Nederland.

Binnen het geheel der duurzame produktiemiddelen nemen ook de verwarmingsinstallaties een belangrijke plaats in. Het grote verschil in investeringsactiviteit in glasopstanden tussen het ZHG en overig Nederland geldt eveneens voor verwarmingsinstallaties. Een groot gedeelte van de investeringen in verwarmingsinstallaties hangt samen met verandering van energiebron voor verwarmingsdoeleinden. In 1973 was nog slechts 37% aangesloten op het aardgasnet, terwijl in 1975 80% met aardgas stookte. Deze ontwikkeling deed zich vooral op de buisverwarmde bedrijven voor.

Het aandeel van de oudere bedrijven met relatief oude produktiemiddelen is in het ZHG flink gedaald, terwijl overig Nederland juist een sterke toename te zien geeft in deze categorie.

5. De gemiddelde bedrijfsomvang is van 1973 naar 1975 met 12% tot 209 sbe gemiddeld per bedrijf gestegen. Deze stijging overtreft die van de oppervlakte glas, doordat de intensiteit van de teelt is toegenomen. De sbe-toename was in het ZHG (14%) groter dan daarbuiten (9%).

In beide regio's is de bezetting van de klassen met een grotere bedrijfsomvang belangrijk toegenomen.

Bedrijfsomvang (in sbe) in 1973 en 1975 (aantal bedrijven in %)

Sbe- klasse	Alle bedrijven(103)		ZHG(67)		Ov. Nederland(36)	
	1973	1975	1973	1975	1973	1975
60 - 150	38	27	33	21	47	39
150 - 210	30	32	39	37	14	22
210 en meer	32	41	28	42	39	39
	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
Sbe, gemiddeld per bedrijf	186	209	185	211	188	205

Het is opvallend dat kleinere bedrijven een relatief grotere groei hebben gekend dan de middelgrote en grotere bedrijven (in het ZHG resp. 27, 16 en 7% sbe-toename).

6. In verband met de uitbreiding van de bedrijfsactiviteiten is ook de arbeidsbezetting aangepast. De arbeidsinbreng door de ondernemer en echtgenote is berekend op bijna 2 manjaren. Hoewel de arbeidsprestatie van de meewerkende echtgenotes van grotere betekenis wordt door het toenemend aantal, was uitbreiding van de arbeidsbezetting niet mogelijk zonder gebruik te maken van meer vreemde arbeid. De vooral aanvankelijk zeer wezenlijke arbeidsinbreng door de meewerkende vader - vaak de vorige eigenaar - liep steeds verder terug, zowel qua aantal (een derde van de bedrijven) als qua arbeidsprestatie.

B. Vermogenspositie (7 t/m 10)

7. De balans per 1-1-1973 (openingsbalans) en per 31-12-1975, gemiddeld per bedrijf (x f 1.000,-)

	Alle bedrijven		ZHG		Ov.Nederland	
	1-1-1973	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1975
Duurzame produktie-middelen	203,4	312,2	215,8	349,1	180,3	243,6
Vlottende en liquide middelen	28,4	49,6	29,5	51,9	26,5	45,2
Woning en overige deelnemingen en beleggingen	40,7	69,8	41,5	72,7	39,3	64,4
Totaal	272,5	431,6	286,8	473,7	246,1	353,2
Vreemd vermogen	158,9	220,3	166,4	244,0	145,1	175,9
Eigen vermogen	113,6	211,3	120,4	229,7	101,0	177,3
Totaal	272,5	431,6	286,8	473,7	246,1	353,2
Eigen vermogen in % van het totale vermogen (gewogen gemiddelde)	41,7	49,0	42,0	48,5	41,0	50,2

Gedurende de betrekkelijk korte beginperiode van 3 jaar heeft zich een opmerkelijk grote vermogensgroei op de bedrijven voorgedaan. In het bijzonder betreft dit een sterk toegenomen vermogensbeslag door de duurzame produktiemiddelen. Naast de aanzienlijke investeringsactiviteit, speelt ook de factor herwaardering hierbij een belangrijke rol.

In de gestegen vermogensbehoefte is ten dele voorzien door een uitbreiding van het vreemde vermogen. Daarnaast was de toename van het eigen vermogen echter zo groot dat de solvabiliteit zelfs belangrijk is versterkt.

8. De toename van het eigen vermogen in de periode van 1-1-1973 tot ultimo 1975 (met f 97.700,-) gemiddeld per bedrijf is in hoofdzaak het gevolg van de berekende herwaardering wegens prijsstijging van duurzame produktiemiddelen, inclusief woonhuis (f 56.000,-), terwijl een derde van de vermogensmutatie gevormd is door besparingen op het inkomen (f 32.100,-). Het resterende deel betreft in hoofdzaak schenkingen (met name via een relatief lage beloning van de arbeid van de meewerkende vader) en in mindere mate subsidies e.d.
9. Voor de ontwikkeling van de solvabiliteit is naast de toename van het eigen vermogen ook de mutatie van het vreemde vermogen van belang. Hoewel deze laatste vermogenscategorie ook flink is toegenomen, is de verhouding tussen beide mutaties betrekkelijk gunstig (resp. 61 en 39% van de totale vermogenstoename). Zonder herwaardering van de activa wegens prijsstijgingen zou de verhouding tussen de mutaties van het eigen en vreemde vermogen uiteraard veel ongunstiger zijn geweest (resp. 41 en 59%). Hierbij is tevens verondersteld dat de invloed van een situatie zonder inflatie op kosten, opbrengsten en bestedingen zodanig is dat de besparing (toename van het eigen vermogen) niet verandert.

	Mutatie periode 1973 t/m 1975	Mutatie in % van 1-1-1973	Mutatie in % van mutatie tot.verm.	Idem, stel herw. = 0
Besparing en overige vermogensmutaties	42.700		27	41
Herwaardering 1)	55.000		34	-
Mutatie eigen vermogen	97.700	86%	61	41
Mutatie vreemd vermogen	61.400	39%	39	59
Mutatie totaalvermogen	159.100	58%	100	100'

- 1) Hieronder is begrepen de mutatie in het eigen vermogen als gevolg van wijziging van de waardering van de activa bij keuze voor een andere BTW-regeling.

10. De gemiddelde solvabiliteit heeft zich in beide onderzochte gebieden gunstig ontwikkeld; opvallend is, dat terwijl in het ZHG het aantal bedrijven met een extreem lage of hoge solvabiliteit (resp. minder dan 30 en meer dan 80%) is gedaald,

deze categorieën in overig Nederland zich juist heeft uitgebreid. De toename van de solvabiliteit met circa 7% naar 49% per ultimo 1975, was de resultante van herwaardering van de activa wegens prijsstijgingen, besparingen, schenkingen e.d. enerzijds en uitbreiding van het vreemde vermogen anderzijds.

Er kunnen twee hoofdoorzaken worden aangegeven die de aanvankelijk verschillende solvabiliteitspositie van de categorieën ingedeeld naar de aard van de financiële positie 1) nog vergroot hebben:

- verschil in besparingsniveau;
- verschil in de mate van aflossing en aantrekken van vreemd vermogen.

De bedrijven met een relatief matige en ongunstige financiële positie konden, dankzij de ongunstiger (solvabiliteits-)uitgangspositie, in grotere mate profiteren van de factor herwaardering. In absolute zin is de herwaardering echter geringer dan die van de bedrijven met een relatief gunstige financiële positie.

C. Vreemd vermogen (11 en 12)

11. Ondanks de toename van het vreemde vermogen binnen drie jaar van f 158.900,- naar f 220.300,- (groei 39%), verminderde het aandeel van het vreemde vermogen op lange termijn binnen het totaalvermogen van 55 naar 44%, terwijl het korte krediet iets in betekenis is toegenomen (van 3 naar 7%).

Binnen het vreemde vermogen op lange termijn heeft een sterke verschuiving plaatsgevonden van de familieleningen naar Rabobankfinancieringen.

Geleend van:	Per 1-1-1973	Per 31-12-1975
familie en overige particulieren	45	24
Rabobanken: leningen	45	66
Rabobanken: kredieten	7	7
overige banken e.d.	1	1
overig lang krediet	2	2
	100%	100%
Totaalbedrag van 103 bedrijven	15,5 mln.	19,7 mln.

1) Criteria: solvabiliteit per ultimo 1975, besparingen 1973 t/m 1975 en de leeftijd van de duurzame produktiemiddelen per ultimo 1975 (zie bijlage 5).

Op het moment van de start maakte circa een derde van alle bedrijven (bijna) uitsluitend gebruik van (Rabo-)bankfinanciering voor vreemd vermogen op lange termijn; 3 jaar later gold dat al voor meer dan de helft van de bedrijven, terwijl tevens de groep bedrijven met uitsluitend familieleningen als vreemd vermogen op lange termijn, sterk in betekenis afnam. Behalve door normale periodieke aflossingen zijn de familieleningen sterk verminderd door directe vervanging door bankfinanciering. Tegenover deze daling van de familielening met resp. f 16.100,- (aflossingen) en f 14.900,- (herfinanciering), werd er voor f 9000,- aan nieuwe familieleningen opgenomen, zodat de netto-afname f 22.000,- bedroeg in de periode 1973 t/m 1975.

In het algemeen vormen familieleningen geen permanente vermogensbron die op gezette tijden in een extra vraag naar lang vermogen kan voorzien. De vorming van familieleningen is sterk gebonden aan de financieringsproblematiek bij de overname van het bedrijf. Op dat moment was de oudere generatie vaak bereid een deel van de overnameprijs niet in contanten te eisen, maar als lening te beschouwen. Een aanzienlijk gedeelte van deze leningen blijkt slechts een korte looptijd te hebben gekend (maximaal 3 jaar). In feite was er in deze gevallen sprake van het afwikkelen van een tijdelijk uitgestelde overnamefinanciering.

De aflossingsregelingen voor familieleningen zijn in het algemeen bijzonder soepel: slechts bij een vijfde van de voorkomende gevallen is er sprake van vastgelegde aflossingsschema's. Toch hebben er aanzienlijke aflossingen plaatsgevonden: circa 10% per jaar, terwijl de vastgelegde verplichting slechts een derdedeel ervan bedraagt.

Vrijwel alle bedrijven waren in staat om aan de aflossingsverplichtingen verbonden aan de overige leningen te voldoen (gemiddeld 7% per jaar).

12. De rol van het borgstellingsfonds (B.F.) bij de kredietverstrekking door (Rabo)banken ten behoeve van de financiering van investeringsprojecten van de jonge glastuinders is in de onderzochte periode groter geworden. Dit blijkt uit het toenemende aantal verstrekte financieringen onder garantstelling van B.F., waarbij het gemiddeld gegarandeerd bedrag toenam. 28% van de onderzochte bedrijven had een garantstelling door B.F. nodig; het betrof vooral bedrijven met een zwakke financieringssituatie, dwz. een lage solvabiliteit met een laag percentage familieleningen. Het vreemde vermogen op lange termijn bestond bijna steeds voor meer dan 80% uit bankfinanciering. De B.F.-garantie had betrekking op gemiddeld een derde deel van de totale financiering van deze bedrijven. De solvabiliteit per ultimo 1975 voor de bedrijven met respectievelijk zonder B.F.-garantie bedroeg respectievelijk 36 en 53% gemiddeld per bedrijf. Zonder deze faciliteit zou de

bedrijfsstructurele ontwikkeling voor veel van deze financieel zwakke bedrijven moeilijker zijn geweest.

D. Inkomensvorming, inkomensbesteding en besparing
(13 en 14)

13. Over de gehele periode 1973 t/m 1975 bedroeg het ondernemersoverschot negatief f 18.100,- per bedrijf per jaar (-9% van de kosten). Slechts 14% van alle bedrijven had een positief resultaat. De arbeidsopbrengst van de ondernemer bedroeg f 19.400,- per ondernemer per jaar (dit is 84% van het CAO-loon in deze periode); het ondernemersinkomen f 26.800,- en het gezinsinkomen uit bedrijf f 33.900,-. Het totaalinkomen werd berekend op f 37.100,-. Voor persoonlijke belastingen en premies volksverzekeringen was een bedrag nodig van f 9.000,- en voor de huishouding f 18.300,- per jaar. Al deze uitgaven nemen van jaar op jaar sterk toe.

14. Hoewel het totaalinkomen in de onderzochte periode van jaar op jaar steeg, daalde het aandeel van de besparing, als gevolg van de sterk toegenomen onttrekkingen. Van alle ondernemers heeft 30% ontspaard, terwijl van 25% de besparing boven f 20.000,- per jaar lag. Tussen de gebieden ZHG en overig Nederland liepen de besparingen sterk uiteen: resp. 22 en 45% van de ondernemers ontspaarden.

E. Financieringsmiddelen (herkomst en bestemming) en liquiditeit (15 en 16)

15. De in de onderzochte periode beschikbaar gekomen financieringsmiddelen (f 61.500,- per bedrijf per jaar) waren voor twee derdedeel uit eigen middelen afkomstig en voor een derde uit een toename van het vreemde vermogen.

De eigen middelen bestonden voor een belangrijk deel (tweederde) uit afschrijvingen op duurzame produktiemiddelen, en verder uit besparingen en - in mindere mate - uit schenkingen. De beschikbaar gekomen middelen werden vooral geïnvesteerd in duurzame produktiemiddelen, met name glasopstanden en verwarmingsinstallaties.

De investeringsactiviteit was relatief hoog: de bruto-investeringen bedroegen 24% van de jaarkosten, de netto-investeringen 11%. De spreiding in de investeringen was groot: bijna een kwart van de onderzochte bedrijven had negatieve netto-investeringen (bruto-investeringen kleiner dan de afschrijvingen).

De verschillen in investerings- en financieringsbeleid tussen het ZHG en overig Nederland waren aanzienlijk. Uit de diverse bronnen van financieringsmiddelen (waarvan de besparing, af-

schrijving en uitbreiding van het vreemde vermogen de belangrijkste zijn) was in het ZHG duidelijk meer beschikbaar gekomen dan in overig Nederland (resp. f 70.700,- en f 43.900,- gemiddeld per jaar). In beide gebieden werd ca. drie vierde hiervan bestemd voor bruto-investeringen in duurzame produktiemiddelen. Het percentage bedrijven met negatieve netto-investeringen was in het ZHG aanzienlijk kleiner dan in overig Nederland (resp. 16 en 36%). Als gevolg van het grote verschil in investeringsactiviteit tussen beide gebieden, heeft in het ZHG een aanzienlijke vernieuwing en in overig Nederland een veroudering plaatsgehad van de duurzame produktiemiddelen.

16. De toename van de liquide en vlottende middelen was vrijwel gelijk aan de uitbreiding van het vreemde vermogen op korte termijn. Hoewel het saldo van liquide- en vlottende middelen en het vreemde vermogen op korte termijn gelijk bleef, ontwikkelde de situatie zich in het licht van de toenemende omvang van de bedrijfsactiviteiten en de geldontwaarding in ongunstige zin.

Voor een beoordeling van de liquiditeit op korte termijn is ook de verhouding tussen de jaarlijkse betalingscapaciteit en de omvang van de financiële verplichtingen van belang. De betalingscapaciteit ten behoeve van de rente- en aflossingsverplichtingen wordt begrensd door de vrijkomende middelen in de vorm van besparing en afschrijving. Gerekend over de gehele onderzochte periode waren de besparingen bijna voldoende om hieruit de aflossingen te financieren.

Deze gunstige situatie gold slechts voor de helft van alle bedrijven. De overige bedrijven hadden een kleiner of groter deel van de vrijgekomen afschrijvingen nodig als aanvulling op de besparing om aan de financieringsverplichtingen te voldoen.

Uit het volgende overzicht blijkt de sterke positieve samenhang tussen de betalingscapaciteit en de aard van de financiële positie, zoals die bepaald is op grond van de criteria: solvabiliteit per ultimo 1975, besparingen 1973 t/m 1975 en leeftijd van de duurzame produktiemiddelen per ultimo 1975.

3-jaar gemiddelden, per bedrijf	Financiële positie			
	alle bedrijven	relatief gunstig	relatief matig	relatief ongunstig
Besparing	10.700	34.300	15.100	-6.200
Betaalde rente	13.400	11.400	13.500	14.400
Besparing + betaalde rente	24.100	45.700	28.600	8.200
Afschrijving	27.000	29.700	26.200	26.300
Betalingscapaciteit	51.100	75.400	54.800	34.500
Aflossingen (excl. rekening-courant)	12.200	20.300	9.700	10.500
Betaalde rente	13.400	11.400	13.500	14.400
Financieringslasten op vreemd vermogen	25.600	31.700	23.200	24.900
Besparing + betaalde rente minus financieringslasten vreemd vermogen	-1.500	14.000	5.400	-16.700
Besparing + betaalde rente in % van financieringslasten vreemd vermogen	94%	144%	123%	33%
Besparing + betaalde rente minus financieringslasten vreemd vermogen in % van de afschrijving	-6%	47%	20%	-63%
Betalingscapaciteit minus financieringslasten vreemd vermogen	25.500	43.700	31.600	9.600
Betalingscapaciteit in % van financieringslasten vreemd vermogen	200%	238%	236%	139%

Slotbeschouwing

A. De bedrijfsontwikkeling

De gemiddelde oppervlakte glas van de bedrijven met jongere ondernemers wijkt niet wezenlijk af van het algemene beeld 1) voor hetzelfde type bedrijf (glasgroenten, bloemisterij) in hetzelfde gebied. Een uitzondering vormen de bloemisterijbedrijven in het ZHG die circa 30% kleiner zijn dan het gemiddelde glasareaal van bloemisterijbedrijven in deze regio; tevens is het pakket duurzame produktiemiddelen van deze laatste groep ouder.

Het investeringsbeleid en financieringsgedrag op de onderzochte bedrijven, hebben mede onder invloed gestaan van enkele algemene ontwikkelingen die in de onderzochte periode 1973 t/m 1975 hun uitwerking hebben gehad op de gehele bedrijfstak, zoals:

- vervangings-, diepte- en uitbreidingsinvesteringen om te voldoen aan de eisen die aan een moderne bedrijfsinrichting worden gesteld;
- verschuiving in het teeltplan van groenten naar bloemisterij.

Ook jongeren werden met deze ontwikkelingen geconfronteerd. Dit zou anders zijn als bij de bedrijfsovername het bedrijf met nieuwe produktiemiddelen van start zou gaan. Een dergelijke situatie is echter eerder uitzondering dan regel geweest, omdat de jonge ondernemers geen nieuwe bedrijven vestigden, maar vrijwel steeds bestaande bedrijven overnamen. De noodzaak tot aanpassingen in het produktieapparaat wijkt niet wezenlijk af van die van de bedrijven met ondernemers die reeds langer gevestigd zijn, zodat er na de overname geen periode van vertraging optreedt in de investeringsactiviteit. De jongeren hebben dan ook beslist niet passief op dit soort ontwikkelingen gereageerd. De totale investeringsactiviteit op hun bedrijven overtreft in de onderzochte periode zelfs het gemiddelde van de gehele bedrijfstak.

De duidelijk op groei gerichte ontwikkelingen in de bedrijfsstructuur op de bedrijven van de jongeren laten duidelijk zien dat de financieringsproblematiek zich niet uitsluitend beperkt tot de fase van de overname van het bedrijf. Het blijkt dat in de eerste jaren na de start reeds complete herfinancieringen plaats hadden als gevolg van de juist in deze periode omvangrijke vervangings- en uitbreidingsinvesteringen. Het doel hiervan was in het algemeen om tot een doelmatiger inrichting van het bedrijf te komen. Voor het entameren van dergelijke projecten mag natuurlijk een gezonde financiële basis niet ontbreken.

1) Op alle bedrijven volgens LEI-onderzoekingen (steekproef t.b.v. onderzoek naar rentabiliteit en inkomen).

De realisatiemogelijkheden van de verrichte investeringen werden vergroot, doordat als gevolg van de relatief hoge inflatiegraad, de onderpandwaarde van de activa toenam. Dit zekerheids-element kan voor de verschaffers van vreemd vermogen, naast de rentabiliteit en de betalingscapaciteit, een rol spelen bij het bepalen van de kredietmogelijkheden. Deze factor heeft er in ieder geval mede toe bijgedragen dat de banken in het algemeen bereid waren om in de gestegen vermogensbehoefte te voorzien met nieuwe leningen en kredieten. Ook werd de investeringsbeslissing wel vergemakkelijkt of zelfs aangemoedigd door geldende fiscale faciliteiten en bedrijfsontwikkelingsregelingen zoals rentesubsidie.

B. De vorming van eigen vermogen

In het algemeen is het noodzakelijk dat de bedrijfsuitoefening tot een dusdanig inkomensniveau leidt dat, na aftrek voor gezinsbestedingen (incl. belastingbetalingen), er voldoende middelen gereserveerd blijven om samen met de afschrijvingen via zelffinanciering in een aanzienlijk deel van de vermogensbehoefte te voorzien. Dit geldt in het bijzonder voor bedrijven van jonge ondernemers: door het meestal ontbreken van voldoende weerstandsvermogen in verband met de zwakke financiële positie op het moment van de bedrijfsovername, is voor deze bedrijven versterking van het eigen vermogen een eerste vereiste.

In het algemeen is de rentabiliteit op de onderzochte bedrijven lager dan het gemiddelde niveau 1). Slechts 14% van de onderzochte bedrijven wist een positief resultaat te behalen. Voornamelijk dank zij de vergoeding voor de inzet van eigen arbeid en vermogen kon het inkomen een zodanig niveau bereiken dat, na de onttrekking voor gezinsbestedingen, nog 70% van de ondernemers kans gezien heeft om te sparen.

De gerealiseerde besparingen konden slechts worden bereikt bij een zeer grote arbeidsinzet van de ondernemer en zijn echtgenote. De besparingen dienen daarom wel mede tegen deze achtergrond te worden beoordeeld.

De arbeidstijd van de jonge ondernemers lag gemiddeld ca. 19% boven het gemiddelde in de bedrijfstak, dat reeds ca. 25% boven het aantal CAO-uren op jaarbasis lag. Deze "extra"-uren (boven het gemiddelde) zijn gewaardeerd op f 6.400,- per bedrijf per jaar, terwijl de arbeidsprestatie van de meewerkende echtgenote gewaardeerd is op f 7.800,- per bedrijf per jaar. Ook de niet-betaalde arbeidsprestatie van de meewerkende vader - f 2.400,- per bedrijf per jaar - draagt bij aan de vermogensvorming.

1) Op alle bedrijven volgens LEI-onderzoekingen (steekproef t.b.v. onderzoek naar rentabiliteit en inkomen).

De opbouw van de mutatie in het eigen vermogen (excl. herwaardering) blijkt uit de volgende opstelling:

	Gemiddelde per bedrijf, per jaar (periode 1973 t/m 1975)
Ondernemersoverschot	-18.100
Berekende arbeidskosten	
- ondernemer	39.200
- echtgenote	7.800
Saldo berekende en betaalde rente	7.400
Inkomenstoeslag en rentesubsidie	600
Inkomen buiten bedrijf 1)	3.500
Persoonlijke belastingen en premies volksverzekering	- 9.800
Overige gezinsbestedingen 1)	<u>-19.900</u>
Besparing	10.700
Schenken (waarvan niet-betaalde arbeid vader f 2.400)	3.200
Overige vermogensmutaties	<u>300</u>
Mutatie in het eigen vermogen	14.200

1) Waarvan huurwaarde woning f 2.700.

De berekende waarde van de "extra"-arbeidsuren van de ondernemer (boven het gemiddelde), de arbeid van de echtgenote en de niet-betaalde arbeidsprestaties van de meewerkende vader, bedroeg f 16.600,- per bedrijf per jaar, hetgeen de totale mutatie in het eigen vermogen (excl. herwaardering) zelfs overtrof.

Naast de beloning van eigen arbeid en vermogen heeft ook de relatief lage gezinsbesteding (excl. belastingen en premies AOW/AWW) bijgedragen tot het behaalde besparingsniveau. Het relatief lage bestedingsniveau van de jongeren - circa 70% van het gemiddelde niveau 1) - wordt ten dele verklaard uit de kleinere gezinsomvang, maar ook los van de verschillen in gezinssituatie hebben de jongeren een relatief laag gezinsconsumptiepeil.

Het niveau van gezinsbestedingen (excl. belastingen en premies AOW/AWW) vermeerderd met een opslag van 15% van de bruto-arbeidsvergoeding als benadering van de gezinsreservering ten behoeve van de oudedagsvoorziening en dekking van persoonlijke risico's 2), blijkt voor jongeren belangrijk lager te zijn geweest

- 1) Op alle bedrijven volgens LEI-onderzoekingen (steekproef t.b.v. onderzoek naar rentabiliteit en inkomen).
- 2) Hierbij wordt aangesloten op de ontwikkelde gedachten zoals die zijn verwoord in het artikel van de Veer voor het LEI-jaarverslag 1978.

dan het gemiddelde 1) niveau (resp. ca. 55 en 90% van de bruto-arbeidsvergoeding).

De besparing die resteert na aftrek van de gezinsreservering, is in feite gedaan t.b.v. de continuïteit van het bedrijf. Het bedrag dat vereist is voor de vermogensvoorziening van het bedrijf, in verband met de noodzakelijke aanpassing aan de technische en economische ontwikkeling en de bedrijfsoverdracht bij generatiewisseling, wordt in hoofdzaak bepaald door de omvang van het bedrijf. De bedrijfsbesparingen zijn dan ook gerelateerd aan het bedrijfsvermogen (totaalvermogen excl. woning) en bedroegen gemiddeld ca. 1%.

Naast de besparingen en enkele minder belangrijke bronnen van vermogen, was vooral de tot het eigen vermogen gerekende waardestijging van duurzame produktiemiddelen en woning verantwoordelijk voor de aanzienlijke toename van het eigen vermogen, dat in drie jaar tijd bijna verdubbelde. Wel moet worden bedacht dat op een deel van de toename van het eigen vermogen mogelijk een latente belastingclaim rust, die pas tot een onttrekking leidt bij realisatie van deze (vermogens-)winsten en andere open reserves zoals de fiscale oudedagsreserve. In het algemeen zal het tijdstip hiervan ver in de toekomst liggen. De opgetreden vermogensgroei blijft in ieder geval voorlopig onbelast, hetgeen een positieve invloed heeft op de vermogens- en liquiditeitspositie.

Ondanks de sterke uitbreiding van het vreemde vermogen met f 61.400,- per bedrijf over de gehele periode, nam de solvabiliteit zelfs nog toe van 42 naar 49%! In de eerste plaats was hiervoor de herwaardering (toename 10 procentpunten) en in mindere mate de besparing (+ 4) verantwoordelijk. Het solvabiliteitsverslechterend effect (- 8) door de sterke groei van het vreemde vermogen werd hiermee meer dan volledig gecompenseerd.

C. Vermogenspositie en financieringsbeleid

De uitbreiding van het totaalvermogen (met 58% in 3 jaar) kwam tot stand bij een niet-ongunstige verhouding tussen de toename van eigen en vreemd vermogen (61-39%). Dit is vooral het gevolg van de hoge herwaardering, want zonder deze factor zou bij gelijke overige omstandigheden, de solvabiliteit in het geheel niet zijn verbeterd.

De financiering van de gestegen vermogensbehoefte had voor twee derde plaats uit eigen middelen (voornamelijk afschrijving) en voor een derde door uitbreiding van het vreemde vermogen.

Waarschijnlijk zouden op veel bedrijven de gerealiseerde ontwikkelingen ook bij een lagere inflatiegraad mogelijk zijn geweest. Het draait hierbij om de vraag of de banken ook in deze situatie

1) Op alle bedrijven volgens LEI-onderzoekingen (steekproef t.b.v. onderzoek naar rentabiliteit en inkomen).

met een minder snel of niet stijgende onderpandwaarde van de bezittingen in dezelfde mate leningen zouden hebben verstrekt. Het blijkt dat ook in een situatie zonder inflatie (herwaardering = 0) bij de gerealiseerde bedrijfsontwikkeling de solvabiliteit, gemiddeld per bedrijf niet noemenswaardig verslechterd zou zijn, terwijl de meeste bedrijven ook geen moeilijkheden gehad zouden hebben in het nakomen van de financieringsverplichtingen (ceteris paribus de invloed van een situatie zonder inflatie op de kosten, de opbrengsten en de bestedingen).

Door de hoge graad van inflatie konden vooral jongeren met hun relatief lage solvabiliteit sterk profiteren van de vermogensgroei door de herwaardering van de bezittingen. In de onderzochte periode werd de gemiddeld gunstige solvabiliteitsontwikkeling op deze bedrijven mede veroorzaakt door de hoge inflatiegraad. Wat is het toekomstperspectief? Wanneer in de komende jaren de inflatie kan worden beperkt tot een lager percentage, dan zal men voor een gunstig solvabiliteitsverloop - bij kleinere herwaarderingen - veel meer dan in de onderzochte periode, aangewezen zijn op besparingen. Hiervoor is in ieder geval een gezonde rentabiliteitsontwikkeling onontbeerlijk.

Ook zal de mogelijkheid om nieuwe financieringen bij banken op te nemen moeten blijven bestaan bij toekomstige vervangings- en uitbreidingsinvesteringen. Dan zal het voor de kredietverstrekende instellingen nog meer dan nu reeds het geval is, aankomen op de vraag in hoeverre aan de financieringsverplichtingen kan worden voldaan. Met andere woorden, het gaat om een berekening van de kans dat voldoende middelen vrijkomen uit het productieproces. De betekenis van voldoende besparingen en van een gezonde rentabiliteitsontwikkeling beperkt zich niet tot het creëren van eigen financieringsmiddelen, maar is door haar invloed op de maximale leencapaciteit tevens medebeslissend voor de toekomstige voorziening met voldoende vreemde middelen.

In de onderzochte jaren konden op bijna alle bedrijven de financieringsverplichtingen uit de daarvoor beschikbaar gekomen middelen worden voldaan. Op circa de helft van alle bedrijven konden de aflossingen zelfs volledig uit de besparing worden gefinancierd.

Beantwoording van de vraag welk gedeelte van de betalingscapaciteit mag worden gebruikt voor de financieringsverplichtingen - in verband met het bestemmen van een deel van de afschrijvingen voor herinvestering - hangt mede af van de huidige en de gewenste financieringsstructuur. Deze vraag is zonder een reeks van vooronderstellingen niet in zijn algemeenheid te beantwoorden.

De meeste bedrijven hebben een redelijke liquiditeitspositie kunnen handhaven in de eerste jaren na de start terwijl slechts enkele bedrijven in (ernstige) liquiditeitsmoeilijkheden zijn geraakt. Voor een prognose van de toekomstige liquiditeitsontwikkeling is het verloop van de gezinscyclus van groot belang. De gerealiseerde ontwikkelingen die in het algemeen bevredigend geacht

kunnen worden, waren mede te danken aan de grote arbeidsinzet van de ondernemer en zijn echtgenote bij een relatief laag bestedingsniveau.

Ook in de toekomst zullen positieve besparingen noodzakelijk blijven om de continuïteit van het bedrijf te verzekeren. Besparingen zijn nodig voor aflossingen op vreemd vermogen en voor zelffinanciering van vervangings- en uitbreidingsinvesteringen. De toekomstige besparingsmogelijkheden zijn natuurlijk sterk afhankelijk van de ontwikkelingen van opbrengsten en kosten.

In vergelijking met reeds langer gevestigde ondernemers zullen de jongeren worden geconfronteerd met enkele ongunstige factoren, zoals de geleidelijke daling van de inzet van eigen arbeid - vooral die van zijn echtgenote - in de latere fasen van de gezinscyclus, d.w.z. vervanging van eigen door betaalde vreemde arbeid. Daarnaast zullen de relatief lage gezinsbestedingen van de beginperiode mogelijk snel naar een relatief hoger niveau stijgen.

1. Inleiding

1.1 Doel van het onderzoek

In 1975 werd door het LEI een onderzoek ingesteld naar de financiële positie van jonge beginnende ondernemers in de glastuinbouw 1). Het betrof hier voornamelijk een schets van de financieringssituatie op het moment van de bedrijfsovername.

In het eerste rapport kwam duidelijk het belang naar voren van een voorafgaande samenwerking met vader op het ouderlijk bedrijf; in het algemeen was dit aanleiding tot een relatief groot eigen vermogen bij de start.

Nu de ondernemers een aantal jaren zelfstandig hebben geopeerd, is het onderzoek op deze bedrijven herhaald.

Het vervolgonderzoek heeft ten doel na te gaan hoe de financiële positie en de bedrijfsstructuur zich gedurende de eerste drie à vier jaar hebben ontwikkeld en in hoeverre de startpositie hiervoor medebepalend is geweest.

Voor de beginfase van de zelfstandige bedrijfsuitoefening wordt een beeld gegeven van de bedrijfsresultaten, de vermogens- en liquiditeitspositie, de gerealiseerde groei van het bedrijf in samenhang met het gevolgde financieringsbeleid, en van de verdere structurele ontwikkelingen. In het rapport wordt aandacht geschonken aan de factoren die bijdragen tot of een belemmering vormen voor het bereiken of handhaven van een gezonde(re) financiële structuur. Deze factoren dienen inzicht te verschaffen in de voorwaarden waaraan moet worden voldaan om de continuïteit in de bedrijfstak te waarborgen.

1.2 Opzet van het onderzoek

1.2.1 Verzameling van de benodigde gegevens

Uitgangspunt was zoveel mogelijk de overnamebalans van het bedrijf zoals die bij het vorige onderzoek was opgesteld. De gegevens die betrekking hebben op de periode na de start, zijn via een enquête op de bedrijven verzameld. Een zeer belangrijk deel van de benodigde informatie is afkomstig uit de jaarverslagen die jaarlijks door de boekhoudbureaus worden opgesteld. Deze jaarverslagen bevatten een balans, een verlies- en winstrekening en vaak ook een vermogensvergelijking en een toelichting op deze staten.

1) De financiële positie van beginnende ondernemers in de glastuinbouw; LEI-publikatie nr. 4.65; oktober 1975.

De verslagen worden opgesteld ten behoeve van de fiscale winstberekening en de vaststelling van de fiscale vermogenspositie. Bij het bedrijfsbezoek is de geënquêteerde naar additionele gegevens gevraagd waarmee de fiscale gegevens zodanig konden worden bijgesteld en aangevuld, dat hiermee een bedrijfseconomisch meer verantwoorde beoordeling/presentatie mogelijk werd. In het bijzonder gaat het bij deze bijstellingen van fiscale gegevens om zaken als de waardering en de jaarkosten (afschrijving en rente) van duurzame produktiemiddelen, berekende arbeidskosten voor arbeid van de ondernemer en echtgenote, terwijl in het algemeen de fiscale cijfers op hun juistheid en volledigheid werden getoetst.

De onderzoeksperiode heeft betrekking op het tijdvak dat begint op het tijdstip van de start en eindigt ultimo 1975. Dit tijdvak is voor de meeste bedrijven 1 januari 1973 tot en met 31 december 1975. Het moment van bedrijfsovername was niet voor alle bedrijven precies 1 januari 1973. Bij enkele bedrijven was dit enkele maanden later of soms iets vroeger (1972). Voor het onderzoek wordt de start van alle bedrijven op 1 januari 1973 gesteld (openingsbalans), zodat van alle bedrijven een periode van drie opeenvolgende jaren wordt weergegeven. Als gevolg hiervan heeft een klein aantal bedrijven een eerste "administratief" jaar dat minder is dan 12 maanden.

De groep bedrijven die reeds in 1972 gestart zijn, krijgen een fictieve openingsbalans per 1 januari 1973.

1.2.2 De onderzochte bedrijven

Bij het eerste onderzoek waren de gegevens van 122 glastuinbouwbedrijven 1) (136 ondernemers) betrokken die zijn overgenomen of gesticht in de periode mei 1972 - mei 1973. Het onderzoek heeft derhalve betrekking op die glastuinders die in de vermelde periode voor het eerst zelfstandig zijn geworden door overneming van een bestaand bedrijf of stichting van een nieuw bedrijf. Deze zelfstandigheid kwam tot stand al dan niet na een gemeenschappelijke exploitatie met iemand van een oudere generatie als tussenfase in de bedrijfsoverdracht. Op het moment van de bedrijfsovername was het bedrijfshoofd niet ouder dan 40 jaar.

1) Glastuinbouwbedrijven zijn bedrijven waarvan de glassector 60% of meer van de totale bedrijfsomvang - gemeten in sbe (standaardbedrijfseenheden) - omvat. De omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf kan worden uitgedrukt in sbe. Een sbe komt overeen met een bepaald bedrag aan toegerekende factorkosten (arbeid, rente en netto-pacht) in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden (1968).

Van de 122 bedrijven van het eerste onderzoek konden er 103 opnieuw in het onderzoek worden betrokken. De redenen waarom 19 bedrijven niet meer onderzocht zijn, zijn de volgende:

- 6 bedrijven met 7 ondernemers weigerden verdere medewerking. De bedrijven zijn min of meer gelijkelijk over alle onderzochte gebieden verdeeld. In het algemeen had men geen belangstelling voor de uitkomsten van het onderzoek en zag men ook niet in welk nut het voor anderen zou kunnen hebben. Met uitzondering van één bedrijf is de bedrijfsomvang van de weigeraars belangrijk kleiner dan het gemiddelde van alle bedrijven uit het onderzoek;
- 4 bedrijven voldeden niet aan de minimumeisen inzake toegankelijkheid, volledigheid en betrouwbaarheid van de administratieve gegevens, die voor dit onderzoek gesteld waren;
- 3 bedrijven waren niet in staat om tijdig de gewenste medewerking aan het onderzoek te verstrekken;
- 2 bedrijven zijn in de periode 1973 tot en met 1975 gesaneerd (beide gelegen in Limburg);
- 1 bedrijf kon, gelet op de grote handelsactiviteit, niet worden beschouwd als een glasbedrijf waar een aanzienlijk deel van de omzet bestaat uit eigen productie;
- 2 bedrijven zijn pas per 1 januari 1974 gestart, zodat de periode van onderzoek van deze bedrijven niet aansluit bij de overige bedrijven;
- 1 ondernemer is in de betreffende periode overleden.

Het aantal ondernemers per bedrijf en de rechtsvorm van de onderneming

Een aantal onderzochte bedrijven heeft meer dan één bedrijfs-
hoofd. Op het moment van de start waren op de 103 onderzochte be-
drijven 112 ondernemers aanwezig en hierin is in de onderzochte
periode geen verandering opgetreden.

De verdeling van de ondernemers over de bedrijven is als
volgt:

- 96 bedrijven met 1 ondernemer;
- 5 bedrijven met 2 ondernemers;
- 2 bedrijven met 3 ondernemers;

De rechtsvorm van alle ondernemingen waarop samenwerking
voorkomt (7) is de vennootschap onder firma.

2. Enkele kenmerken van de bedrijven

2.1 Indeling van de bedrijven naar produktierichting

De bedrijven zijn onderscheiden naar de mate van specialisatie in respectievelijk glasgroente- en bloemisterijteelten, zoals die in het laatste gedeelte van de periode van onderzoek is waargenomen.

In een situatie met meer dan 80% van de totale sbe in respectievelijk de glasgroente- en de bloemisterijrichting wordt gesproken van een gespecialiseerd bedrijf in die bepaalde richting (tabel 2.1).

Tabel 2.1 Indeling van de bedrijven naar bedrijfstype in 1975

Gebied	Bedrijfstype		
	overwegend 1) glasgroente	overwegend 1) bloemisterij	gemengde glasbedr.
Zuidhollands Glasdistrict	34	22	11
waarvan Westland	19	17	10
waarvan De Kring	15	5	1
Overig Nederland	17	19	
waarvan Limburg	11 2)	2	
waarvan Aalsmeer/De Venen		14	
waarvan Utrecht	3	1 3)	
waarvan ov.Zuid-Holland	3	2	
Alle bedrijven	51	41	11

- 1) Overwegend wil zeggen: 80% of meer van de totale sbe in de aangeduide richting.
- 2) Waarvan 2 bedrijven slechts 60-80% van de totale sbe in glasgroenteteelten. Aandeel van glasgroenteteelten meer dan 80% van de sbe in glasteelten.
- 3) Van 60-80% van de totale sbe in bloemisterijteelten. Aandeel van deze categorie(ën) meer dan 80% van de sbe in glasteelten.

De meeste bedrijven gelegen in het Zuidhollands Glasdistrict (ZHG) konden op grond van het genoemde criterium in één van beide bedrijfstypen worden ingedeeld. Voor 11 bedrijven was dit niet mogelijk.

In overig Nederland bestaat er een sterk verband tussen bedrijfstype en locatie: de bloemisterijbedrijven in dit onderzoek

zijn voornamelijk gesitueerd in Aalsmeer en de Venen, en de glasgroentebedrijven uitsluitend in de gebieden buiten Aalsmeer (voornamelijk Limburg). Deze intercorrelatie moet wel in het oog gehouden worden. Toch is voor de indeling in bedrijfstypen gekozen voor de vergelijking van beide categorieën bedrijven met die in het ZHG.

Een verdere verbijzondering naar individuele teelten of teeltcombinaties is in verband met het relatief geringe aantal bedrijven met een duidelijke specialisatierichting slechts zeer beperkt mogelijk.

Er kunnen een aantal relatief vaak voorkomende specialisaties worden onderscheiden. Deze bedrijfstypen zijn per type meestal geconcentreerd in een bepaalde regio:

- tomaten : Westland en De Kring (ZHG)
- komkommers : De Kring
- sla/augurken : Limburg
- anjer : Westland en De Kring (ZHG)
- roos : Aalsmeer
- chrysant : Westland

2.2 De bedrijfsoppervlakte

In bijlage 1 is een volledig overzicht opgenomen van de verdeling van de kadastrale oppervlakte over de diverse gebruiksmogelijkheden in de onderzochte periode.

Tabel 2.2 bevat een opstelling van de diverse gebruiksalternatieven van de grond met een beperking tot het gebruik ten behoeve van tuinbouwproductie, ten tijde van het eerste en het laatste jaar van onderzoek.

De onderzochte bedrijven beschikten in 1973 over 66 are glas, hetgeen in 1975 was toegenomen tot 70 are, gemiddeld per bedrijf.

De gemiddelde glasoppervlakte in het ZHG overtreft die in overig Nederland in belangrijke mate (resp. 76 en 59 are in 1975). Dit geldt zowel voor de gespecialiseerde glasgroentebedrijven (resp. 87 en 70 are glas in 1975), als voor de gespecialiseerde bloemisterijbedrijven (resp. 65 en 49 are glas in 1975).

Van de totale oppervlakte staand glas (70 are) is het overgrote deel verwarmd (68 are), waarvan 58 are met buisverwarming en 10 are met heteluchtverwarming.

Het areaal glas verwarmd met een heteluchtinstallatie is voornamelijk geconcentreerd op de glasgroentebedrijven in Limburg en op de gemengde glasbedrijven in het ZHG. Het glasareaal van bloemisterijbedrijven is geheel (ZHG) of nagenoeg geheel (overig Nederland) voorzien van buisverwarming. Dit laatste geldt ook voor de bedrijven met overwegend glasgroente in het ZHG, vooral voor bedrijven met tomaten of komkommers als hoofdteelt.

De groei in de productiecapaciteit gemiddeld per bedrijf

Tabel 2.2 Bedrijfsoppervlakte in gebruik voor de tuinbouw
(in aren)

Oppervlakte:	Alle (103) bedrijven		ZHG (67)		Overig (36) Nederland	
	1973	1975	1973	1975	1973	1975
Staannd glas verwarmd	62	68	69	74	50	55
w.v. buisverwarming	51	58	61	67	34	39
w.v. heteluchtverw.	11	10	8	7	16	16
Staannd glas onverw.	<u>4</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>2</u>	<u>4</u>	<u>4</u>
Totaal staannd glas	66	70	72	76	54	59
Opengrondstuinbouw	15	15	6	5	32'	33

Zuidhollands Glasdistrict						
	overw. (34) glasgroente		overw. (22) bloemisterij		gemengde glasbedr. (11)	
Staannd glas verwarmd	83	85	56	65	50	59
w.v. buisverwarming	75	81	55	65	26	28
w.v. heteluchtverw.	8	4	1		24	31
Staannd glas onverw.	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>3</u>		<u>7</u>	<u>4</u>
Totaal staannd glas	85	87	59	65	57	63
Opengrondstuinbouw	6	5	5	3	11	16

Overig Nederland						
	overw. (17) glasgroente		overw. (19) bloemisterij			
Staannd glas verwarmd	56	62	44	49		
w.v. buisverwarming	30	36	37	42		
w.v. heteluchtverw.	26	26	7	7		
Staannd glas onverw.	<u>9</u>	<u>8</u>				
Totaal staannd glas	65	70	44	49		
Opengrondstuinbouw	57	62	21	21		

wordt slechts ten dele veroorzaakt door de uitbreiding van het totale glasareaal. Er is duidelijk sprake van een verschuiving naar een zwaardere verwarming van het areaal.

Gemiddeld per bedrijf nam het areaal met buisverwarming toe van 51 naar 58 are, bij een vrijwel constant blijven van de oppervlakte met heteluchtverwarming, terwijl het onverwarme deel terugliep van 4 naar 2 are.

De oppervlakte opengrondstuintbouw is in de onderzochte periode niet veranderd (15 are gemiddeld per bedrijf).

De glasbedrijven met opengrondsteelten van enige omvang zijn voornamelijk geconcentreerd buiten het ZHG, en het betreft hier in het bijzonder gespecialiseerde glasgroentebedrijven met vollegrondsgronteteelten.

Glastuintbouwbedrijven zijn in het algemeen eigendomsbedrijven. In het ZHG is in 1975 96% (in 1973 93%) van de kadastrale oppervlakte in eigendom. In overig Nederland (vooral Limburg) is het aandeel van de grond in eigendom wat lager dan in het ZHG in verband met de grotere oppervlakten niet-glasteelten, die soms geheel of gedeeltelijk gepacht worden.

2.3 Het grondgebruik

In bijlage 2 is een overzicht gegeven van het grondgebruik op het glasareaal in 1973 en 1975. In deze opstelling zijn de oppervlakten van alle gewassen genomen die in deze jaren geoogst zijn of die een oogst hebben opgeleverd. Aangezien meer gewassen per jaar op een zelfde oppervlakte zijn geteeld, is bovendien de aanwezige oppervlakte staand glas vermeld.

a. Bedrijven met overwegend bloemisterij

In het ZHG is de (jaarrond-)chrysanthe op de onderzochte bedrijven het meest voorkomende gewas (41% van de oppervlakte). De anjer- en freesia's zorgen samen voor een derde van de totale oppervlakte. De overige 25% bestaat uit verscheidene andere (voornamelijk) bloemisterijgewassen. Aldus de situatie in 1975. Gezien het feit dat het indelingscriterium van groente- en bloemenbedrijven gebaseerd is op de situatie in 1975, en mede gelet op de verschuiving in het teeltplan van groente naar bloemen die zich op verscheidene bedrijven heeft voorgedaan in de periode 1973-1975, zal het geen verwondering wekken dat in 1973 het aandeel van de glasgroentegewassen hoger was dan in 1975 (resp. 25 en 5%).

Binnen de bloemengewassen is vooral het aandeel van de anjer sterk uitgebreid en in mindere mate ook de chrysanthe en freesia.

Binnen overig Nederland domineert de roos sterk (45% van de oppervlakte van alle gewassen onder glas). Van de onderzochte bedrijven in dit gebied konden er 9 (van in totaal 19 bedrijven)

gekwalificeerd worden als gespecialiseerde rozenbedrijven, waarvan er 8 gelegen zijn in Aalsmeer. De anjer en de freesia leggen ieder voor 14% beslag op de totale oppervlakte. De verdere oppervlakte (24%) is verdeeld over meerdere kleinere bloemisterijgewassen.

Evenals in het ZHG heeft ook in dit gebied - zij het in geringe mate - een kleine verschuiving plaatsgevonden van glasgroente- naar bloemisterijgewassen van 1973 naar 1975. Hierdoor hebben vrijwel alle hier onderscheiden bloemengewassen zich relatief wat kunnen uitbreiden.

b. Bedrijven met overwegend glasgroenten

Op de onderzochte bedrijven met overwegend glasgroenten gelegen in het ZHG leggen in 1975 de gewassen tomaat (met 46%), komkommer en sla (met ieder 22%) te zamen nagenoeg volledig (90%) beslag op de totale oppervlakte van alle tuinbouwgewassen.

De overige groentegewassen en bloemisterijproducten nemen elk met 5% van de totale oppervlakte een zeer bescheiden plaats in. In vergelijking met 1973 is het aandeel van de tomaat (met 4 procentpunten) gestegen en in mindere mate is ook het aandeel van de kleinere groentegewassen gestegen (met 2 procentpunten), hetgeen ten koste ging van de positie van de sla. De aandelen van de komkommer en van de bloemisterijgewassen wijzigden zich niet in de periode 1973-1976.

In overig Nederland wijkt de relatieve betekenis van de verschillende gewassen op de gespecialiseerde glasgroentebedrijven zeer sterk af van die in het ZHG. De nadruk ligt hier vooral op slateelten (44%), gevolgd door de categorie "overige groenten" (28%), die met name in Limburg vooral bestaat uit augurken en koolrabi. De tomaat en de komkommer nemen hier beide een veel bescheidener plaats in dan in het ZHG. Bloemisterijgewassen zijn op deze bedrijven niet waargenomen.

In de periode 1973-1976 heeft een lichte verschuiving binnen de oppervlakte van alle gewassen onder glas van de tomaat en de komkommer naar de slateelten plaatsgevonden.

2.4 De ontwikkeling van het glasareaal

Het glasareaal heeft zich in de jaren 1973, 1974 en 1975 met ruim 400 m² (7%) uitgebreid tot 7.000 m² glas gemiddeld per bedrijf. Deze groei heeft plaatsgehad op een derde deel van de onderzochte bedrijven; dat wil zeggen dat op 66% van de bedrijven geen investeringen hebben plaatsgevonden die tot vergroting van het glasareaal hebben geleid (tabel 2.3).

Tabel 2.3 Mutaties in de oppervlakte glas in de periode 1973-1976

Omvang van de mutatie	Aantal bedrijven	in %
Geen wijziging	68	66
1 - 5 are toename	11	10
5 - 10 are toename	4	4
10 - 15 are toename	6	6
15 - 20 are toename	5	5
20 - 25 are toename	3	3
25 - 30 are toename	4	4
30 are en meer toename	2	2
	<u>103</u>	<u>100</u>

Voor 10% van alle bedrijven bedroeg de uitbreiding minder dan 500 m². Vaak was deze kleine uitbreiding het gevolg van aanpassingen in de bedrijfsstructuur die op het moment van vernieuwing van bestaande warenhuizen of kassen werden verricht. Een situatie die zich nogal eens voordeed, was de vervanging van twee of meerdere (oudere) warenhuizen, die vrij dichtbij, maar vrij van elkaar stonden, door één nieuw complex waarbij kleine tussenliggende perceltjes grond ook tot het glascomplex gingen behoren.

Tabel 2.4 Oppervlakte staand glas in 1973 en 1975 voor alle onderzochte bedrijven

Oppervlakte staand glas	Bedrijven in 1973		Percentage van de bedrijven in 1975 met een oppervlakte staand glas van:				
	aantal	%	tot 40 are	40-60 are	60-80 are	80-100 are	100 are en meer
Tot 40 are	14	14	9	3	1	1	
40 - 60	35	34		29	3	2	
60 - 80	22	21			17	4	
80 - 100	21	20				17	3
100 en meer	11	11					11
Totaal in %	<u>103</u>	100	9	32	21	24	14
Aantal	103		9	33	22	25	14

In tabel 2.4 is weergegeven hoe het glasareaal zich per grootteklasse heeft ontwikkeld van begin 1973 tot eind 1975.

Het aantal bedrijven met minder dan 6.000 m² glas is gedaald van 48 naar 41%, en het aantal bedrijven groter dan 8.000 m² glas is toegenomen van 31 naar 38%.

De hiervoor geschetste ontwikkelingen met betrekking tot de uitbreiding van het glasareaal kan in deze tabel slechts op een

Tabel 2.5 Ontwikkeling van de oppervlakte glas (aantal bedrijven per grootteklasse)

	Zuidhollands Glasdistrict (indeling bedrijven situatie 1973)			Overig Nederland (indeling bedrijven situatie 1973)		
	to- taal	50-80 are	80 are en meer	to- taal	tot 50 are	50 are en meer
Situatie in 1973						
Aantal bedrijven per grootteklasse						
bedr. met overw. glasgroente	34	3	11	20	17	7
bedr. met overw. bloemisterij	22	11	6	5	19	10
gemengde glasbedrijven	11	5	4	2	-	-
Totaal	67	19	21	27	36	17
Situatie in 1975						
bedr. met overw. glasgroente	34	2	10	22	17	6
bedr. met overw. bloemisterij	22	6	9	7	19	8
gemengde glasbedrijven	11	4	5	2	-	-
Totaal	67	12	24	31	36	14
Percentage bedrijven per klasse						
in 1973	100%	29%	31%	40%	100%	47%
in 1975	100%	18%	36%	46%	100%	39%
Oppervl.glas(are)gem.per bedrijf						
in 1973	71,4	40,4	66,0	97,3	54,1	33,6
in 1975	76,4	48,8	70,6	100,2	58,5	41,9
toename (in are)	5,0	8,4	4,6	2,9	4,4	8,3
toename (in %)	7%	21%	5%	3%	8%	25%
Spreading van de toename oppervlakte glas (aantal bedrijven)						
geen toename 1)	39	8	12	19	29	11
1 - 5 are	10	3	4	3	1	1
5 - 10 are	4	2	1	1	-	-
10 - 15 are	4	2	1	1	2	2
15 - 20 are	3	1	1	2	2	1
20 - 25 are	3	1	1	1	-	-
25 - 30 are	4	3	1	1	2	2
30 are en meer	-	-	-	-	-	-
Totaal	67	19	21	27	36	17

3) Percentage bedrijven met toename oppervlakte glas 1973-1976

42% 58% 43% 30% 19% 35% 5%

globale wijze worden onderkend. Immers, door de vrij grote klassenbreedte (2.000 m²) blijft een deel van de bedrijven die slechts weinig in omvang toenemen, opgenomen in de oorspronkelijke oppervlakteklasse.

Gezien het totaal verschillende beeld dat de beide onderscheiden regio's op het punt van de bedrijfsomvang (oppervlakte glas) oplevert, zullen beide gebieden achtereenvolgens behandeld worden (zie tabel 2.5).

a. Zuidhollands Glasdistrict

De toename met 7% van de oppervlakte glas - gemiddeld 500 m² per bedrijf - tot 7.600 m² gemiddeld per bedrijf wordt veroorzaakt door 42% van de bedrijven (bij 58% vindt dus geen mutatie plaats). Bij 21% bedroeg de uitbreiding zelfs meer dan 1.000 m² glas.

Met behulp van een indeling van de bedrijven naar de bedrijfsomvang (oppervlakte glas in 1973) is getracht een relatie te leggen tussen de omvang per begin 1973 en de ontwikkeling ervan in de periode 1973-1976.

Bij een driedeling van de bedrijven naar oppervlakte glas (tot 5.000 m², 5.000-8.000 m², 8.000 m² en meer) blijken de bedrijven met overwegend glasgroente vrijwel te ontbreken in de eerste klasse en zeer sterk vertegenwoordigd te zijn in de derde klasse, terwijl de bedrijven met overwegend bloemisterij in de eerste categorie juist sterk vertegenwoordigd zijn.

Duidelijk is dat het vooral de kleinere bedrijven (gemeten in aantal m² glas) geweest zijn die de oppervlakte glas hebben vergroot.

b. Overig Nederland

In overig Nederland heeft slechts op 19% van de bedrijven een uitbreiding plaatsgevonden van de oppervlakte glas. Met uitzondering van één bedrijf bestaat de gehele groep bedrijven die hun glasareaal hebben vergroot uit bedrijven met minder dan 5.000 m² glas in 1973.

Hoewel het aantal bedrijven met groei in het glasareaal in overig Nederland relatief klein is in vergelijking met het ZHG, bleef de gemiddelde groei in oppervlakte glas gemiddeld per bedrijf in overig Nederland toch niet veel achter bij die van het ZHG. Dit was vooral het gevolg van de gemiddeld grote omvang van de uitbreiding per bedrijf, hetgeen vooral veroorzaakt werd door 2 bedrijven die met circa 5.000 m² werden vergroot.

2.5 Verdeling van de investeringen in glasopstanden over uitbreidings- en vervangingsprojecten

De relatief geringe mate van uitbreiding van de oppervlakte staand glas gemiddeld per bedrijf is beslist niet maatgevend voor

de veranderingen in de glasopstanden. Dat de totale nieuwbouw - in m² glas - beslist omvangrijker geweest is dan de uitbreiding met 400 m² gemiddeld per bedrijf doet vermoeden, blijkt ook uit het totale investeringsbedrag in glasopstanden (excl. verwarmings- en overige installaties), vooral op bedrijven gelegen in het ZHG (tabel 2.6).

Een andere aanwijzing in de richting van aanzienlijke nieuwbouwactiviteiten ten behoeve van de vervanging van oudere opstanden is gelegen in het gelijkblijven van de gemiddelde leeftijd van de glasopstanden in de onderzochte periode (zie par. 2.8). Hoewel er dus gemiddeld gesproken kan worden van een productieapparaat, dat door regelmatige vervanging en vernieuwing, haar uitgangspositie heeft weten te handhaven, is er een groot verschil tussen het ZHG en overig Nederland. In het ZHG heeft op de bloemisterijen op de gemengde glasbedrijven een bijzonder sterke ontwikkeling plaatsgevonden, terwijl de glasgroentebedrijven zich gemiddeld goed hebben gehandhaafd. Geheel anders waren de ontwikkelingen op zowel de glasgroente- als op de bloemisterijbedrijven buiten het ZHG. Doordat de afschrijvingen niet in voldoende mate werden aangewend voor herinvestering is de gemiddelde ouderdom van de glasopstanden belangrijker toegenomen.

Om de oppervlakte glas die door nieuwbouw vervangen is te benaderen, wordt het geïnvesteerde bedrag in glasopstanden uitgedrukt in het areaal dat hiermede gebouwd kan worden.

Uitgaande van de totale investering in glasopstanden enerzijds en de investering in uitbreiding van het areaal (aantal m² uitbreiding x gemiddelde nieuwbouwkosten per m² 1)) anderzijds, kan een schatting gemaakt worden van de oppervlakte bestaand glas die door nieuwbouw vervangen is.

In deze berekeningswijze is er impliciet van uitgegaan dat er steeds volledige vervanging en vervanging door nieuw materiaal heeft plaatsgevonden. Deze situatie werd ook vrijwel steeds aangetroffen. Slechts in een zeer beperkt aantal gevallen vond gedeeltelijke vervanging plaats, bijvoorbeeld vernieuwing van het dek op bestaande onderbouw. Nieuwbouw met tweedehands materiaal kwam slechts zeer sporadisch voor. Wanneer dan op deze wijze een splitsing gemaakt wordt in vervangings- en uitbreidingsnieuwbouw dan blijkt in het ZHG de overheersende betekenis (glasgroentebedrijven) dan wel het grote belang (bloemisterijbedrijven) van de vervangingsinvesteringen in het bestaande glasareaal. In tegenstelling hiermee zijn de investeringsbedragen buiten het ZHG veel meer aangewend in de uitbreidings sfeer.

Zoals hiervoor reeds werd opgemerkt is de omvang van de investeringsactiviteit in glasopstanden in beide gebieden wel zeer verschillend: waar voor de glasgroente- en bloemisterijbedrijven gelegen in het ZHG een totale nieuwbouw (vervanging en uitbreiding) berekend wordt ter grootte van respectievelijk 25 en 36% (circa 2.100 m² glas) van de oorspronkelijke oppervlakte per 1-1-1973, bedragen deze percentages voor de glasgroente- en

1) Zie tabel 2.6 noot 1, voor een uitvoeriger toelichting op de berekeningswijze van de oppervlakte vervangings-nieuwbouw. 35

Tabel 2.6 Investerings in glasopstanden t.b.v. uitbreidingsprojecten en vervanging van bestaand glasareaal

Periode 1973 t/m 1975	Zuidholl. Glasdistrict met overwegend groente bloemisterij		Overig Nederland met overwegend groente bloemisterij	
Aantal bedrijven	34	22	17	19
Uitbr.-en vervang.investeringen				
Aankopen van glasopstanden (gld.)				
t.b.v. uitbreiding glasareaal 1)	6.900	20.400	14.100	16.800
t.b.v. vervanging bestaand areaal 2)	56.900	42.400	10.700	1.500
Totale aankopen glasopstanden	63.800	62.800	24.800	18.300
Idem, in % totale aank.glasopst.				
uitbreiding	11	32	57	92
vervanging	89	68	43	8
Totaal	100	100	100	100

Glasareaal per 1-1-1973	8.490	5.880	6.450	4.480
Verdeling totaal geïnvesteerd bedrag in glasopstanden over:				
uitbreiding glasareaal	230	680	470	420
vervanging bestaand areaal	1.897	1.413	357	38
Idem, in % van het glasareaal per 1-1-1973				
uitbreiding	3	12	7	9
vervanging	22	24	6	1
Totale nieuwbouw	25	36	13	10

Leeftijd van de glasopstanden (m2)				
per 31-12-1975				
Gebouwd voor 1-1-1973	6.593	4.467	6.093	4.442
Nieuwbouw in de periode 1973 t/m 1975				
uitbreiding	230	680	470	420
vervanging	1.897	1.413	357	38
Glasareaal per 31-12-1975	8.720	6.560	6.920	4.900
Idem, in % van het glasareaal per 31-12-1975				
Gebouwd voor 1-1-1973	75	68	88	91
Nieuwbouw in de periode 1973 t/m 1975				
uitbreiding	3	10	7	8
vervanging	22	22	5	1
Totale nieuwbouw	25	32	12	9
Glasareaal per 31-12-1975	100	100	100	100

- 1) Uitbreidingsinvesteringen glasareaal berekend als het produkt van de uitbreiding in m2 en de gemiddelde nieuwbouwkosten per m2 glas in de periode 1973 t/m 1975. Deze gemiddelde nieuwbouwkosten zijn gesteld op f 40,- per m2 voor de bloemisterijbedrijven buiten het ZHG en op f 30,- per m2 voor alle bedrijven in het ZHG en de glasgroentebedrijven buiten het ZHG.
- 2) Vervangingsinvesteringen glasareaal berekend als het verschil van de totale aankopen glasopstanden en de uitbreidingsinvesteringen glasareaal.

bloemisterijbedrijven buiten het ZHG slechts respectievelijk 13 en 10% (respectievelijk circa 900 en 450 m²).

De verschillende ontwikkelingen in investeringsactiviteit in glas tussen beide regio's kan, behalve door de gemiddelde leeftijd van de glasopstanden ook worden weergegeven met een opstelling van de leeftijd van samenstellende delen van het totale glasareaal. Per ultimo 1975 bestaat in het ZHG nog slechts circa 70% van het totale glasareaal uit opstanden die bij de start reeds aanwezig waren, tegen circa 90% buiten het ZHG.

2.6 De bedrijfsomvang

2.6.1 Ontwikkelingen in de bedrijfsomvang (sbe)

De omvang van de produktie is op de meeste bedrijven gedurende de eerste jaren na de start groter geworden (tabel 2.7). De bedrijfsomvang nam van 1973 naar 1975 in totaal met 12% toe tot 209 sbe gemiddeld per bedrijf.

Bij een vrijwel gelijke relatieve uitbreiding van het glasareaal in het ZHG en overig Nederland (respectievelijk 7 en 8%) blijkt de groei van het aantal sbe gemiddeld per bedrijf in het ZHG groter te zijn geweest dan daarbuiten (respectievelijk 14 en 9%). Hieruit volgt dat op veel bedrijven de intensiteit van het teeltplan door overgang op andere teeltwijzen, teeltschema's, verwarmingsgraad en/of overschakeling op andere teelten in meer of mindere mate is toegenomen.

Tabel 2.7 Bedrijfsomvang (sbe) in 1973 en 1975, gemiddeld per bedrijf

	Alle bedrijven (103)	ZHG (67)	Overig Nederland (36)
Sbe, gemiddeld per bedrijf			
in 1973	186	185	188
in 1975	<u>209</u>	<u>211</u>	<u>205</u>
toename (aantal sbe)	23	26	17
toename (in %)	12%	14%	9%
Spreiding van de sbe-mutatie	%	%	%
afname : meer dan 10 sbe	14	13	14
mutatie tot 10 sbe (pos./neg.)	38	30	53
toename: van 10 tot 50 sbe	27	30	22
toename: 50 sbe en meer	<u>21</u>	<u>27</u>	<u>11</u>
	100	100	100

In de onderzochte periode lag de groei voor 27% van alle bedrijven tussen 10 en 50 sbe, en voor 21% boven de 50 sbe. Van 38% van de bedrijven bleek de produktieomvang zich nagenoeg niet gewijzigd te hebben, terwijl die bij 14% met meer dan 10 sbe is afgenomen. Onder deze laatste categorie bedrijven bevindt zich een groot aantal relatief grote bedrijven, waar de daling van het sbe-totaal relatief van weinig betekenis is. Daarnaast is de afname van de produktieomvang in het algemeen slechts van tijdelijke aard; deze wordt vaak veroorzaakt door bezettingsverliezen wegens belangrijke wisselingen in het teeltplan en ook wel door het tijdelijk onbenut laten van een gedeelte van het glasareaal ten gevolge van vernieuwingsactiviteiten.

Tabel 2.8 Bedrijfsomvang (in sbe) in 1973 en 1975, Alle bedrijven

Aantal sbe	Bedrijven in		Perc. v.d. bedrijven in 1975 met ...sbe				
	1973		60-	120-	180-	240-	300
	aantal	%	120	180	240	300	e.m.
60 - 120	26	25	14	9	2		
120 - 180	30	29	2	14	11	1	1
180 - 240	23	22		4	7	7	4
240 - 300	16	16			1	13	2
300 e.m.	8	8				2	6
Totaal in %		100	16	27	21	23	13
Aantal	103		16	28	22	24	13

Tabel 2.9 Verschuivingen tussen sbe-klassen in de periode 1973 t/m 1975 (mutatie per sbe-klasse in procentpunten)

Sbe-klasse	Alle bedrijven	Zuidhollands Glasdistrict	Overig Nederland
60 - 120	-9	-7	-14
120 - 180	-2	-8	9
180 - 240	-1	-	- 3
240 - 300	7	9	5
300 en meer	5	6	3

In tabel 2.8 is een overzicht opgenomen van de indeling van de bedrijven in sbe-klassen in 1973 en 1975, met de verschuivingen tussen de sbe-klassen onderling in de onderzochte periode. Opvallend is de sterke afname van het aandeel van de categorie tot 120 sbe. Vooral het aantal bedrijven met meer dan 240 sbe is sterk toegenomen (zie ook tabel 2.9).

Tabel 2.9 geeft inzicht in de bezetting van de diverse

grootteklassen op beide tijdstippen, maar geeft geen direct antwoord op de vraag in welke mate de bedrijven uit de verschillende klassen zich hebben ontwikkeld. Daartoe zijn de bedrijven in slechts 3 groepen ingedeeld naar de situatie in 1973 (zie tabel 2.10). In deze tabel zijn de bedrijven gelegen buiten het ZHG buiten beschouwing gebleven, enerzijds in verband met de sterke samenhang van bedrijfstype en -grootte, en anderzijds in verband met het relatief kleine aantal bedrijven dat over de drie grootteklassen verdeeld zou moeten worden.

Met een beperking tot het ZHG blijken de bedrijven in de onderscheiden groepen respectievelijk 27, 16 en 7% in omvang (sbe) te zijn toegenomen. Ook in absolute zin blijken de kleinere en middelgrote bedrijven sterker te zijn toegenomen dan de grotere bedrijven.

2.6.2 Ontwikkelingen in de samenstelling van het productiepakket per regio (bijlage 3)

In de onderzochte periode heeft zich duidelijk een ontwikkeling voorgedaan naar een vergroting van het aandeel bloemisterijgewassen (incl. potplanten) binnen het totale productiepakket. Ook in absolute zin liep de betekenis van de glasgroentesector terug (met 4%). Het kleine aandeel van de niet-glassector - voornamelijk tuinbouw in de volle grond - bleef vrijwel ongewijzigd.

In het ZHG nam de omvang van de bloemisterijsector - gemeten in sbe - met ruim 50% toe, bij een daling van de glasgroentesector met slechts 5%. De relatieve positie van beide sectoren binnen het sbe-totaal wijzigde zich als gevolg hiervan van 33 - 65% in 1973 naar 43 - 54% in 1975.

Ook in overig Nederland kwam de groei - gemeten in sbe - van de bloemisterijsector (16%) tot stand bij een nagenoeg gelijkblijvende positie van de glasgroentesector. In verband met het ontbreken van gemengde glasbedrijven in deze regio is met het vorenstaande tevens de ontwikkeling op de glasgroente- en op de bloemisterijbedrijven geschetst.

2.6.3 Ontwikkelingen in de samenstelling van het productiepakket per bedrijfstype (bijlage 3)

a. ZHG-bedrijven met overwegend glasgroente

Deze groep van 34 bedrijven bestaat bijna geheel uit bedrijven die gespecialiseerd zijn in de teelt van respectievelijk (buisverwarmde) tomaten (21) en buisverwarmde komkommers (9). Voor deze beide bedrijfstypen is de ontwikkeling afzonderlijk vastgesteld.

Beide groepen gespecialiseerde bedrijven (zowel de tomaten- als de komkommerbedrijven circa 9.000 m² glas gemiddeld per bedrijf) zijn qua oppervlakte glas vrijwel ongewijzigd gebleven.

Terwijl de komkommerbedrijven het teeltplan van jaar op jaar

Tabel 2.10 Ontwikkeling van de bedrijfsomvang (sbe) in het Zuidhollands Glasdistrict

	Bedrijfsomvang (in sbe) (indeling bedrijven situatie 1973)			
	to- taal	tot 150 sbe	150-210 sbe	210 sbe en meer
Aantal bedrijven per bedrijfsgrootteklasse		(1)	(2)	(3)
Situatie in 1973				
- bedrijven met overwegend glasgroente	34	9	14	11
- bedrijven met overwegend bloemisterij	22	8	7	7
- gemengde glasbedrijven	11	5	5	1
totaal	67	22	26	19

Situatie in 1975				
- bedrijven met overwegend glasgroente	34	7	14	13
- bedrijven met overwegend bloemisterij	22	3	7	12
- gemengde glasbedrijven	11	4	4	3
totaal	67	14	24	29

Percentage bedrijven per klasse in 1973				
in 1973	100%	33%	39%	28%
in 1975	100%	21%	36%	43%

Sbe, gemiddeld per bedrijf				
in 1973	185	111	181	278
in 1975	211	141	209	297
toename (aantal sbe)	26	30	28	19
toename (in %)	14%	27%	16%	7%

Spreiding van de sbe- mutatie				
	%	%	%	%
afname: meer dan 10 sbe	13	9	8	26
mutatie tot 10 sbe (pos./neg.)	30	32	34	21
toename: van 10 tot 50 sbe	30	27	31	32
toename: 50 sbe en meer	27	32	27	21
	100	100	100	100

vrijwel ongewijzigd lieten, zodat het sbe-totaal niet veel veranderde, gaven de tomatenbedrijven wel enige groei te zien in het sbe-totaal hetgeen voor een deel het gevolg was van een geringe uitbreiding van het glasareaal.

b. ZHG-gemengde glasbedrijven

In vergelijking met de gespecialiseerde tomaten- en komkommerbedrijven valt deze categorie op door de relatief geringe oppervlakte glas en het beduidend lagere aantal sbe gemiddeld per bedrijf.

Het glasareaal dat bij de eerdergenoemde bedrijven bijna geheel was voorzien van buisverwarming, is op de gemengde glasbedrijven voor meer dan de helft van het areaal uitgerust met hete-luchtverwarming.

Waar op de gespecialiseerde glasgroentebedrijven in het algemeen geen of weinig groei in de bedrijfsomvang plaatsvond, werd op de gemengde bedrijven circa 10% groei in het glasareaal en 19% groei in het sbe-totaal gerealiseerd.

c. ZHG-bedrijven met overwegend bloemisterij

Vooraf in deze groep van 22 bedrijven heeft een sterke uitbreiding plaatsgevonden. Bij een groei van de oppervlakte glas met 10% nam het sbe-totaal zelfs met 26% toe.

Vooraf de 8 bedrijven met overwegend anjerteelten hebben een bijzonder sterke groei gekend: oppervlakte glas 16%, sbe-totaal 41%. Op de overige 14 bloemisterijbedrijven in het ZHG nam het sbe-totaal "slechts" met 17% toe.

d. Overig Nederland-bedrijven met overwegend glasgroente

Het relatief kleine aantal bedrijven maakt het niet zinvol om verder in te delen op produktspecialisatie. Vermeldenswaardig is wel dat in Limburg op een aanzienlijk deel van de onderzochte bedrijven de teeltcombinatie sla (koolrabi)-augurk werd aangetroffen; dit teeltplan was in dit onderzoek specifiek voor Limburg.

Zowel de oppervlakte glas als het sbe-totaal heeft zich op de glasgroentebedrijven buiten het ZHG slechts weinig uitgebreid. Binnen het sbe-totaal valt een kleine verschuiving op ten gunste van de glasgroentesector vanuit de vollegrondsector.

e. Overig Nederland-bedrijven met overwegend bloemisterij

De gemiddelde uitbreiding van 500 m² glas betekent voor deze relatief kleine bedrijven (in 1973 slechts 4.400 m² glas gemiddeld per bedrijf) een vergroting van het glasareaal met 11% (toename sbe-totaal met 13%).

Deze groei is vooral te danken aan de 8 rozenbedrijven in deze groep met een toename van het glasareaal en sbe-totaal van resp. 15 en 18%. Voor de overige 11 bedrijven bedragen deze percentages resp. 7 en 9%.

2.7 De arbeidsbezetting (zie bijlage 1)

De vergroting van de bedrijfsomvang (in sbe en oppervlakte glas) is gerealiseerd bij een relatief geringere groei van de ingezette hoeveelheid arbeid.

In de groei van de arbeidsbezetting van 3,14 naar 3,35 manjaar gemiddeld per bedrijf, werd voor het grootste deel voorzien door uitbreiding van het vreemde personeel (met name vaste krachten). Het aandeel van de eigen arbeid (ondernemer en echtgenote) liep daardoor enigszins terug.

Het aantal meewerkende echtgenotes gemiddeld per bedrijf is in de onderzochte periode toegenomen van 68% in 1973 tot 81% in 1975. Deze ontwikkeling is direct gekoppeld aan het eveneens toegenomen aantal gehuwde ondernemers van 67% tot 85% in de overeenkomstige jaren. De gemiddelde arbeidstijd per meewerkende echtgenote is vastgesteld op circa 45% van een volledig jaar (CAO-uren). Bij een gelijkblijvende arbeidsinzet van de ondernemer (circa 1,5 manjaar) is de uitbreiding van de eigen arbeidsinzet door de toename van het aantal meewerkende echtgenotes onvoldoende geweest om in de extra arbeidsbehoefte geheel of voor een evenredig deel met eigen arbeid te voorzien.

Op ongeveer een derde van de bedrijven wordt er in de eerste jaren na de start arbeid verricht door de vader van de ondernemer die in het algemeen de vorige eigenaar van het bedrijf is geweest. Dat deze hulp van tijdelijke aard is en na verloop van tijd zal verminderen en ten slotte geheel verdwijnen, wordt in de onderzochte periode al zichtbaar uit de daling van het aantal meewerkende vaders en de afname van de gemiddelde arbeidstijd.

Het belang van de arbeidsinbreng van vader is, afgezien van de vaak deskundige uitvoering van de verrichte werkzaamheden, vooral gelegen in de veelal betrekkelijk lage beloningsvoet, hetgeen bijdraagt tot de versterking van de eigen vermogenspositie van de jonge ondernemer.

2.8 De leeftijd van de slijtende duurzame produktiemiddelen (tabel 2.11)

Door een vergelijking van de gemiddelde leeftijdssamenstelling 1) van de slijtende duurzame produktiemiddelen (d.p.m.) op twee opeenvolgende tijdstippen wordt een indruk verkregen van de graad van moderniteit en van de mate waarin vernieuwing - vervanging van gebruikte werkeenheden en/of uitbreiding - heeft plaatsgevonden.

1) Deze leeftijdsopbouw wordt voorgesteld als de bedrijfswaarde (balanswaardering) in procenten van de nieuwwaarde van de betreffende objecten.

Binnen het geheel van de slijtende d.p.m. ligt voor glasbedrijven de nadruk vooral op glasopstanden en verwarmingsinstallaties.

De leeftijdssamenstelling van de glasopstanden is reeds ter sprake gekomen bij de verdeling van de aankopen glasopstanden over vervangings- en uitbreidingsinvesteringen (zie par. 2.5, blz. 34).

Dat de gemiddelde leeftijd van de glasopstanden zich ongeveer kon handhaven op het uitgangsniveau (van 1-1-1973), was geheel te danken aan de grote nieuwbouwactiviteiten in het ZHG. In dit gebied vond een aanzienlijke verbetering plaats van het kengetal, dit in tegenstelling tot overig Nederland waar de investeringsactiviteiten duidelijk tekort schoten om de leeftijd van het glasareaal op het uitgangsniveau te handhaven.

Het grote verschil tussen beide regio's in vernieuwingsgraad geldt niet alleen voor de glasopstanden, maar ook voor de eveneens belangrijke verwarmingsinstallaties. Deze beide investeringscategorieën te zamen bepalen in hoofdzaak de gemiddelde leeftijd van het totale pakket slijtende d.p.m.

Van 1-1-1973 tot ultimo 1975 is de bedrijfswaarde van alle slijtende d.p.m. in geringe mate gestegen van 42,6 naar 43,1% van de nieuwwaarde.

In het ZHG vond een aanmerkelijke vernieuwing plaats (van 40,6 naar 44,7%), terwijl het percentage in overig Nederland terugviel van 46,2 naar 40%.

Tabel 2.11 Leeftijd van de slijtende duurzame produktiemiddelen (Bedrijfswaarde in % Nieuwwaarde) per 1-1-1973 en 31-12-1975 (aantal bedrijven in % per klasse)

Slijtende d.p.m. (BW in % NW)	Alle bedrijven		Zuidhollands Glasdistrict		Overig Nederland	
	1)	2)	1)	2)	1)	2)
0 - 20	6	5	6	2	6	11
20 - 35	26	25	28	20	22	36
35 - 45	28	23	25	25	33	20
45 - 55	24	25	30	34	14	8
55 - 70	9	17	8	16	11	17
70 - 100	7	5	3	3	14	8
	100	100	100	100	100	100
BW in % NW, gem. per bedrijf 3)						
totaal slijtende d.p.m.	42,6	43,1	40,6	44,7	46,2	40,0
waarvan:						
glasopstanden	44,8	44,6	43,5	47,7	47,2	38,8
verw. installaties	38,8	38,4	36,2	38,4	43,8	38,5

1) 1-1-1973. 2) 31-12-1975. 3) Ongewogen gemiddelde.

In de onderzochte periode is het percentage bedrijven met een relatief oud produktieapparaat 1) tamelijk constant gebleven. Het aantal bedrijven met een relatief nieuw produktieapparaat 2), is toegenomen van 16 tot 22%.

Afgezien van deze laatste ontwikkeling zijn in het spreidingsbeeld van de bezetting van de verschillende leeftijdscategorieën geen belangrijke verschuivingen opgetreden.

In het ZHG is de betekenis van de groep oudere 1) bedrijven duidelijk teruggelopen (van 34 naar 22%). In overig Nederland heeft het ontbreken van voldoende vernieuwingsactiviteit op veel bedrijven geleid tot een sterke toename van deze categorie bedrijven (van 28 naar 47%).

2.9 Omschakeling verwarmingsinstallatie van olie op aardgas

Een gedeelte van de investeringsactiviteit hangt samen met verandering van energiebron, namelijk van olie naar aardgas: gedeeltelijk op een directe wijze (ketel, brander), terwijl een ander deel er nauw aan verbonden is (wijziging ketelhuisinstallatie, klimaatbeheersing tot zelfs glasopstanden toe).

Het begin van de zeventiger jaren, waarin de onderzoekperiode is gelegen, is juist de periode geweest van de massale omschakeling van olie op aardgas op de glasbedrijven. Dit gebeuren is ook aan de bedrijven die juist in deze periode werden overgenomen niet voorbijgegaan. In het eerste teeltjaar (1973) was 37% op het aardgasnet aangesloten (de installatie was vaak al aanwezig op het overgenomen bedrijf), terwijl in 1975 reeds 80% met aardgas stookte. Het aantal gasstokende buisverwarmde bedrijven is van 1973 tot in 1975 toegenomen van 46 tot 87%. Op de heteluchtbedrijven kwam in 1973 vrijwel op geen enkel bedrijf gas voor, terwijl dit in 1975 toegenomen was tot 50%. Vooral op de buisverwarmde bedrijven was de gassificatie in 1975 zeer ver gevorderd terwijl ook na 1975 zich nog enkele omschakelingen voordeden. De verandering van soort van brandstof heeft nagenoeg geen invloed gehad op de verhouding bedrijven met buis- en met heteluchtverwarming (respectievelijk 80 en 20%).

1) Bedrijfswaarde minder dan 35% van de nieuwwaarde.

2) Bedrijfswaarde meer dan 55% van de nieuwwaarde.

3. De vermogenspositie

3.1 Het totale vermogen

Door kennis te nemen van de samenstellende delen van de balans wordt een belangrijk hulpmiddel verkregen voor de beoordeling van de financiële positie. Natuurlijk geeft een balans niet meer dan een momentopname van allerlei ontwikkelingen die zich in de tijd afspelen. Twee opeenvolgende balansen vormen twee schijnbare rustpunten van de geld- en goederenstromen binnen het gehele bedrijfsgebeuren. In een balansperiode komt als het ware een foto naar voren van een deel van het continue bedrijfsproces, zoals zich dat tussen beide balansdata heeft afgespeeld. In zo'n afgegrensde periode wordt zichtbaar welke vermogens- en kapitaalsmutaties zijn opgetreden, waarbij inbegrepen het financieringsgedrag, te zamen vormend het investerings- en financieringsbeleid. Een prognose voor de toekomst rust voor een deel op de ontwikkelingen die zich in het verleden hebben voorgedaan, maar de richting waarin het een en ander zich ontwikkelt kan niet geraamd worden los van de huidige niveaus van tal van bezittingen en schulden, die in de balans worden weergegeven.

Tabel 3.1 1) laat zien dat het totale vermogen in drie jaar tijd toegenomen is van f 272.500,- tot f 431.600,- gemiddeld per bedrijf 2). De duurzame produktiemiddelen (d.p.m.) die een zeer groot aandeel hebben in het totaalvermogen, nemen een groot deel van de groei van het balanstotaal voor hun rekening. De d.p.m. nemen zelfs toe van f 203.400,- per 1-1-1973 tot f 312.200,- per 31-12-1975 gemiddeld per bedrijf.

De sterke toename in het gemiddelde geïnvesteerde bedrag in woningen houdt naast de herwaarderingen in 1974 en 1975 als gevolg van prijsstijgingen, sterk verband met een groeiend aantal woningen. Terwijl per 1-1-1973 op 66% van alle onderzochte bedrijven een woning in eigendom voorkwam (gemiddelde waarde f 57.900,-), was dit toegenomen tot 84% per 31-12-1975 (gem. waarde f 75.700,-).

De genoemde ontwikkelingen doen zich in beide onderscheiden regio's voor. De mate van toeneming van de duurzame produktiemiddelen en het totaalvermogen is echter in het ZHG gemiddeld per bedrijf belangrijk groter dan in overig Nederland. Dit houdt verband met een groot verschil in investeringsactiviteit in beide gebieden. Het verschil in omvang van het totale vermogen en de d.p.m. tussen beide gebieden op beide balansdata heeft als verklaring het aanzienlijke verschil in oppervlakte staand glas per bedrijf (zie hoofdstuk 2).

- 1) Een meer gedetailleerde balans is opgenomen in de bijlagen 6 (activa) en 8 (passiva).
- 2) In bijlage 4 wordt ingegaan op de waarderingsgrondslag van de bezittingen.

Tabel 3.1 De balans per 1-1-1973 (openingsbalans) en per 31-12-1975, gemiddeld per bedrijf (x f 1.000,-)

	Alle bedrij- ven		M.v. bedrijven gelegen in: ZHG				Financiële positie relatief				relatief ougunstig	
	ov. Nederland		1-1-12-		31-12-		relatief gunstig		relatief matig		relatief ougunstig	
	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975
Aantal bedrijven	103		67		36		21		42		40	
Aantal ondernemers	112		72		40		24		46		42	
ACTIVA												
Duurzame produktiemiddelen	203,4	312,2	215,8	349,1	180,3	243,6	254,2	356,4	189,9	317,6	190,9	283,4
Vlottende middelen	13,0	24,2	13,8	27,5	11,7	18,1	18,9	27,4	13,2	27,0	9,7	19,6
Liquide middelen	15,4	25,4	15,7	24,4	14,8	27,1	26,6	51,3	13,0	26,2	12,0	10,9
Woning	38,2	64,0	39,7	66,1	35,5	60,1	50,1	72,7	33,8	60,6	36,6	62,9
Overige deel- en beleggingen	2,5	5,8	1,8	6,6	3,8	4,3	3,5	5,5	1,4	4,8	3,2	7,1
Totale activa	272,5	431,6	286,8	473,7	246,1	353,2	353,3	513,3	251,3	436,2	252,4	383,9
PASSIVA												
Vreemd vermogen op korte termijn	8,6	29,2	8,7	33,1	8,4	22,2	6,2	21,5	8,6	27,1	9,9	35,6
Vreemd vermogen op lange termijn	150,3	191,1	157,7	210,9	136,7	153,7	172,0	133,1	135,2	198,6	154,7	213,4
Totaal vreemd vermogen	158,9	220,3	166,4	244,0	145,1	175,9	178,2	154,6	143,8	225,7	164,6	249,0
Eigen vermogen	113,6	211,3	120,4	229,7	101,0	177,3	175,1	358,7	107,5	210,5	87,8	134,9
Totale passiva	272,5	431,6	286,8	473,7	246,1	353,2	353,3	513,3	251,3	436,2	252,4	383,9
Eigen vermogen in % van de totale passiva	41,7	49,0	42,0	48,5	41,0	50,2	49,6	69,9	42,8	48,3	34,8	35,1

Het eigen vermogen is gedurende de eerste drie jaren belangrijk toegenomen: van f 113.600,- tot f 211.300,- gemiddeld per bedrijf. De opbouw van deze toename komt verder in dit hoofdstuk ter sprake. Niet alleen het eigen vermogen, maar ook het vreemde vermogen is per saldo uitgebreid; dit geldt zowel voor het vreemd vermogen met een kort als dat met een lange termijnkarakter. Gemiddeld per bedrijf bestaat het vreemde vermogen voor het grootste deel uit vermogen dat aangetrokken is voor langere tijd.

De toename van het eigen vermogen is zodanig dan ondanks de sterke uitbreiding van het vreemde vermogen de solvabiliteit kon toenemen. Hoewel de stijging van het eigen vermogen in het ZHG groter is dan in overig Nederland, heeft dit niet geleid tot een grotere verbetering van de solvabiliteit. Dit wordt veroorzaakt door de voor het ZHG ongunstiger verhouding tussen de mutaties in eigen en in vreemd vermogen.

De bedrijven met een relatief gunstige financiële positie 1) (G) hebben gemiddeld een belangrijk groter totaalvermogen dan de bedrijven met een relatief matige (M) of ongunstige (O) financiële positie. De bedrijven (M) hebben in de onderzochte periode een gedeelte van deze achterstand ingelopen. Hier heeft een belangrijke groei plaatsgevonden vooral in de sfeer van de duurzame produktiemiddelen. De relatief sterke groei in totaalvermogen van de bedrijven (M) is erg duidelijk in vergelijking met bedrijven (O); beide groepen hebben een gelijke uitgangspositie per 1-1-1973 (totaalvermogen ca. f 252.000,-) met een toeneming tot f 436.200,- voor (M) en tot f 383.900,- voor (O), gemiddeld per bedrijf. De bedrijven (O) kenden zelfs een teruggang in de liquide middelen in de onderzochte periode (bij een relatief zeer grote uitbreiding van het vreemde vermogen op korte termijn).

Bij een vergelijking van de eigen vermogenspositie (solvabiliteit) zal het geen verwondering wekken dat er tussen de drie groepen (G), (M) en (O) duidelijke verschillen bestaan. De solvabiliteit vormt namelijk één van de drie bepalende indelingscriteria voor de aard van de financiële positie. Echter de verschillen beperken zich niet alleen tot de solvabiliteit maar betreffen ook de absolute omvang van het eigen vermogen: per 31-12-1975 respectievelijk f 358.700,- (G), f 210.500,- (M) en f 134.900,- (O) gemiddeld per bedrijf. Verder is opvallend dat de verschillen tussen de groepen (eigen vermogen en solvabiliteit) per 31-12-1975 in wat mindere mate ook reeds bestonden per 1-1-1973. Deze verschillen die bij de uitgangspositie bestonden zijn in de onderzochte periode nog versterkt door het grote verschil in besparingen (zie hoofdstuk 4).

1) De aard van de financiële positie is vastgesteld uit de kentallen besparingen 1973 t/m 1975, solvabiliteit en leeftijd van de duurzame produktiemiddelen per ultimo 1975 (zie bijlage 5),

3.2 De structuur van de activa (zie bijlage 7)

Het totale vermogen per 1-1-1973 (f 272.500,-) is voornamelijk vastgelegd in duurzame produktiemiddelen (74%), voor 14% in woningen, voor resp. 5 en 6% in vlottende en liquide middelen en voor 1% in overige bezittingen. Deze onderlinge verhoudingen zijn aan het eind van de onderzochte periode nog vrijwel dezelfde.

In overig Nederland echter daalde het aandeel van de d.p.m. van 73 naar 69% vooral als gevolg van een grote teruggang voor glasopstanden (van 31 naar 24%). De aandelen binnen de totale bezittingen van de liquide middelen en de woning zijn daarentegen toegenomen.

Binnen het ZHG bleven de resp. aandelen van de d.p.m., de woning, de liquide en vlottende middelen en de overige bezittingen onveranderd, hoewel ook in dit gebied het aandeel van glasopstanden en (in mindere mate van verwarmingsinstallaties) enigszins terugliep binnen het totaal van de duurzame produktiemiddelen.

Het hiervoor geschetste beeld met betrekking tot structuur van de activa en de ontwikkeling erin gedurende de eerste 3 jaren na de start is van toepassing op elk van de onderscheiden groepen bedrijven met verschillende financiële posities. Opvallend is echter wel het relatief hoge aandeel van vaste plantopstanden (bloemisterijgewassen) binnen de totale activa bij de bedrijven met een relatief ongunstige financiële positie.

3.3 Spreiding van de solvabiliteit

Gedurende de eerste 3 jaren van het zelfstandig ondernemerschap heeft de solvabiliteit zich in positieve richting ontwikkeld: van 42% gemiddeld per bedrijf ten tijde van de start tot 48% 3 jaar daarna 1). Van groot belang hierbij is tevens dat de leeftijd van de duurzame produktiemiddelen zich heeft kunnen handhaven (bedrijfswaarde 43% van de nieuwwaarde, gemiddeld per bedrijf) als gevolg van de belangrijke investeringsactiviteit die zich in deze periode heeft afgespeeld.

Tabel 3.2 laat zien dat in de lagere solvabiliteitsklassen de bezetting verminderde ten gunste van de hogere solvabiliteitsklassen. Het aantal bedrijven met een solvabiliteit groter dan 50% nam dan ook toe van 28 tot 51%.

Hoewel er zich in het ZHG en in overig Nederland een vergelijkbare positieve solvabiliteitsontwikkeling heeft voorgedaan, springt toch dadelijk het totaal verschillende spreidingsbeeld tussen de individuele bedrijven in het oog. De onderlinge verschillen in solvabiliteit zijn in het ZHG kleiner geworden, in overig Nederland daarentegen toegenomen (tabel 3.3). Het aantal bedrijven met een relatief zeer lage of zeer hoge solvabiliteit is per 1 januari 1973 in beide gebieden vrijwel gelijk (resp. 24 en 23%). In het ZHG is dit aantal na 3 jaar gedaald tot 17% en in overig Nederland toegenomen tot 39%.

1) Ongewogen gemiddelden per bedrijf.

Tabel 3.2 Solvabiliteit per 1-1-1973 en 31-12-1975 (aantal bedrijven in % per klasse)

	Alle bedrijven		W.v. bedrijven gelegen in:			
	1-1-1973	31-12-1975	Zuidhollands Glasdistrict		overig Nederland	
			1-1-1973	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1975
Aantal bedrijven	103		67		36	
Aantal ondernemers	112		72		40	
Solvabiliteit (eigen vermogen in % van totaalvermogen)						
tot 30%	20	17	21	14	20	25
30 - 40%	17	16	22	21	8	6
40 - 50%	35	16	30	16	44	14
50 - 60%	12	25	14	27	8	22
60 - 80%	13	19	10	19	17	19
80 - 100%	3	7	3	3	3	14
	100	100	100	100	100	100
Solvabiliteit, ongewogen gem. per bedrijf	41,9	48,0	42,4	47,7	40,9	48,7

Tabel 3.3 Percentage bedrijven met zeer lage of zeer hoge solvabiliteit

Solvabiliteit	Zuidhollands Glasdistrict		Overig Nederland	
	1-1-1973	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1975
Tot 30%	21	14	20	25
80 - 100%	3	3	3	14
	24	17	23	39

Reeds in par. 3.1 werd gewezen op duidelijke verschillen in de gemiddelde solvabiliteit van de drie klassen bedrijven met verschillende financiële posities. De nauwe samenhang tussen aard van de financiële positie en de solvabiliteit per ultimo 1975 zal geen verbazing wekken, aangezien deze laatste factor een belangrijke rol speelt bij de verdeling van de bedrijven over de klassen financiële positie. Wel is opmerkelijk dat deze indeling van de bedrijven, op basis van o.a. een gegeven per ultimo 1975, ook reeds op het moment van de start tot duidelijke solvabiliteitsverschillen komt. De solvabiliteit per 1 januari 1973 bedraagt voor de 3 naar financiële positie onderscheiden groepen resp. 51, 42 en 37% gemiddeld per bedrijf, terwijl resp. 43, 26 en 20% van de bedrijven een hogere solvabiliteit dan 50% hadden.

Bij de bedrijven (G) vindt een belangrijke verbetering van de solvabiliteit plaats van bijna 20 procentpunten naar 70%, bij de bedrijven (M) een stijging met ruim 7 procentpunten naar 49%, terwijl bij de bedrijven (O) een geringe daling plaatsvindt van ruim 2 procentpunten naar 35%.

De verschillen in uitgangspositie van de bedrijven (G), (M) en (O) zijn door verschillen in besparingsmogelijkheden en financieringsbeleid in de onderzochte periode nog groter geworden. Een volledig overzicht van de invloed van diverse factoren op de mutatie in de solvabiliteit is opgenomen in par. 3.4.2 (blz. 54).

De voorgaande indeling naar de aard van de financiële positie geeft aan op welke wijze de bedrijven in hun respectievelijke positie zijn gekomen. Het gaat bij deze indeling om de combinatie van uitgangssituatie en ontwikkeling die te zamen leidt tot een waardering van de financiële positie per ultimo 1975. Met andere woorden, bedrijven met een verschillende startpositie kunnen op grond van de aard van de financiële ontwikkeling in de onderzochte periode uiteindelijk in een vergelijkbare situatie zijn gebracht.

Een vraag van geheel andere aard is hoe bedrijven zich vanuit een bepaalde uitgangspositie met betrekking tot de solvabiliteit ontwikkeld hebben gedurende de onderzochte periode tot ultimo 1975. In tabel 3.4 zijn de bedrijven per 1 januari 1973 daarom in 3 solvabiliteitsklassen onderscheiden. Per solvabiliteitsklasse wordt een beeld gegeven van de spreiding in de toename c.q. afname van het solvabiliteitspercentage tijdens de onderzochte periode.

Tabel 3.4 De ontwikkeling van de solvabiliteit per 1-1-1973 naar 31-12-1975 van alle onderzochte bedrijven (% bedrijven per solvabiliteitsklasse van 1-1-1973)

Solvabiliteits- klasse per 1-1-1973	Aantal bedrij- ven		Mutatie in het solvabiliteitsper- centage (periode 1973 t/m 1975).					
			daling			stijging		
			20 e.m.	20-10	10-0	0-10	10-20	20 e.m.
A. Tot 35%	30	100%	3	4	20	37	36	
B. 35 - 50%	45	100%	9	2	20	22	22	
C. 50% en meer	28	100%	14	18	32	7	18	
Totaal	103	100%	8	7	18	18	23	

Voor de helft van alle bedrijven bedraagt de toename meer dan 10 procentpunten en voor twee derde deel van de bedrijven is er een positieve mutatie.

Het spreidingsbeeld binnen de solvabiliteitsklassen is onderling erg verschillend. Het aantal bedrijven met een positieve mutatie bedraagt voor de klassen A, B en C resp. 93, 69 en 36%.

Welke conclusie(s) mogen nu getrokken worden uit de geconstateerde samenhang tussen solvabiliteitsuitgangspositie en de ontwikkeling die daarop gevolgd is. Mag zonder meer gesteld worden dat de bedrijven met een zwakkere startpositie een betere financiële ontwikkeling hebben gekend dan de andere bedrijven? Bijvoorbeeld met als verklarende factoren: een hogere rentabiliteit en/of een combinatie van een kleinere investeringsactiviteit die met relatief weinig vreemde middelen werd gefinancierd? Het antwoord op deze veronderstelling is beslist negatief, want ook wanneer de bedoelde ontwikkelingen zich niet of juist in tegengestelde richting zouden hebben voorgedaan, kunnen de waargenomen verschillen in solvabiliteitsontwikkeling tussen de klassen A, B en C optreden. Dit is namelijk het gevolg van de zeer verschillende betekenis voor het solvabiliteitskengetal van toevoegingen aan het eigen vermogen enerzijds en van met vreemd vermogen gefinancierde investeringen anderzijds. Voor de handhaving c.q. verbetering van de solvabiliteit van zwaksolvabele bedrijven is een aanmerkelijk kleinere groei van het eigen vermogen voldoende, c.q. kan worden volstaan met een minder gunstige verhouding tussen de mutaties van eigen en vreemd vermogen, dan bij hoogsolvabele bedrijven. Anders gezegd: Een herwaardering van bepaalde grootte biedt zwaksolvabele bedrijven belangrijk meer ruimte om additioneel vreemd vermogen aan te trekken onder handhaving van de solvabiliteit dan bedrijven met een hogere solvabiliteit. Of dit extra vreemde vermogen ook inderdaad gerealiseerd kan worden, hangt natuurlijk wel af van de bereidheid hiertoe van de kredietverstrekkers. Dit neemt niet weg dat toch de conclusie overeind blijft dat eenzelfde verandering van het solvabiliteitskengetal van zwak- en hoogsolvabele bedrijven niet gelijkelijk mag worden beoordeeld.

3.4 Mutaties in de eigenvermogenspositie

3.4.1 Toename van het eigen vermogen

In paragraaf 3.1 werd reeds de aandacht gevestigd op de sterke groei van het eigen vermogen, gemiddeld per bedrijf, binnen de betrekkelijk korte periode van onderzoek (3 jaar). Deze groei draagt voor de diverse groepen gemiddeld per bedrijf:

alle onderzochte bedrijven	: f	97.700,-	86%
bedrijven gelegen in het ZHG	: f	109.300,-	91%
bedrijven gelegen in overig Nederland	: f	76.300,-	76%
bedrijven met een rel.gunstige financ.positie	: f	183.600,-	105%
bedrijven met een rel.matige financ.positie	: f	103.000,-	96%
bedrijven met een rel.ongunstige financ.positie	: f	47.100,-	54%

De verschillende mate van groei van het eigen vermogen laat zich vooral verklaren uit verschillen in de besparingscapaciteit

Tabel 3.5 Vermogensvergelijking van de periode 1973 t/m 1975, gemiddeld per bedrijf (x f 1000)

	Alle bedrijven	w.v. bedrijven gelegen in		Financiële positie		
		ZHG	overig Nederland	relatief gunstig	relatief matig	relatief ongunstig
Aantal bedrijven	103	67	36	21	42	40
Aantal ondernemers	112	72	40	24	46	42
Eigen vermogen per 1-1-1973	113,6	120,4	101,0	175,1	107,5	87,8
Herwaardering						
grond	24,5	30,1	13,9	27,7	23,6	23,7
slijtende d.p.m.	22,6	23,7	20,7	29,5	20,9	20,9
woonhuis	8,9	9,2	8,4	11,8	7,5	8,9
totaal herwaardering	56,0	63,0	43,0	69,0	52,0	53,5
Correctie i.v.m. wijziging btw-regeling	-1,0	-3,9	4,4	-3,5	-2,8	2,1
Besparing	32,1	41,5	14,7	102,8	45,2	-18,7
Overige vermogensmutaties	10,6	8,7	14,2	15,3	8,6	10,2
Totale mutatie in het eigen vermogen	97,7	109,3	76,3	183,6	103,0	47,1
Eigen vermogen per 31-12-1975	211,3	229,7	177,3	358,7	210,5	134,9

die tussen de diverse groepen sterk varieert. De zogenaamde overige vermogensmutaties (subsidies, schenkingen, e.d.) dragen niet of slechts in zeer geringe mate bij tot de geconstateerde verschillen in groei (tabel 3.5).

De vermogensstijging door herwaardering van de d.p.m. en de woning is het gevolg van het feit dat per ultimo van de 3 onderzochte jaren de waardering van deze activa is geschied op basis van het prijspeil dat op de bedoelde tijdstippen gold (dus prijspeil 1973, 1974 en 1975).

Wanneer ondernemers in 1974 of 1975 in de sfeer van de omzetbelasting kozen voor een ander systeem - van de ondernemersregeling naar de landbouwregeling of v.v. - betekende dit een correctie in het eigen vermogen ter grootte van het verschil tussen het al dan niet opnemen van BTW in de waardering van de slijtende d.p.m., gecorrigeerd met een eventuele fiscale vordering c.q. schuld die ontstaan is door deze overgang op een andere BTW-regeling (zie bijlage 4).

De beide genoemde elementen - herwaardering en correctie in verband met wijziging BTW-regeling - hebben weliswaar invloed op de omvang van het eigen vermogen, maar vormen in feite geen onderdeel van de in de volgende hoofdstukken te behandelen jaarlijks inkomende en uitgaande financieringsmiddelen.

Toch zijn er naast de besparing nog enkele bronnen die - op een bescheiden wijze - bedragen aan de vermogensvorming, zoals:

- schenkingen : - in contanten
 - kwijtschelding van/afboeking op bestaande schuld
 - niet volledige vergoeding van de arbeid van vader
 - erfenis
- subsidies : - deze categorie bestaat vooral uit de om-
schakelingssubsidie op aardgas en de re-
geling voor verbetering van agrarische
bedrijfsgebouwen
- boekverschil bij : - boekwinsten/-verliezen bij verkoop/ruil/
desinvestering buiten gebruikstelling van bezittingen
- koersverschillen : - verschillen tussen opeenvolgende waar-
effecten deringen
- inbreng echtgenote: - inbreng door echtgenote bij huwelijk of
op een later tijdstip van bepaalde acti-
va en/of passiva.

Uit de hiernavolgende opstelling blijkt de grote betekenis van de jaarlijkse herwaardering van de activa in verband met prijsstijging van het ene op het andere jaar. Slechts één derde van de totale vermogensgroei is afkomstig van besparingen op het inkomen, terwijl 10% gerekend mag worden tot de ontvangen schenkingen, voor het grootste deel in de vorm van de dikwijls relatieve lage beloning waartegen door vader werkzaamheden op het bedrijf verricht werden.

De vermogensgroei van f 97.700,- gemiddeld per bedrijf (periode 1-1-1973 tot 31-12-1975) is tot stand gekomen als volgt:

Herwaardering	56.000		
Correctie (BTW)	<u>- 1.000</u>		
		55.000	(56%)
Besparing		32.100	(33%)
Schenkeningen	2.300		
Bevoordeling arbeid vader	<u>7.300</u>		
		9.600	(10%)
Subsidies		3.300	(3%)
Boekverschil bij desinvestering (incl. koersverschillen effecten)		-4.000	(- 4%)
Inbreng echtgenote		<u>1.700</u>	<u>(2%)</u>
Totale groei van het eigen vermogen		97.700	(100%)

3.4.2 Ontwikkeling van de solvabiliteit

Nadat reeds eerder in dit hoofdstuk ingegaan werd op de richting waarin de solvabiliteit zich heeft ontwikkeld in de onderzochte periode, zal nu nader worden stilgestaan bij de achterliggende oorzaken.

De richting en de mate van mutatie van het solvabiliteitskengetal is afhankelijk van 2 factoren:

1. de omvang van de mutaties van het eigen en vreemde vermogen;
2. de onderlinge verhouding van beide mutaties.

Ad.1 De mutaties van eigen, vreemd en totaalvermogen blijken uit tabel 3.6. Het eigen vermogen is toegenomen met f 97.700,- (86%) en het vreemde vermogen met f 61.400,- (39%), zodat de waarde van de bezittingen met f 159.100,- (58%) toenam, gemiddeld per bedrijf.

In het ZHG was er gemiddeld per bedrijf een grotere totale vermogensgroei dan in overig Nederland, als gevolg van zowel een grotere groei van het eigen als van het vreemde vermogen. Voor de relatief gunstige bedrijven (qua financiële positie) constateren we een sterkere groei van het eigen vermogen dan voor de overige bedrijven. De situatie met betrekking tot het vreemde vermogen ligt juist omgekeerd. Door de relatief gunstige bedrijven is zelfs per saldo afgelost.

Ad.2 De totale vermogensmutatie bestaat voor 61% uit een toename van het eigen vermogen en voor 39% uit een stijging van het vreemde vermogen (tabel 3.7). Deze niet-ongunstige verhouding tussen de mutaties van het eigen en vreemde vermogen steunt voor een belangrijk deel op de berekende herwaardering die een erg belangrijke plaats inneemt binnen de groei van het eigen vermogen. Hoe groot deze invloed is, blijkt als de herwaardering even buiten beschouwing wordt gelaten in deze op-

stelling. De aandelen van de mutaties eigen en vreemd vermogen binnen de totale vermogenstoename wijzigen zich dan in 41% (mutatie eigen vermogen) en 59% (mutatie vreemd vermogen). Deze (fictieve) berekening toont in elk geval de grote positieve invloed van de factor herwaardering op de onderlinge verhouding van beide mutaties.

Beide factoren, zowel de absolute omvang van het verschil tussen de mutaties van het eigen en vreemde vermogen, als de onderlinge verhouding tussen beide mutaties zijn verantwoordelijk voor een positieve solvabiliteitsontwikkeling, gemiddeld per bedrijf.

Tabel 3.6 Ontwikkeling van het eigen, vreemde en totaalvermogen in de periode 1973 t/m 1975, gemiddeld per bedrijf (x f 1.000)

	1-1 1973	Muta- tie	31-12 1975	Mutatie in % van 1-1-1973	Mutatie in % van de kosten
Alle bedrijven					
Eigen vermogen	113,6	97,7	211,3	86%	49%
Vreemd vermogen	158,9	61,4	220,3	39%	31%
Totaalvermogen	<u>272,5</u>	<u>159,1</u>	<u>431,6</u>	58%	80%
Zuidholl. Glasdistr.					
Eigen vermogen	120,4	109,3	229,7	91%	52%
Vreemd vermogen	166,4	77,6	244,0	47%	37%
Totaalvermogen	<u>286,8</u>	<u>186,9</u>	<u>473,7</u>	65%	89%
Overig Nederland					
Eigen vermogen	101,0	76,3	177,3	76%	43%
Vreemd vermogen	145,1	30,8	175,9	21%	17%
Totaalvermogen	<u>246,1</u>	<u>107,1</u>	<u>353,2</u>	44%	60%
Financiële positie					
Relatief gunstig					
Eigen vermogen	175,1	183,6	358,7	105%	86%
Vreemd vermogen	178,2	-23,6	154,6	-13%	-11%
Totaalvermogen	<u>353,3</u>	<u>160,0</u>	<u>513,3</u>	45%	75%
Relatief matig					
Eigen vermogen	107,5	103,0	210,5	96%	53%
Vreemd vermogen	143,8	81,9	225,7	57%	42%
Totaalvermogen	<u>251,3</u>	<u>184,9</u>	<u>436,2</u>	74%	95%
Relatief ongunstig					
Eigen vermogen	87,8	47,1	134,9	54%	24%
Vreemd vermogen	164,6	84,4	249,0	51%	43%
Totaalvermogen	<u>252,4</u>	<u>131,5</u>	<u>383,9</u>	52%	67%

Tabel 3.7 Verhouding van de mutaties eigen en vreemd vermogen in de periode 1973 t/m 1975
(mutatie totaal vermogen = 100%)

	Alle bedrijven		w.v. bedrijven ge- leggen in		Stel: herwaardering = 0		Financiële positie			
	Aantal	%	ZHC	overig Nederland	Alle bedrijven	ZHC	Overig Nederland	relatief gunstig	relatief matig	relatief ongunstig
Aantal bedrijven	103		67	36	103	67	36	21	42	40
Aantal ondernemers	112		72	40	112	72	40	24	46	42
Besparing en overige ver- mogensmutaties 1)	27 (44%)		27	27	41	39	48	74	29	6
Herwaardering i.v.m. prijs- stijging en correctie i.v.m. wijziging BTW- systeem 1)	34 (56%)		32	44	-	-	-	41	27	42
Mutatie eigen vermogen 1)	61 (100%)		59	71	41	39	48	115	56	36
Mutatie vreemd vermogen 1)	39		41	29	59	61	52	- 15	44	64
Mutatie totaalvermogen	100		100	100	100	100	100	100	100	100

1) In % van de mutatie totaalvermogen.

Tabel 3.8 Ontwikkeling van de solvabiliteit in de periode 1973 t/m 1975 (eigen vermogen in % van het totaalvermogen), gemiddeld per bedrijf

	Alle bedrijven	w.v. bedrijven gelegen in		Financiële positie		
		ZHG	overig Nederland	relatief gunstig	relatief matig ongunstig	
Aantal bedrijven	103	67	36	21	42	40
Aantal ondernemers	112	72	40	24	46	42
Solvabiliteit per 1-1-1973	41,7	42,0	41,0	49,6	42,8	34,8
Wijziging solvabiliteitspercentage door:						
herwaardering (a)	10,0	10,5	8,7	8,3	9,9	11,4
correctie i.v.m. wijziging BTW-keuze regeling (b)	- 0,2	- 0,6	0,9	- 0,4	- 0,5	0,4
totaal (a+b)	9,8	9,9	9,6	7,9	9,4	11,8
Solvabiliteitsstadium A (solv. 1-1-'73 + (a+b))	51,5	51,9	50,6	57,5	52,2	46,6
Wijziging solvabiliteitspercentage door: (bij ongewijzigd vreemd vermogen)						
besparing (c)	4,2	5,0	2,2	8,1	6,0	- 3,5
overige vermogensmutaties (d)	1,4	1,1	2,2	1,2	1,2	1,9
totaal (c+d)	5,6	6,1	4,4	9,3	7,2	- 1,6
Solvabiliteitsstadium B (solv. 1-1-'73 + (a t/m d))	57,1	58,0	55,0	66,8	59,4	45,0
Wijziging solvabiliteitspercentage door mutatie in het vreemde vermogen (e)	- 8,1	- 9,5	- 4,8	3,1	- 11,1	- 9,9
Solvabiliteit per 31-12-1975 (solv. 1-1-'73 + (a t/m e))	49,0	48,5	50,2	69,9	48,3	35,1

In tabel 3.8 wordt een overzicht gegeven van de invloed die elk van de onderscheiden vermogensmutaties op de solvabiliteit uitoefenen. De totale mutatie in de solvabiliteit is opgedeeld in diverse positieve en negatieve elementen. Door deze aanpak kunnen enkele fictieve tussenstadia in de solvabiliteitsontwikkeling van het begin naar het einde van de periode worden onderscheiden:

- solvabiliteitstussenstadium A: solvabiliteit per 1-1-1973 gecorrigeerd voor de invloed van herwaardering en correctie wegens wijziging keuzeregeling BTW;
- solvabiliteitstussenstadium B: solvabiliteit per 1-1-1973 gecorrigeerd voor de invloed van herwaardering en correctie BTW en de besparing en de overige vermogensmutaties.

Beide kengetallen A en B werden berekend onder de veronderstelling dat er geen mutatie in het vreemde vermogen plaatsvond.

Het is niet de bedoeling de uitkomsten van de solvabiliteits-tussenstadia zelf te beoordelen. Deze fasering vond slechts plaats om de invloed van wijzigingen in het eigen en het vreemde vermogen duidelijker te kunnen tonen.

B geeft aan tot welk niveau de solvabiliteit zich op 31-12-1975 zou hebben ontwikkeld indien het deel van de extra ontstane vermogensbehoefte waarvoor nieuw vreemd vermogen werd aangetrokken, intern gefinancierd zou zijn, bijvoorbeeld vanuit beschikbare liquide middelen. Het doet er hier minder toe of deze mogelijkheden voor interne financiering ook reëel hebben bestaan. Wellicht zal dit veelal niet het geval zijn geweest. De presentatie is echter bedoeld om via het verschil tussen B en de solvabiliteit per ultimo 1975 de invloed op de solvabiliteit te onderkennen van het financieren van de vermogensbehoeften in de verhouding tussen eigen en vreemd vermogen zoals deze gerealiseerd is in de periode 1973 t/m 1975.

De toename van de solvabiliteit met ruim 7% gemiddeld per bedrijf op 31-12-1975 is het gezamenlijk resultaat van enkele ontwikkelingen die de solvabiliteit in tegengestelde richting beïnvloedden. Een mutatie in positieve richting wordt geleverd door de herwaardering (+ 10) en het geheel van besparing en overige vermogensmutaties (+ 5,6). De uitbreiding van het vreemde vermogen had een drukkend effect op de solvabiliteit (- 8,1%).

Reeds in paragraaf 3.1 bleek dat in overig Nederland een grotere stijging van het solvabiliteitspercentage, gemiddeld per bedrijf, plaats had dan in het ZHG. Bij ongeveer gelijke invloed van de factor herwaardering (incl. correctie), wordt in het ZHG de grotere positieve mutatie als gevolg van besparing e.d. overgecompenseerd door het effect van een relatief sterkere uitbreiding van het vreemde vermogen.

De verschillen tussen de groepen bedrijven die onderscheiden zijn naar de aard van de financiële positie, komen deels naar voren in de solvabiliteit per ultimo 1975. De aanzienlijke verschillen in solvabiliteit bestonden ook reeds (in wat mindere mate) bij

de start. De verschillen van de uitgangssituatie zijn door 2 factoren nog sterk vergroot:

1. verschil in besparingscapaciteit (invloed op de solvabiliteit van gunstige, matige en ongunstige bedrijven resp. 8, 6 en -3,5%;
2. verschil in saldo van aflossingen en bijgeleend vreemd vermogen (invloed op de solvabiliteit resp. 3, -11 en -10%.

De ontwikkeling naar groter wordende verschillen werd enigszins geremd doordat de bedrijven met een relatief ongunstiger financiële positie meer profiteerden van de factor herwaardering dan de overige bedrijven. In feite wordt dit resultaat zelfs al bereikt bij een in absolute zin kleinere herwaardering. De beide andere factoren zijn voor de vergelijking van de groepen bedrijven van zeer ondergeschikt belang.

3.5 Ontwikkelingen in het vreemde vermogen

3.5.1 De structuur van de passiva

Op 1-1-1973 en 31-12-1975 werd resp. 58 en 51% van de totale waarde van de activa gefinancierd met vreemd vermogen (tabel 3.9 en bijlage 8). Hoewel het aandeel van het vreemde vermogen gedaald is, is de voorziening van de vermogensbehoefte met vreemd vermogen in absolute zin nog belangrijk toegenomen van f 158.900,- tot f 220.300,- gemiddeld per bedrijf (toename van 39% in 3 jaar). De belangrijkste financiers zijn de Rabobank en de familie (ouders). Uit de balans krijgt men de indruk dat leverancierskrediet en ander kort krediet van relatief weinig betekenis is, terwijl ook ten aanzien van het vreemde vermogen op langere termijn de overige vermogensverstrekkers (niet-Rabobanken, levensverzekeringsmaatschappijen) van relatief ondergeschikt belang zijn. In 3.5.4 zal op de duidelijk zichtbare wijziging in samenstelling van het pakket vreemd vermogen op lange termijn - van ouders naar bank-financiering - gedetailleerd worden ingegaan.

Hier wordt volstaan met te verwijzen naar bijlage 9, waar een afname blijkt van het aandeel v.v. op lange termijn (van 55 naar 44% van het totaalvermogen) en een toename van het kort krediet van 3 naar 7%.

Binnen het vreemde vermogen op lange termijn is het aandeel van de leningen van familie gedaald met 21 procentpunten, waarmee het aandeel van de Rabobanken is toegenomen. Deze ontwikkeling is in mindere mate het gevolg van de aflossingen die gedaan zijn op de familieleningen dan wel van de sterke uitbreiding van de Rabobank-financiering. De additionele vermogensbehoefte van investeringsprojecten werd voor het deel waarin eigen financieringsmiddelen onvoldoende beschikbaar waren, vrijwel steeds bij bankinstellingen gefinancierd. In het algemeen vormen de familieleningen geen permanente vermogensbron die op gezette tijden in een extra

Tabel 3.9 Het vreemde vermogen per 1-1-1973 (openingsbalans) en per 31-12-1975, gemiddeld per bedrijf (x f 1000)

	Alle bedrij- ven						w.v. bedrijven gelegen in:						Financiële positie					
	ZHG			Ov. Nederland			relatief gunstig		relatief matig		relatief ongunstig		relatief gunstig		relatief matig		relatief ongunstig	
	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975
Aantal bedrijven	103		67		36		21		42		40							
Aantal ondernemers	112		72		40		21		46		42							
PASSIVA																		
Vreemd vermogen op korte termijn	8,6	29,2	8,7	33,1	8,4	22,2	6,2	21,5	8,6	27,1	9,9	35,6						
Vreemd vermogen op lange termijn																		
Leningen o/g familie e.d.	68,0	46,0	69,3	52,1	65,6	34,6	109,6	59,7	53,7	43,8	61,3	41,2						
Leningen o/g Rabobanken	68,4	126,0	75,0	142,7	56,1	94,7	56,3	72,4	68,1	139,9	75,0	139,4						
Kredieten Rabobanken	10,1	13,2	11,4	11,1	7,8	16,8	6,1	1,0	10,1	11,9	12,2	20,8						
Overige banken	1,3	2,0	1,6	2,8	0,7	0,6			3,2	2,9		2,1						
Overig lang krediet	2,5	3,9	0,4	2,2	6,5	7,0			0,1	0,1		9,9						
Totaal v.v. op lange termijn	150,3	191,1	157,7	210,9	136,7	153,7	172,0	133,1	135,2	198,6	154,7	213,4						
Totaal vreemd vermogen	158,9	220,3	166,4	244,0	145,1	175,9	178,2	154,6	143,8	225,7	164,6	249,0						
idem, in % van totaal vermogen	58,3%	51,0%	58,0%	51,5%	59,0%	49,8%	50,4%	30,1%	57,2%	51,7%	65,2%	64,9%						
gedeelte leningen o/g van Rabobanken met garantie B.F.	5,5	19,0	3,2	19,6	10,0	17,9	-	3,1	4,2	20,7	9,8	25,6						
B.F.-garantie in % van de Rabo-lening	8%	15%	4%	14%	18%	19%	-	4%	6%	15%	13%	18%						

vraag naar lang vermogen kan voorzien. De vorming van familie-leningen is sterk gebonden aan de financieringsproblematiek bij de overname van het bedrijf. Op dat moment was de oudere generatie vaak bereid een deel van de overnameprijs niet in contanten te eisen, maar als lening te beschouwen. Na verloop van tijd zal dit type lening verdwijnen door aflossing of vererving.

3.5.2 Verschillende vermogenscategorieën en combinaties van typen leningen nader bezien

Het beeld uit de vorige paragraaf van een toenemend belang van Rabobank-financieringen en een afnemend belang van familie-lening binnen de vermogensopbouw is het gevolg van twee ontwikkelingen: enerzijds een afname van het aantal bedrijven met familie-leningen en een toename van het aantal bankfinancieringen, en anderzijds een daling, resp. stijging van het gemiddelde bedrag van resp. familie-leningen en bankfinancieringen (bijlage 10).

Naast de ontwikkeling van de relatieve aandelen van de verschillende vermogensbronnen is het interessant te zien of en in welke mate er combinaties van verschillende bronnen zijn.

Op 1-1-1973 maakt 42% van alle bedrijven gebruik van één bron, namelijk 26% alleen van familie en 16% alleen van de Rabobank, terwijl 2% in het geheel geen vreemd vermogen op lange termijn aangetrokken heeft. Ruim de helft van de bedrijven heeft zowel van familie als van de bank (in hoofdzaak Rabobank) geleend (bijlage 11 en figuur 3.1, blz. 118 en 68).

De richting van de reeds vermelde ontwikkeling in de samenstelling van het vreemde vermogen op lange termijn is goed te herkennen in het zich wijzigende beeld van de combinaties van vermogensbronnen in de onderzochte periode. Immers, 3 jaar na de start is het aantal bedrijven dat nog uitsluitend met familie-leningen gefinancierd wordt, gedaald tot 8% en ook tussen de combinaties van familie- en bankleningen is een duidelijke verschuiving waarneembaar in de richting van de combinaties met een hoger percentage bankfinanciering. Meer dan de helft van alle bedrijven maakt op 31-12-1975 voor de voorziening in het vreemde vermogen op lange termijn bijna volledig (voor meer dan 80%) gebruik van Rabobankfinanciering, terwijl dit bij de start slechts gold voor een derde van de bedrijven.

3.5.3 De betekenis van het Borgstellingsfonds (B.F.) in de kredietverlening

De rol van B.F. bij de kredietverlening door banken blijkt in de onderzochte periode voor de jonge glastuinders steeds belangrijker te worden. Het aantal leningen onder garantie van B.F. neemt toe evenals het gemiddelde garantiebepdrag. Bij de start had 12% van alle bedrijven een lening onder B.F.-garantie en 3 jaar later 28%. Bij de start was in overig Nederland het aantal borgstellingen op de onderzochte bedrijven relatief groter dan in het

ZHG, maar door de sterke toename in het ZHG is dit verschil verminderd.

Het gemiddelde garantiebedrag is gestegen van f 5.500,- tot f 19.000,- (resp. per 1-1-1973 en 31-12-1975) gemiddeld per bedrijf. Deze ontwikkeling overtreft de relatieve uitbreiding van de verstrekte leningen door Rabobanken, want hierin uitgedrukt is de gemiddelde B.F.-garantie toegenomen van 8 tot 15% (tabel 3.9).

Ruim een derde van alle Rabobank-leningen zijn - per 31-12-1975 - verstrekt onder B.F.-garantstelling (per 1-1-1973 slechts 18%) (tabel 3.10). De B.F.-garantie geldt gemiddeld voor een derde deel van de lening.

De toekenning van B.F.-garanties op leningen komt in sterke mate overeen met de indeling van de bedrijven naar de aard van de financiële positie.

De B.F.-garantie komt in hoofdzaak voor op bedrijven met een relatief matige, en vooral op bedrijven met een relatief ongunstige financiële positie. Bij deze laatstgenoemde categorie is bijna de helft van de Rabobank-leningen voorzien van een B.F.-garantie, terwijl dat voor de relatief matige en gunstige groepen slechts geldt voor resp. 31% en 13%.

Tabel 3.10 Percentage bedrijven met een banklening onder garantstelling van B.F., uitgedrukt in het aantal bedrijven met Rabobank-leningen

	% Rabobank-leningen met B.F.-garantie			
	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1974	31-12-1975
Alle bedrijven	18	23	30	34
Bedrijven gelegen in:				
het ZHG	13	16	26	30
overig Nederland	32	39	42	42
Financiële positie:				
relatief gunstig	0	13	14	13
relatief matig	17	18	28	31
relatief ongunstig	27	32	41	46

3.5.4 Samenstelling van het vreemde vermogen op lange termijn en de verstrekte borgstellingen door het Borgstellingsfonds

In tabel 3.11 is een opstelling gemaakt van het aantal bedrijven dat onder B.F.-garantie bij de bank heeft geleend. Deze groep van 29 bedrijven (28% van alle onderzochte bedrijven) is ingedeeld naar de samenstelling van het vreemde vermogen op lange termijn.

Tabel 3.11 Samenstelling vreemd vermogen en B.F.-garantie

Vermogens- samenstelling:	Aandeel Rabobank- financiering	Bedrijven met lening onder B.F.-garantie
alleen Rabobank-financiering	100%	10
combinatie Rabobank-financiering en overige v.v. op l.t.	{ 80-100%	1
	{ 60- 80%	1
combinatie Rabobank-financiering, ov. v.v. l.t. en familielening	{ 80-100%	2
	{ 60- 80%	2
combinatie Rabobank-financiering en familielening	{ 80-100%	11
	{ 60- 80%	2
		29

Deze 29 bedrijven kunnen worden onderscheiden in een groep van 12 bedrijven (41%) met een vermogensstructuur waar familieleningen in het geheel niet voorkomen. Familieleningen zijn op de overige 17 bedrijven (59%) wel aanwezig, echter in bescheiden mate, namelijk steeds voor minder dan 40% van het totale vreemde vermogen op lange termijn, en op 13 bedrijven van deze groep zelfs minder dan 20%.

Garantstelling door B.F. komt voornamelijk voor op bedrijven met een zwakke financieringssituatie, die tot uitdrukking komt in een lage solvabiliteit en een laag percentage familieleningen. Het vreemde vermogen bestaat bijna steeds voor meer dan 80% uit bankfinanciering.

Bij 71 bedrijven (69%) heeft de Rabobank een relatief groot belang in de totale financiering (meer dan 60% van het totale vreemde vermogen op lange termijn). Op 29 van deze bedrijven (41%) werd door B.F. extra zekerheid gesteld voor het nakomen door de tuinder van de rente- en aflossingsverplichtingen.

Garantstelling door B.F. komt voor wanneer de kredietvrager onvoldoende zekerheid kan bieden aan de financier. In het algemeen zal het gaan om bedrijven met een relatief lage solvabiliteit. Dat dit in de meeste gevallen inderdaad ook zo is, blijkt uit het grote verschil in solvabiliteit van bedrijven met B.F.-garantie en zonder B.F.-garantie (resp. 36 en 53% gemiddeld per bedrijf). Het aantal bedrijven met een solvabiliteit kleiner dan 40% bedraagt in beide groepen resp. 59 en 23% (tabel 3.12).

Tabel 3.12 Solvabiliteit en B.F.-garantie (aantal bedrijven in % per klasse)

	Bedrijven met lening onder B.F.-garantie	Bedrijven zon- der lening on- der B.F.-ga- rantie	(1)-(2)
	(1)	(2)	
Aantal bedrijven	29	74	
Solvabiliteit per 31-12-1975			
minder dan 20%	14	3	11
20 - 30	21	8	13
30 - 40	24	12	12
40 - 50	17	15	2
50 - 60	21	27	- 6
60 - 80	3	26	-23
80 - 100		9	- 9
	100	100	
Solvabiliteit, ongewogen gemiddelde per bedrijf	36,3	52,6	

3.5.5 Analyse van de veranderde samenstelling van het vreemde vermogen op lange termijn

Een mutatie in het vreemde vermogen is het saldo van nieuw aangetrokken leningen en aflossingen op bestaande leningen. Een positieve mutatie houdt dus in dat er per saldo meer additioneel vreemd vermogen is opgenomen dan er is afgelost op bestaande leningen.

Bijlage 12 laat zien hoe de mutatie in de afzonderlijke categorieën vreemd vermogen op lange termijn is ontstaan. De leningen van familie zijn afgenomen door de aflossingen, maar ook doordat een gedeelte van deze leningen na verloop van enige tijd kon worden terugbetaald door hiervoor nieuw vermogen bij de bank aan te trekken. Deze vervanging van de ene door de andere vermogenscategorie kan moeilijk als aflossing bestempeld worden, en is daarom negatief opgenomen onder de mutatie nieuw opgenomen familie leningen. In tabel 3.13 is een splitsing gemaakt van de mutatie in de familie leningen met een aparte vermelding van de nieuwe familie leningen en het deel van bestaande familie leningen dat vervangen is door bankfinancieringen. Deze herfinanciering deed zich vaak voor op momenten van uitbreiding van de bankfinanciering voor investeringsactiviteiten. In veel gevallen werd de feitelijke afwikkeling van de overname-financiering pas geëffectueerd op het moment dat met de bank werd onderhandeld over uitbreiding van de kredietverlening ten behoeve van andere zaken. Van de totale uitbreiding van de z.g. niet-familie leningen van f 85.000,- gemiddeld

Tabel 3.13 Mutaties in familieleden en overig vreemd vermogen op lange termijn in de periode 1973 t/m 1975, gemiddeld per bedrijf (x f 1000)

	Alle bedrij- ven			waarvan bedrijven gelegen in:			Financiële positie					
	ZHG			Ov. Nederland			Rel. gunstig		Rel. matig		Rel. ongunstig	
	Fam. lenin- gen 1)	Overige lenin- gen 1)	Fam. lenin- gen 1)	Fam. lenin- gen 1)	Overige lenin- gen 1)	Fam. lenin- gen 1)	Overige lenin- gen 1)	Fam. lenin- gen	Overige lenin- gen	Fam. lenin- gen	Overige lenin- gen	
Stand per 1-1-1973	68,0	82,3	69,3	88,4	65,6	71,1	109,6	62,4	53,7	81,5	61,3	93,4
Mutatie v.v. op 1.t. in de periode 1-1-73 tot 31-12-75												
Nieuw opgenomen leningen												
1. uitbreiding van de totale (familie + ove- rig) leningen 2)	9,0	70,1	12,6	80,1	2,4	53,4	4,1	23,7	15,1	80,7	5,2	84,5
2. nieuwe leningen bij banken t.b.v. her- financiering van fa- milieleden	-14,9	14,9	-14,4	14,4	-15,6	15,6	-15,3	15,3	-13,3	13,3	-16,1	16,1
Totaal nieuw opgenomen leningen	-5,9	85,0	-1,8	94,5	-13,2	69,0	-11,2	39,0	1,8	94,0	-10,9	100,6
Aflossingen	16,1	22,2	15,4	24,1	17,8	21,0	38,7	28,0	11,7	20,7	9,2	21,8
Mutatie v.v. op 1.t. 1-1-73 t/m 31-12-75	-22,0	62,8	-17,2	70,4	-31,0	48,0	-49,9	11,0	-9,9	73,3	-20,1	78,8
Stand per 31-12-1975	46,0	145,1	52,1	158,8	34,6	119,1	59,7	73,4	43,8	154,8	41,2	172,2

1) Vreemd vermogen op lange termijn, excl. familieleden en overige particulieren.

2) Excl. nieuwe bankleningen ter herfinanciering van familieleden.

per bedrijf in de onderzochte periode, bestaat een deel (f 14.900,-) uit vermogen dat bestemd was voor herfinanciering van familieleningen.

Opvallend zijn de grote aflossingen op familie- en bankleningen in de groep bedrijven met een relatief gunstige financiële positie. Doordat er in deze groep relatief weinig nieuw vreemd vermogen is aangetrokken, is de betekenis van vreemd vermogen niet alleen in relatieve zin, maar ook absoluut belangrijk genomen. Dit in tegenstelling tot de ontwikkeling van het vreemde vermogen op bedrijven met een relatief matige en ongunstige financiële positie, waar de familieleningen een relatief kleinere daling ondergaan als gevolg van aflossingen en herfinanciering, bij een sterke uitbreiding van de bankfinancieringen.

3.5.5.1 Aflossingen op familieleningen

De aflossingsregelingen m.b.t. familieleningen zijn in het algemeen bijzonder soepel. Slechts in een gering aantal gevallen (20%) wordt een vast aflossingsschema gehanteerd (tabel 3.14). Dit neemt niet weg dat er naast de directe omzetting van familielening in bankfinanciering een flinke aflossing plaatsgevonden heeft: ca. 10% per jaar, berekend over de stand van de lening aan het begin van het desbetreffende jaar. Ter vergelijking zij vermeld dat de aflossingsverplichting voor 1976 slechts een derde deel daarvan bedraagt, waarvan dan nog 60% een vrijwillig karakter heeft.

In het bijzonder de bedrijven met een relatief gunstige financiële positie hebben in bijzonder sterke mate afgelost: 15% per jaar, tegen 4% per jaar als verplichting voor 1976 en volgende jaren.

Tabel 3.14 Aflossingsregelingen voor familieleningen

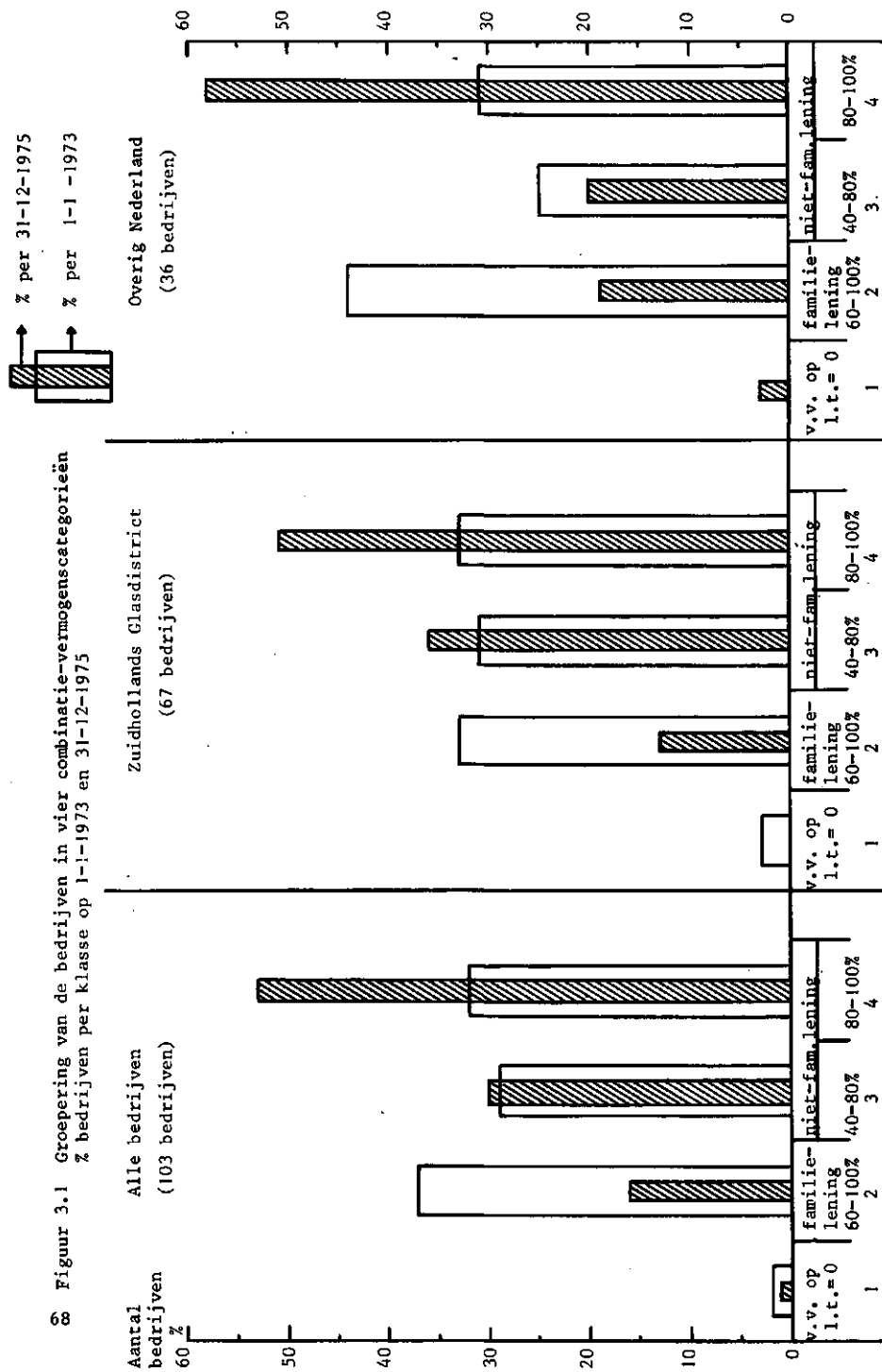
	Alle bedrij- ven	Financiële positie		
		relatief gunstig	relatief matig	relatief ongunstig
Aantal bedrijven	103	21	42	40
w.v. met familielening 1)	74	17	27	30
Aflossingsregeling:	%	%	%	%
- geen	57	47	52	67
- vrijwillige aflossing	23	35	26	13
- verplichte aflossing	20	18	22	20
	100	100	100	100

1) Exclusief overige particulieren.

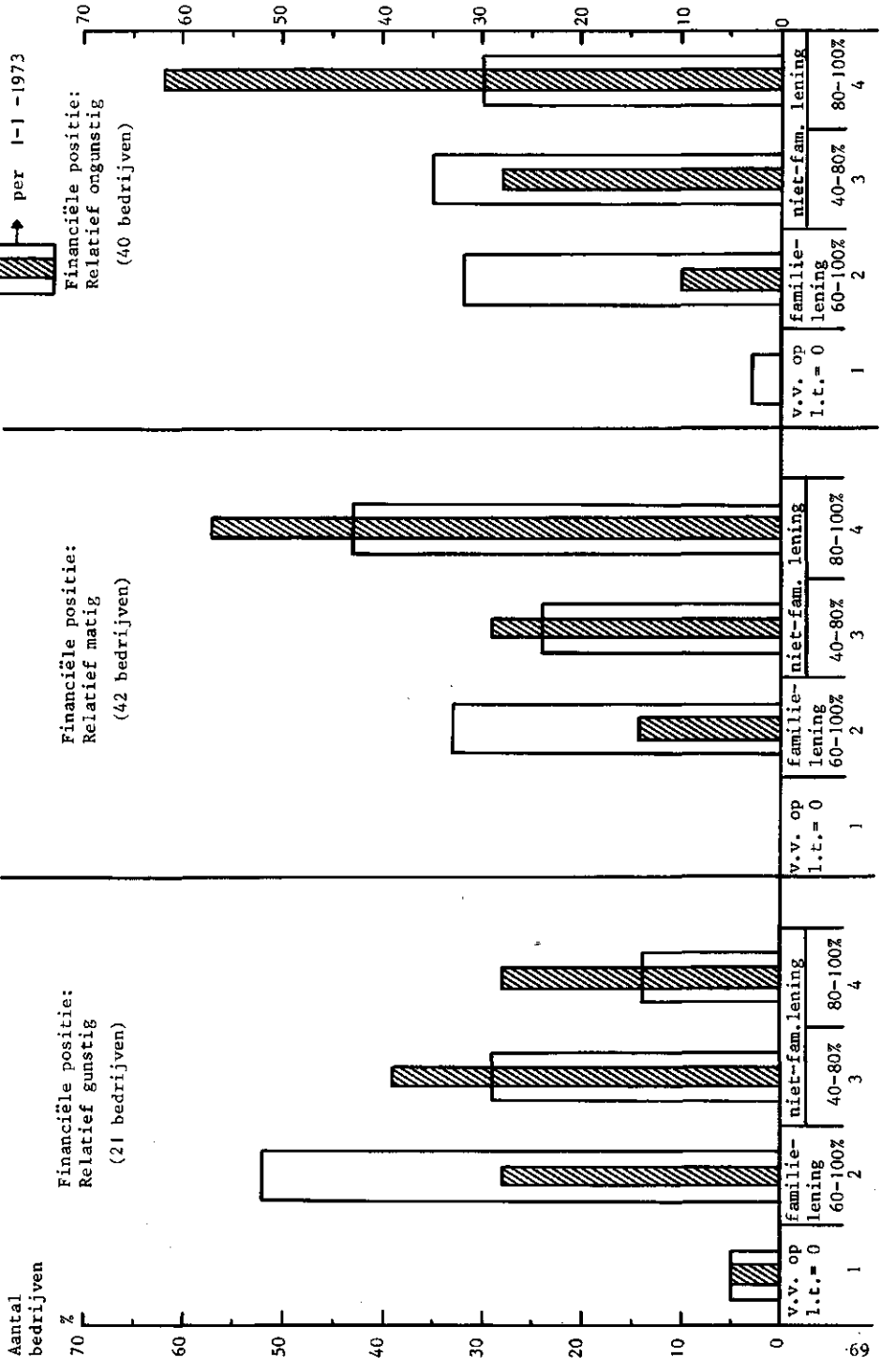
3.5.5.2 Aflossingen op overige leningen

Vrijwel alle bedrijven hebben kunnen voldoen aan de aflossingsverplichtingen van overige (voornamelijk Rabobank-)leningen. In de eerste 3 jaren werd er gemiddeld 7% per jaar afgelost, welke percentage ook voor 1976 kan worden vastgesteld. In de daarop volgende jaren zal dit percentage tijdelijk toenemen in verband met het feit dat in 1975 een aantal herfinancieringen hebben plaatsgehad die tot gevolg kunnen hebben dat de aflossingsbedragen pas na 1 of 2 jaar hun normale niveau bereiken.

88 Figuur 3.1 Groepering van de bedrijven in vier combinatie-vermogenscategoriën
 % bedrijven per klasse op 1-1-1973 en 31-12-1975

Figuur 3.1 (vervolg) Groepering van de bedrijven in vier combinatie-vermogenscategoriën
 % bedrijven per klasse op 1-1-1973 en 31-12-1975

4. Inkomensvorming, inkomensbesteding en besparing

4.1 De bedrijfsresultaten 1)

De kosten en opbrengsten alsmede het ondernemersoverschot en de arbeidsopbrengst per manjaar zijn opgenomen in bijlage 14.

Het ondernemersoverschot bedraagt over de gehele periode 1973 t/m 1975 gemiddeld negatief f 18.100,- per bedrijf (9% van de kosten). Zowel de kosten als de opbrengsten zijn in deze periode sterk toegenomen, en wel in ongeveer gelijke mate, zodat het ondernemersoverschot in % van de kosten in elk van de 3 jaren ongeveer gelijk is gebleven.

In overig Nederland zijn de bedrijfsresultaten aanmerkelijk ongunstiger dan in het ZHG (resp. negatief 14 en negatief 7% voor de hele periode van 3 jaar). Dit verschil blijkt echter in deze periode van jaar tot jaar toe te nemen: beide groepen groeien qua rentabiliteit steeds verder uit elkaar. Dit laat zich ook zien in het kengetal arbeidsopbrengst per manjaar dat in overig Nederland nagenoeg constant blijft op het lage niveau van ca. f 14.000,- gemiddeld per bedrijf, terwijl dit kengetal in het ZHG voor de 3 jaren achtereenvolgens f 15.700,-, f 17.100,- en f 21.300,- bedraagt.

Bijzonder sterk steekt de hoogte en de ontwikkeling van de bedrijfsresultaten van bedrijven met een relatief gunstige financiële positie (G) af tegen die van bedrijven met een relatief ongunstige financiële positie (O), terwijl de groep met een relatief matige financiële positie (M) ook ten aanzien van de bedrijfsresultaten een tussenpositie inneemt: voor de 3 opeenvolgende jaren bedraagt het ondernemersoverschot in % van de kosten gemiddeld per bedrijf: -3, 0 en 3% voor G, -8, -9 en -7% voor M, en -12, -17 en -18% voor O.

4.2 De spreiding van het ondernemersoverschot in % van de kosten

Voor een beeld van de spreiding van het ondernemersoverschot in % van de kosten wordt verwezen naar tabel 4.1. Slechts 14% van alle bedrijven hebben uit de bedrijfsexploitatie in de periode van 3 jaar een positief resultaat weten te behalen, terwijl een derde van alle bedrijven een verlies geleden heeft van meer dan 15% van de kosten.

1) Een toelichting op de vaststelling van kosten- en opbrengstencategorieën is opgenomen in bijlage 13.

Tabel 4.1 Ondernemersoverschot in % van de kosten gemiddeld per bedrijf en de spreiding voor de periode 1973 t/m 1975 (aantal bedrijven per rentabiliteitsklasse in %)

	Alle be-drijven		ZHG		Overig Nederlands land		Zuidhollands Glasdistrict Gemengd		Overig Nederland		Financiële positie	
Aantal bedrijven	103	67	36	34	22	11	17	19	21	42	40	
Ondernemersoverschot in % van de kosten 1)												
1973	-11,2	-7,7	-17,7	-5,4	-9,6	-11,3	-20,7	-15,1	-4,8	-10,4	-15,5	
1974	-12,0	-9,7	-16,3	-8,0	-8,6	-16,9	-17,6	-15,1	-2,2	-10,6	-18,5	
1975	-11,1	-6,0	-20,4	-3,6	-8,3	-9,0	-21,2	-19,7	0,9	-8,6	-20,0	
1973 t/m 1975	-11,5	-8,0	-17,8	-5,9	-9,2	-12,2	-19,7	-16,1	-2,3	-9,9	-17,9	
Rentabiliteitsklassen: (3-jaar gemiddelden)												
Negatief												
60 - 50	3	1	8	5			12	5		2	5	
50 - 40	1	2	3	3						3	2	
40 - 30	2	6	31	3			35	26	4	7	28	
30 - 20	14	13	11	3	27	18	6	16	5	14	15	
20 - 15	13	15	19	21	14	18	22	22	10	14	22	
15 - 10	16	21	14	23	9	36	23	5	19	22	15	
10 - 5	19	25	6	24	36	10		11	29	26	5	
Totaal verliesgevend	86	83	92	77	91	91	94	90	67	88	95	
Positief												
0 - 5	4	6	5	9	9	9	6	5	10	5	3	
5 - 10	7	8	3	8	9	6	5	5	14	7	3	
10 - 15	3	3	3	6	6	6	5	5	9	9	2	
Totaal winstgevend	14	17	8	23	9	9	6	10	33	12	5	
Totaal-generaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

1) Ongewogen gemiddelde.

Reeds in paragraaf 4.1 wordt gezegd dat de situatie in het ZHG minder ongunstig was dan in overig Nederland. In dit laatste gebied was voor meer dan de helft van de bedrijven het verlies groter dan 15% van de kosten. Binnen het ZHG hebben de bedrijven met overwegend glasgroente 1) gemiddeld duidelijk betere resultaten behaald dan bedrijven met overwegend bloemisterij 1) en de overige (gemengde) glasbedrijven (resp. -6, -9 en -12%).

In overig Nederland is het verschil tussen de bedrijfsresultaten van bedrijven met overwegend glasgroente (voornamelijk Limburg) en de bedrijven met overwegend bloemisterij (voornamelijk Aalsmeer en de Venen) minder duidelijk.

De bedrijven met overwegend glasgroente, resp. bloemisterij zijn in beide gebieden moeilijk vergelijkbaar als gevolg van grote verschillen in bedrijfsstructuur en in produktassortiment.

Tussen de regio's en de bedrijfstypen (glasgroente/bloemisterij) bestaan flinke verschillen in de oppervlakte staand glas, gemiddeld per bedrijf. Juist de groepen bedrijven met een sterk negatief ondernemersoverschot zijn van relatief beperkte omvang (in m² glas gemeten). Wanneer deze tekorten dan ook worden uitgedrukt per m² glas, worden de onderlinge verschillen in winstgevendheid nog meer benadrukt. Gemiddeld over de hele periode van 1973 t/m 1975 bedraagt het tekort per m² glas voor de groente- en bloemisterijbedrijven in het ZHG resp. f 1,18 en f 2,43, en in overig Nederland resp. f 3,38 en f 6,09.

In het ZHG ontwikkelt dit kengetal zich binnen de periode niet duidelijk in een bepaalde richting. Dit in tegenstelling tot de ontwikkelingen in overig Nederland, waar de groentebedrijven een lichte stijging van het tekort te zien geven, en de bloemisterijbedrijven zelfs een sterk toenemend verlies per m² glas.

Het percentage winstgevende bedrijven voor de groepen ingedeeld naar de aard van de financiële positie is in de onderzochte periode resp. 33, 12 en 5% voor de groepen G, M en O.

4.3 Kostenstructuur van bedrijven in het ZHG en in overig Nederland

De gemiddelde kostenstructuur in beide gebieden verschilt vooral van elkaar door het relatief grote aandeel van de energiekosten en het relatief kleine aandeel van de arbeidskosten binnen de totale kosten in het ZHG in vergelijking tot overig Nederland (tabel 4.2). Het kleinere aandeel van de arbeidskosten wordt geheel veroorzaakt door de arbeid van de ondernemer en zijn echtgenote (ca. 8% lager), terwijl de vreemde arbeid juist relatief belangrijker is in het ZHG (2% hoger).

1) Meer dan 80% van de sbe in resp. glasgroente- en bloemisterijgewassen.

Tabel 4.2 De kostenstructuur in het ZHG en overig Nederland in de periode 1973 t/m 1975 (totale kosten = 100%)

Kostenstructuur	Zuid- hollands Glas- district	Overig Nederland	Ontw. van relatieve betekenis v/d kosten- bestanddelen in de pe- riode 1973 t/m 1975	
			Zuidholl. Glasdistr.	overig Nederland
Afschrijvingen:				
- d.p.m.	12,0	11,1	0	0
- vaste plantopstand	<u>1,5</u>	<u>2,6</u>	+	0
Totaal afschrijvingen	13,5	13,7		
Rente (berekende)	10,5	9,8		
Energie	16,4	12,0	+	+
Arbeid:				
w.v. eigen arbeid	21,2	28,9	-	+
w.v. vreemde arbeid	<u>13,2</u>	<u>11,3</u>	+	-
Totaal arbeid	34,4	40,2		
Overige kosten	<u>25,2</u>	<u>24,3</u>	-	--
Totale kosten	100	100		

-- = flinke afname
 - = kleine afname
 0 = onveranderd
 + = kleine toename

1) Geen duidelijke ontwikkeling in de tijd door wijzigingen in de jaarlijks gehanteerde rentevoet.

In de tijd gezien neemt in beide gebieden het aandeel van energie toe, blijft het aandeel van de arbeid constant, en neemt het aandeel van de overige kosten (voornamelijk plantmateriaal en overige materialen en teeltkosten) af.

4.4 De arbeidsopbrengst en het inkomen

Voor een beeld van de arbeidsopbrengst, het ondernemersinkomen, het gezinsuitkomen uit bedrijf en het totaalinkomen wordt verwezen naar bijlage 15.

De arbeidsopbrengst van de ondernemer - bestaande uit het ondernemersoverschot en de als kosten gecalculeerde vergoeding voor de handenarbeid van de ondernemer - bedraagt over de onderzochte periode f 19.400,- gemiddeld per ondernemer per jaar (dit is slechts 84% van het CAO-loon incl. het werkgeversaandeel in de

sociale lasten van een werknemer van 22 jaar en ouder, werkzaam in de glastuinbouw).

Het ondernemersinkomen - berekend door aan de arbeidsopbrengst toe te voegen het verschil tussen berekende en betaalde rente, de in 1974 toegekende inkomens toeslag en de rentesubsidie - bedraagt f 26.800,- gemiddeld per ondernemer per jaar.

De echtgenote van de ondernemer levert door haar werkzaamheden op het bedrijf een niet onbelangrijke bijdrage aan de inkomensvorming van f 7.100,- per ondernemer, zodat het gezinsinkomen uit bedrijf hierdoor tot f 33.900,- kon toenemen. Vermeerderd met het inkomen buiten bedrijf (f 3.200,-) bedraagt het totaalinkomen f 37.100,- gemiddeld per ondernemer per jaar.

Uit tabel 4.3 blijkt dat 83% van alle ondernemers een positieve arbeidsopbrengst had. De helft van alle ondernemers behaalde een arbeidsopbrengst groter dan f 20.000,- en 21% zelfs meer dan f 30.000,-. Voor 17% van alle ondernemers was de berekende vergoeding voor hun handenarbeid nog onvoldoende ter compensatie van het berekende bedrijfsverlies (negatief ondernemersoverschot). De ondernemers hebben, onder de veronderstelling dat alle andere produktiefactoren volgens de aangelegde maatstaven beloond zijn, geen enkele vergoeding ontvangen (zelfs negatief) voor de ingezette arbeidskracht.

Tabel 4.3 Spreiding van de arbeidsopbrengst van de ondernemer, het ondernemersinkomen, het totale inkomen van de ondernemer en de besparing voor de periode 1973 t/m 1975 (aantal ondernemers in % per klasse) 112 ondernemers

	Arbeids- opbrengst	Onder- nemers- inkomen	Totaal- inkomen	Bespa- ring
<u>Gemiddeld per ondernemer</u>	<u>19.400</u>	<u>26.800</u>	<u>37.100</u>	<u>9.800</u>
<u>Klassenindeling</u>				
Negatief				
20.000 en meer	2	3	1	2
20.000 - 10.000	4	1		11
10.000 - 0	11	5		17
Totaal negatief	<u>17</u>	<u>9</u>	<u>1</u>	<u>30</u>
Positief				
0 - 10.000	10	11	7	25
10.000 - 20.000	22	18	14	20
20.000 - 30.000	30	24	20	11
30.000 - 40.000	7	20	21	7
40.000 - 50.000	7	5	19	5
50.000 - 70.000	6	10	6	2
70.000 - 90.000	1	2	9	
90.000 en meer		1	3	
Totaal positief	<u>83</u>	<u>91</u>	<u>99</u>	<u>70</u>
Totaalgeneraal	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>

Van alle ondernemers heeft 78% een totaalinkomen (dus incl. het inkomen buiten bedrijf) van meer dan f 20.000,- gemiddeld per jaar, en ruim een derde zelfs meer dan f 40.000,-. Toch is er één bedrijf waar de resultaten zo slechts waren dat geen positief totaalinkomen behaald kon worden.

De reeds onderkende verschillen in winstgevendheid tussen de bedrijven gelegen in de 2 onderscheiden regio's komen ook in de opbouw van het inkomen weer naar voren (bijlagen 16 en 17). Het aantal ondernemers met een negatieve arbeidsopbrengst, bedraagt in het ZHG en overig Nederland resp. 11 en 27%. Verder is van resp. 34 en 55% van de ondernemers het totaalinkomen kleiner dan f 30.000,-.

De verschillende inkomensontwikkeling op de naar de aard van de financiële positie ingedeelde bedrijven is wel zeer frappant (bijlage 18). De arbeidsopbrengst van bedrijven met een resp. relatief gunstige, matige en ongunstige positie is resp. f 36.200,-, f 21.800,- en f 7.300,- gemiddeld per ondernemer per jaar; het totaalinkomen resp. f 60.800,-, f 38.200,- en f 22.400,-.

In de groep bedrijven met een relatief gunstige financiële positie wordt het gemiddelde inkomensniveau sterk positief beïnvloed door de hoge uitkomsten van enkele bedrijven. Dit blijkt uit het verschil tussen het gemiddelde inkomen per ondernemer en de mediaan (uitkomst van de middelste waarneming waarbij de inkomens gerangschikt zijn naar toenemende grootte). In de beide andere groepen bestaat er weinig verschil tussen gemiddelde waarneming en de mediaan.

Van de ondernemers in de ongunstige groep heeft 38% een negatieve arbeidsopbrengst (matige en gunstige groep, resp. 6 en 0%). Het totaalinkomen is voor resp. 79, 35 en 15% van de ondernemers in de resp. gunstige, matige en ongunstige groep groter dan f 40.000,- per ondernemer per jaar.

De tussen de 3 groepen bestaande verschillen (gemiddelde en spreiding) bij de arbeidsopbrengst zijn op het niveau van het totaalinkomen nog groter. Oorzaak hiervan is voornamelijk het verschil in het saldo van berekende en betaalde rente.

De betekenis van de berekende beloning van de echtgenote als inkomensbestanddeel neemt in de loop van de jaren steeds meer toe. Dit is het gevolg van het groeiend aantal gehuwde ondernemers waarvan de echtgenotes meewerken op het bedrijf.

Het inkomen buiten bedrijf (gemiddeld f 3.200,- per ondernemer) wordt voor een niet onaanzienlijk deel gevormd door de als inkomensbestanddeel berekende huurwaarde van de eigen woning onder aftrek van de jaarlijkse afschrijving (resp. 6 en 2% van de boekwaarde op basis van de herbouwkosten).

De inkomsten uit arbeid buiten het bedrijf hebben vrijwel steeds betrekking op arbeid van de echtgenote uit dienstbetrekking. Deze vorm van arbeid van de echtgenote komt relatief vaker voor bij echtgenotes van ondernemers op bedrijven met een relatief

ongunstige financiële positie (gemiddeld f 1.000,- per ondernemer) dan bij de bedrijven met een matige resp. gunstige financiële positie (resp. f 400,- en nihil). Het inkomen uit rente buiten bedrijf op de bedrijven met een relatief gunstige financiële positie is van wat meer betekenis dan op de overige bedrijven.

4.5 Inkomensbesteding

4.5.1 Persoonlijke belastingen en premies volksverzekeringen

In dit onderzoek zijn de in de onderzochte periode betaalde belasting- en premieverplichtingen als onttrekking beschouwd. Dit betekent dat eventuele reeds vastgestelde aanslagen die nog niet (geheel) voldaan zijn, of nog niet vastgestelde aanslagen, over de periode 1973 t/m 1975 in de toekomst mogelijk tot onttrekkingen kunnen leiden.

Uit praktische hoofde is gekozen voor een handelwijze waarin alleen betalingen als onttrekking worden bestempeld, daar de grootte van de aanslagen per ultimo van het boekjaar meestal nog niet bekend is. Zelfs als deze factoren wel voorzienbaar zouden zijn, zou toch nog niet de werkelijke belastingdruk op het inkomen van de diverse onderzochte jaren kunnen worden vastgesteld wegens de kans op latere correcties als gevolg van de regelingen verliescompensatie en middeling inkomsten (van 3 aaneensluitende jaren).

Uit het gekozen systeem volgt dat er onder het eigen vermogen mogelijk een fiscale schuld schuil gaat, waarvan de omvang per balansdatum nog niet bekend is. Daarnaast moet ook altijd rekening gehouden worden met een eventuele latente belastingclaim die in de toekomst reëel kan worden bij realisatie van stille reserves die in de onderneming aanwezig zijn, en van open reserves, zoals de fiscale oudedagsreserve.

De met de verzamelnaam "persoonlijke belastingen" aangeduide belastingen bestaan vrijwel geheel uit de inkomstenbelasting. Andere belastingen zoals vermogens- en personele belasting spelen een geringe rol.

Wanneer er op inkomsten buiten bedrijf (meestal loon uit dienstbetrekking) inhoudingen plaatsvonden (loonbelasting en premieheffing AOW/AWW), is deze bron van inkomsten zelf voor het bruto-bedrag opgenomen onder het inkomen buiten bedrijf, terwijl de inhoudingen beschouwd zijn als onttrekking wegens persoonlijke belastingen en premieheffing volksverzekeringen.

In het eerste jaar waren de belasting- en premiebetalingen nog zeer gering, daar de (voorlopige) aanslagen over het eerste jaar meestal pas later werden opgelegd. In een aantal gevallen was dit niet het geval wanneer met name de ondernemer in de jaren voor de start als zelfstandige, reeds mede-eigenaar was met vader van het ouderlijk bedrijf (vader-zoon firma). Deze ondernemers waren dus al langer ondernemer in fiscale zin, zodat men in de onderzochte periode aanslagen ontving die nog betrekking hadden op

de firmajaren. Ook in het tweede jaar na de start zijn de betalingen vaak nog erg matig, maar in het derde jaar nemen de afdrachten sterk toe.

De belasting- en premiebetalingen in het ZHG zijn gemiddeld per ondernemer lager dan in overig Nederland. Daar de niveaus van het ondernemersinkomen en totaalinkomen in het ZHG die van overig Nederland overtreffen, moet worden aangenomen dat dit ook geldt voor de fiscale winst. Echter voor het gemiddelde belastbare inkomen geldt het omgekeerde, gezien het verschil in belasting- en premiebetalingen. Hieruit vloeit voort dat ondernemers in het ZHG in ruimere mate gebruik gemaakt hebben van fiscale faciliteiten, dan ondernemers in overig Nederland. Hierbij kan vooral worden gedacht aan de investeringsaftrek, waarvan de ondernemers in het ZHG belangrijk meer hebben geprofiteerd door hun grote investeringsactiviteit dan de ondernemers in overig Nederland met minder hoge investeringsuitgaven.

4.5.2 Overige privé-onttrekkingen

De overige privé-onttrekkingen zijn voor dit onderzoek onderscheiden in uitgaven in de vorm van diverse verzekeringspremies (arbeidsongeschiktheids-, levens- en ziektekostenverzekeringen) en de overige uitgaven ten behoeve van de gezinshuishouding.

De uitgaven bestaan voor een belangrijk deel uit uitgaven die gerekend kunnen worden tot de normale kosten van levensonderhoud. Daarnaast zijn in deze uitgavencategorie ook uitgaven opgenomen met een incidenteel, minder frequent karakter. Deze bijzondere uitgaven vloeien vaak voort uit het feit dat veel ondernemers gehuwd zijn in de onderzochte periode (inrichtingskosten van het huis).

Ook de uitgaven van de huishouding in engere zin zijn in de onderzochte periode sterk bepaald door de gewijzigde gezinssamenstelling op veel bedrijven.

In tabel 4.4 zijn de onttrekkingen en de gezinssamenstelling, gemiddeld per ondernemer opgenomen. Het percentage gehuwde ondernemers is gestegen van 67% in 1973 tot 85% in 1975.

De groei van de totale privé-onttrekkingen wordt voor meer dan de helft veroorzaakt door toegenomen afdrachten persoonlijke belastingen (en sociale verzekeringspremies). De toename van de overige categorieën is ten dele het gevolg van de zich wijzigende gezinssamenstelling: premies vrijwillige verzekeringen, huishoudelijke uitgaven (w.o. speciale aanschaffingen) of staat daarmee in verband (huurwaarde woning).

Verder blijkt dat verreweg de meeste ondernemers een verzekering hebben afgesloten tot dekking van de financiële consequenties van arbeidsongeschiktheid, terwijl de helft van alle ondernemers premie betalen voor een of andere vorm van levensverzekering.

Tabel 4.4 Privé-onttrekkingen, gemiddeld per ondernemer
(x f 1.000)

	Alle bedrijven		
	1973	1974	1975
Privé-onttrekkingen			
Premies volksverzekeringen	1,6	2,5	4,2
Persoonlijke belastingen	3,8	4,4	10,4
Premies vrijwillige verzekeringen:			
- arbeidsongeschiktheid	0,8 (80%) ¹⁾	1,0 (86%) ¹⁾	1,1 (86%) ¹⁾
- leven	0,4 (42%)	0,4 (44%)	0,6 (52%)
- ziektekosten 2)	0,9	1,3	1,8
Uitgaven gezinshuishouding	10,5	13,1	15,5
Huurwaarde woning	1,9	2,5	3,1
Totaal privé-onttrekkingen	19,9	25,2	36,7
Gem. gezinssamenstelling man (ondernemer)			
vrouw	1	1	1
kinderen	0,67	0,79	0,85
Totaalaantal gezinsleden	0,78	0,90	1,06
Totaalaantal gezinsleden	2,45	2,69	2,91

1) % ondernemers met betreffende verzekering.

2) Incl. overige uitgaven i.v.m. ziekte.

4.5.3 Inkomensbesteding en de aard van de financiële positie

Bij een indeling van de bedrijven naar de aard van de financiële positie (relatief gunstig (G), relatief matig (M) en relatief ongunstig (O)) valt op dat de bedrijven G door de gunstige inkomenspositie relatief veel inkomstenbelasting hebben afgedragen (tabel 4.5). Tegenover deze hogere belastingbetaling staat een relatief lage gezinsbesteding ten opzichte van de groepen met een minder gunstige financiële positie. De verhouding tussen de aantallen gehuwden-ongehuwden is niet zodanig dat het verschil hierdoor verklaard wordt.

Tabel 4.5 Inkomensbesteding en de aard van de financiële positie
(3-jaar gemiddelden)

	Financiële positie		
	relatief gunstig	relatief matig	relatief ongunstig
Aantal bedrijven	21	42	40
Privé-onttrekkingen Gemiddelden per ondernemer per jaar			
Premies volksverzekeringen	3,2	2,8	2,4
Persoonlijke belastingen	11,7	4,6	4,9
Premies vrijwillige verzeke- ringen	2,9	2,3	3,2
Uitgaven gezinshuishouding	10,0	12,6	15,1
Huurwaarde woning	3,0	2,2	2,7
Totaal privé-onttrekkingen	30,8	24,5	28,3
Aantal gehuwden in % van alle ondernemers (gem. over 3 jaar)	80%	73%	79%

4.6 Besparing

De gezamenlijke ondernemers zijn in staat geweest een deel van het gevormde inkomen, na aftrek van onttrekkingen voor persoonlijke belastingen en gezinsbestedingen te besparen. De besparing bedraagt gemiddeld per jaar f 9.800,- per ondernemer. Van 30% van alle ondernemers werd het inkomen overtroffen door de privé-onttrekkingen, terwijl 13% zelfs meer dan f 10.000,- per jaar ontspaarde.

Van 45% van alle ondernemers lag het besparingsniveau tussen nihil en f 20.000,- per jaar, en van 25% boven f 20.000,- per jaar. Bij een vergelijking van de 3 jaren onderling lag het niveau van de besparing van 1974 voor de meeste bedrijven op een wat hoger niveau dan in 1973, terwijl in 1975 de besparingen in het algemeen belangrijk lager waren. Deze teruggang was naast de toenevende gezinsbestedingen, vooral het gevolg van de sterk gestegen belastingbetalingen.

De hoogte van de besparingen loopt erg uiteen tussen het ZHG en overig Nederland. In deze gebieden zijn de besparingen bij resp. 22 en 45% van de ondernemers negatief.

De gerealiseerde besparingen van overwegend glasgroente en overwegend bloemisterijbedrijven verschillen niet zo sterk, gemiddeld per bedrijf. Buiten het ZHG blijken de bloemisterijbedrijven nog belangrijk minder besparingscapaciteit te hebben gehad dan de glasgroentebedrijven (resp. 55 en 35% hebben ontspaard). De bloemisterijbedrijven gelegen in overig Nederland (voornamelijk

Aalsmeer en de Venen) hebben gemiddeld niet tot positieve besparingen kunnen komen).

In de onderzochte jaren is door de bedrijven resp. 36, 33 en 13% van het totaalinkomen bespaard (tabel 4.6). De afname van dit percentage in de tijd wordt veroorzaakt door teruglopende besparingen enerzijds en stijgende inkomens anderzijds. Gemiddeld over de 3 jaren bedraagt het percentage 26%.

Tevens blijkt uit deze tabel het verschil in besparingscapaciteit voor bedrijven gelegen in het ZHG die gespecialiseerd zijn in glasgroente of bloemisterijgewassen en bedrijven die meer gemengdheid in het teeltplan hebben.

4.6.1 Besparingscapaciteit en aard van de financiële positie

De besparingscapaciteit is als een van de criteria gebruikt voor het samenstellen van de groepen bedrijven, ingedeeld naar de aard van de financiële positie. Terwijl bij de bedrijven met een relatief gunstige en matige financiële positie de gemiddelde besparing in de 3 jaren in geringe mate terugliep, is er bij de relatief ongunstige groep sprake van een regelmatige verslechtering van jaar op jaar.

Tabel 4.6 Besparing in % van het totaalinkomen

	Besparing in % van het totaalinkomen			
	1973	1974	1975	1973 t/m 1975
Alle bedrijven	36	33	13	26
Zuidhollands Glasdistrict	41	39	22	32
w.v. overw. glasgroenten	45	39	22	34
overw. bloemisterij	34	49	29	37
gemengde bedrijven	37	14	6	18
Overig Nederland	26	23	-8	13
w.v. overw. glasgroenten	39	40	1	26
overw. bloemisterij	12	4	-19	-1
Financiële positie				
relatief gunstig	54	60	37	49
relatief matig	44	38	29	36
relatief ongunstig	6	-19	-72	-26

4.6.2 Besparing en bedrijfsomvang

In het voorgaande stonden de gerealiseerde besparingen van de ondernemer centraal. Wanneer het besparingsniveau wordt uitgedrukt in verhouding tot de bedrijfsomvang, gaat het om de besparingen van het bedrijf. De besparingen per bedrijf zijn uitgedrukt in het niveau van de jaarkosten. Een overzicht hiervan is opgenomen in bijlage 19.

Gemiddeld per bedrijf bedroeg de besparing 7% van de jaarkosten in 1973 en 1974 en 2,5% in 1975; voor de gehele onderzochte periode belopen de besparingen ruim 5% van de jaarkosten.

Op een derde van alle bedrijven werd in deze periode ontspaard, op een ander derdedeel lagen de besparingen tussen 0 en 10% van de jaarkosten, terwijl op de overige bedrijven (ook een derdedeel) de besparingen meer dan 10% van de jaarkosten beliepen.

De gerealiseerde besparingen vormen de overgang van de problematiek van de inkomensvorming (per ondernemer), naar de totale financieringsproblematiek van het bedrijf met betrekking tot herkomst - waarvan de besparing deel uitmaakt - en besteding van de middelen.

5. Herkomst van de financieringsmiddelen

In dit hoofdstuk wordt weergegeven welke bronnen van financieringsmiddelen beschikbaar gekomen zijn en in welke mate de verschillende samenstellende delen hebben bijgedragen aan de voorziening in de vermogensbehoeften.

De mutatie in het eigen vermogen (exclusief de herwaardering van duurzame produktiemiddelen) bestaat voor het grootste deel uit de besparing en verder uit enkele andere bronnen zoals schenkingen en subsidies. Deze bronnen, die bijdragen aan de verbetering van de eigen vermogenspositie, vormen tevens eigen financieringsmiddelen. Een tweede belangrijke bron van eigen financieringsmiddelen zijn de afschrijvingsbedragen op de duurzame produktiemiddelen. Het afschrijvingsbestanddeel binnen het totaal van de eigen financieringsmiddelen heeft een meer constant karakter - in het algemeen langzaam toenemend met de waarde van het pakket duurzame produktiemiddelen - dan de besparingen die van jaar op jaar zeer sterk kunnen wisselen.

De positieve mutatie in het vreemde vermogen (uitbreiding vreemd vermogen verminderd met aflossingen) vormt een tweede bron van beschikbaar gekomen financieringsmiddelen.

De totaal beschikbaar gekomen financieringsmiddelen bestaan dus uit de eigen financieringsmiddelen (mutatie eigen vermogen vermeerderd met de afschrijving) en de mutatie in het vreemde vermogen.

Tabel 5.1 en bijlage 20 geven de ontwikkeling aan zoals die in de onderzochte periode op de bedrijven heeft plaatsgehad. Gemiddeld per jaar en per bedrijf hebben de beschikbaar gekomen financieringsmiddelen f 61.500,- bedragen. Uit eigen bronnen werd f 41.200,- en uit vreemde bronnen f 20.300,- gerealiseerd. De eigen financieringsmiddelen bestaan voor een zeer belangrijk gedeelte uit berekende afschrijvingsbedragen (f 27.000,-) en - in mindere mate - uit de gerealiseerde besparing (f 10.700,-) en overige eigen bronnen (f 3.500,-). Het relatief hoge aandeel afschrijving in de totale eigen financieringsmiddelen houdt voor een deel verband met het kapitaalintensieve karakter van glasbedrijven, waar in sterke mate is geïnvesteerd in betrekkelijk snel omlopende glasopstanden en verwarmings- en overige installaties.

Bezien over de onderzochte drie jaren neemt het belang van de factor afschrijving binnen het geheel van de eigen financieringsmiddelen van jaar op jaar toe. Dit is enerzijds het gevolg van de toename van de jaarlijkse afschrijvingsbedragen (door vernieuwing en uitbreiding van het productieapparaat, en door de opgetreden prijsstijging van de produktiemiddelen) en houdt anderzijds verband met het feit dat het besparingsniveau zich bij een nauwelijks veranderde rentabiliteit (gemiddeld per bedrijf) gedurende de

Tabel 5.1 Beschikbaar gekomen financieringsmiddelen in de periode 1973 t/m 1975, gemiddeld per bedrijf (x f 1.000,-)

	Alle bedrijven (103)		Maarvan bedrijven gelesen in:				
	1973	1974	1975	gem.1)	Zuidh.-Glasdistr. (67)	overig Nederland (36)	gem.1)
Gezinsinkomen uit bedrijf	31,1	37,7	42,0	36,9	39,3		32,5
Inkomen buiten bedrijf	2,8	3,4	4,1	3,5	3,2		3,9
Totaalinkomen	33,9	41,1	46,1	40,4	42,5		36,4
Gezinsbesteding	21,7	27,4	39,9	29,7	28,7		31,5
Besparing	12,2	13,7	6,2	10,7	13,8		4,9
Overige vermogensmutaties:							
investeringsubsidies	0,8	1,0	1,5	1,1	1,2		0,9
schenkingen en erfenissen	0,9	0,8	0,6	0,8	0,7		0,8
bevoordeling arbeid vader	2,3	2,3	2,7	2,4	2,7		2,0
koersverschillen effecten							
boekverschil bij desinvestering	-0,2	-1,6	-2,2	-1,3	-2,3		0,5
inbreng echtgenote	1,1	0,2	0,4	0,5	0,6		0,6
Totaal overige vermogensmutaties	4,9	2,7	3,0	3,5	2,9		4,8
Mutatie eigen vermogen	17,1	16,4	9,2	14,2	16,7		9,7
Afschrijving duurzame produktiemiddelen	19,8	23,2	26,8	23,3	25,2		19,7
Afschrijving vaste plantopstand	2,2	3,5	5,4	3,7	3,1		4,7
Totaal afschrijvingen	22,0	26,7	32,2	27,0	28,3		24,4
Totaal eigen financieringsmiddelen	39,1	43,1	41,4	41,2	45,0		34,1
Mutaties vreemd vermogen:							
te betalen kosten	9,7	3,7	3,2	5,6	6,4		3,9
te betalen investeringen	1,2	2,2		1,1	1,7		0,1
overig kort krediet	-0,5	0,7	-0,2		-0,2		0,1
Totaal kort krediet	10,4	6,6	3,0	6,7	7,9		4,1
leningen familie e.d.	-15,5	-4,1	-2,4	-7,3	-5,7		-10,3
leningen Rabo-banken	23,9	13,2	20,5	19,2	22,6		12,9
kredieten Rabo-banken	-2,0	1,5	3,6	1,0	-0,1		3,0
overig lang vreemd vermogen	1,1	0,6	0,4	0,7	1,0		0,1
Totaal lang krediet	7,5	11,2	22,1	-13,6	17,8		5,7
Totale mutatie vreemd vermogen	17,9	17,8	25,1	20,3	25,7		9,8
Totale financieringsmiddelen	57,0	60,9	66,5	61,5	70,7		43,9

1) 3-jaar gemiddelde, periode 1973 t/m 1975.

eerste drie jaren, niet op het niveau van het eerste jaar kon handhaven. Dit laatste vooral als gevolg van de sterk toegenomen privé-onttrekkingen, met name de heffing inkomstenbelasting.

De toename van vreemd vermogen heeft zowel op korte als op lange termijn plaatsgehad, maar de nadruk lag toch sterk op de gelden die voor langere tijd werden aangetrokken. De ontwikkeling in de tijd gezien gaat duidelijk in de richting van een toenemend belang van leningen op langere termijn.

De jaarlijkse groei van de beschikbaar gekomen financieringsmiddelen kon worden gerealiseerd ondanks een afnemende besparingscapaciteit, en wel als gevolg van enerzijds sterk toenemende vrijkomende afschrijvingsbedragen en anderzijds door de uitbreiding van het vreemde vermogen.

De relatieve betekenis van de diverse bronnen van financieringsmiddelen blijkt uit tabel 5.2 (blz. 85). Circa twee derde deel is beschikbaar gekomen in de vorm van de mutatie eigen vermogen en afschrijving. Vooral de afschrijving is van grote betekenis met 44% van alle beschikbaar gekomen financieringsmiddelen. De besparing neemt in dit geheel slechts een bescheiden plaats in (17%). De ontvangen schenkingen (5%) bestaan voor een groot gedeelte uit een te lage vergoeding voor de verleende diensten (handarbeid) door vader, en - in mindere mate - uit schenkingen in de vorm van kwijtschelding van aflossingen op leningen.

In het ZHG en in overig Nederland is er respectievelijk f 70.700,- en f 43.900,- gemiddeld per bedrijf per jaar aan financieringsmiddelen beschikbaar gekomen. Het verschil tussen beide gebieden (f 26.800,-) bestaat voor een deel uit hogere eigen financieringsmiddelen van bedrijven in het ZHG van f 10.900,- (waarvan mutatie eigen vermogen f 7.000,-); het verschil is echter vooral gelegen in de sfeer van de nieuw aangetrokken vreemde middelen (f 15.900,-). Laatstbedoelde categorie omvat in de onderscheiden regio's respectievelijk 36 en 22% van het totaal van beschikbaar gekomen financieringsmiddelen.

Een indeling van de bedrijven naar de aard van de financiële positie toont de sterk verschillende niveaus van beschikbaar gekomen eigen financieringsmiddelen, die nauw samenhangen met de respectievelijke besparingsniveaus. De bedrijven met een respectievelijk matige en ongunstige financiële positie hebben hun relatief beperkte eigen middelen vaak aangevuld met een flinke uitbreiding van het vreemde vermogen. Dit in tegenstelling tot de relatief gunstige groep bedrijven die als groep meer vreemd vermogen hebben afgelost dan bijgeleend.

Tabel 5.2 Beschikbaar gekomen financieringsmiddelen 1973 t/m 1975 (totaal = 100%)

	Alle be- drijf- ven	W.v.bedr.gelegen in:		Financiële positie		
		Zuidh. Glasd.	overig Nederland	rel. gunstig	rel. matig	rel. ongunstig
Aantal bedrijven	103	67	36	21	42	40
Besparingen	17,4	19,5	11,2	56,0	21,1	-12,1
Invest.subsidies	1,8	1,7	2,0	1,6	1,7	2,0
Schenkeningen	5,2	4,8	6,4	7,5	4,2	5,1
Ov. vermogensmut.	-1,3	-2,4	2,5	-0,7	-1,9	-0,5
Mutatie eigen vermogen	23,1	23,6	22,1	64,4	25,1	-5,5
Afschrijvingen	43,9	40,0	55,6	48,5	36,8	51,4
Eigen financie- ringsmiddelen	67,0	63,6	77,7	112,9	61,9	45,9
Mutatie vreemd vermogen: kort	10,9	11,2	9,3	8,2	8,5	15,8
Mutatie vreemd vermogen: lang	22,1	25,2	13,0	-21,1	29,6	38,3
Totale finan- cieringsmiddelen	100	100	100	100	100	100
Idem, gemidd.per bedrijf (x f 1000)	61,5	70,7	43,9	61,2	71,4	51,2

6. Aanwending van de financieringsmiddelen

De financieringsmiddelen die in de periode 1973 t/m 1975 beschikbaar gekomen zijn, zijn voor 78% geïnvesteerd in duurzame produktiemiddelen: bruto-investering 1) f 47.800,- gemiddeld per bedrijf per jaar. Verder werd f 5.700,- vastgelegd in woningen (per saldo) en f 1.000,- als bijschrijving op de ledenrekening van de veiling en/of een andere coöperatie. Het geïnvesteerde bedrag in vlottende middelen (veldinventaris en vorderingen) nam toe met f 3.700,- en de liquide middelen met f 3.300,- gemiddeld per bedrijf per jaar 2).

6.1 Investeringsmiddelen in duurzame produktiemiddelen

Een groot gedeelte van de beschikbare middelen is aangewend in de sfeer van de duurzame produktiemiddelen. Het is vaak zo dat een deel van de middelen juist aangetrokken zijn om bepaalde plannen te kunnen realiseren. Dit geldt met name voor het aangaan van nieuwe leningen met banken.

In welke mate er vernieuwingen en uitbreidingen hebben plaatsgehad blijkt wel uit het niveau van de netto-investeringen van f 20.800,- gemiddeld per bedrijf per jaar, hetgeen gelijk is aan 11% van de gemiddelde jaarkosten (tabel 6.3, blz. 89).

De investeringen hebben vooral plaatsgehad in de sectoren glasopstanden en bijbehorende installaties (resp. 32 en 37% van alle investeringen).

Vrijwel alle bedrijven hadden reeds per 1 januari 1973 de grond in eigendom. Slechts enkele bedrijven zijn in de onderzochte periode eigenaar geworden van reeds eerder gepachte grond of hebben grond bijgekocht.

12% van de investeringen had plaats in plantopstanden (rozen, anjers e.d.). Op de bedrijven met overwegend bloemisterij, gelegen in resp. het Zuidhollands Glasdistrict en in overig Nederland, maakt deze categorie zelfs resp. 21% en 32% van alle investeringen uit.

De groepen bedrijven met overwegend glasgroenten, bloemisterij in het ZHG hebben elk een investeringsniveau dat vergeleken met het gemiddelde in overig Nederland op een hoog peil ligt.

1) Bruto-investering = investeringen (aankopen + aanwas) minus desinvesteringen tegen boekwaarde.

2) Zie de tabellen 6.1 en 6.2 en bijlage 21.

Tabel 6.1 Investerings, beleggingen en mutaties in vlottende en liquide middelen, in de periode 1973 t/m 1975, gemiddeld per bedrijf (x f 1.000,-)

	Alle bedrijven(103)			Maarvan bedrijven gelegen in:	
	1973	1974	1975	Zuidh.Glasdistr.(67)	Ov.Nederland(36)
	gem.1)	gem.1)	gem.1)	gem.1)	gem.1)
Investering in bedrijf:					
grond (in exploitatie)	0,5	2,0	1,7	1,3	1,4
bedrijfsgebouwen	1,4	2,4	3,2	2,7	1,6
glasopstanden	13,9	11,6	23,5	21,3	7,1
verwarminginstallaties	10,8	17,4	12,9	16,4	8,5
overige installaties	3,8	5,0	5,3	6,2	2,1
machines en werktuigen	4,1	3,4	6,4	4,9	4,3
overige inventaris	0,7	1,1	2,2	1,4	1,3
vaste plantopstanden e.d.	4,2	7,0	6,5	5,3	7,0
Totaal	39,4	49,9	61,7	59,5	33,3
Minus desinvesteringen	0,8	2,4	4,0	3,3	1,2
Totaal bruto-investeringen	38,6	47,5	57,7	56,2	32,1
Investerings en beleggingen					
buiten bedrijf (per saldo):					
deelneming veiling e.d.	0,4	1,2	1,4	1,4	0,3
leningen u/g	0,4	-0,4	-0,2	0,1	-0,3
woningen	5,4	4,7	6,7	5,7	5,5
overige beleggingen			-0,1		0,1
Totaal	6,2	5,5	7,8	7,2	5,6
Totaal van invest. en belegg.	44,8	53,0	65,5	63,4	37,7
Mutaties in vlottende middelen:					
veldinventaris	1,1	2,7	1,5	2,4	0,5
voorraden, vorderingen e.d.	2,5	2,2	1,1	2,1	1,6
Totaal	3,6	4,9	2,6	4,5	2,1
Mutaties in liquide middelen:					
kas, bank, giro	4,1	1,8	-1,8	1,8	0,5
spaarrekening e.d.	4,0	1,1	0,7	0,8	3,5
effecten	0,5	0,1	0,2	0,2	0,1
Totaal	8,6	3,0	-1,6	2,8	4,1
Totaal van invest. en belegg. en mutaties in vlott. en liq. midd.	57,0	60,9	66,5	70,7	43,9

1) 3-jaar gemiddelde, periode 1973 t/m 1975

Tabel 6.2 Aanwending van financieringsmiddelen 1973 t/m 1975 (totaal = 100%)

	Alle bedrijven	M.v. bedrijven gelegen in:		Financiële positie		
		Zuidhollands Glasdistrict	overig Nederland	relatief gunstig	relatief matig	relatief ongunstig
Aantal bedrijven	103	67	36	21	42	40
Investeringen in:						
grond	2,3	1,9	3,2	3,3	1,5	2,7
bedrijfsgebouwen	3,7	3,8	3,6	3,3	3,4	4,7
glasopstanden	26,5	30,1	16,2	27,1	28,6	23,2
verwarmingsinstallaties	22,3	23,2	19,3	17,0	24,4	22,3
overige installaties	7,7	8,8	4,8	8,8	6,9	8,0
machines en werktuigen	7,6	6,9	9,8	11,8	6,7	6,5
overige inventaris	2,1	2,0	3,0	2,4	2,2	2,0
plantopstanden e.d.	9,6	7,5	15,9	7,0	6,6	15,6
Totaal	81,8	84,2	75,8	80,7	80,3	85,0
Minus desinvesteringen	4,1	4,7	2,7	5,5	3,5	4,1
Bruto-investeringen	77,7	79,5	73,1	75,2	76,8	80,9
Investeringen en beleggingen buiten bedrijf:						
in woningen	9,3	8,1	12,5	5,9	9,1	11,3
overige	1,6	2,1	0,2	1,1	1,5	2,2
Mutatie in vlottende middelen	6,0	6,4	4,8	4,4	6,4	6,4
Mutatie in liquide middelen	5,4	3,9	9,4	13,4	6,2	-0,8
Totale aanwending van financieringsmiddelen	100	100	100	100	100	100
Idem, gemiddeld per bedrijf (x f 1.000,-)	61,5	70,7	43,9	61,2	71,4	51,2

Tabel 6.3 Investeringsactiviteit in de periode 1973 t/m 1975, gemiddeld per bedrijf

3-jaar gemiddelden (x f 1.000,-)	Alle be-drijven			Zuidh. Glas-distrib. land			Overig Neder-land			Zuidhollands Glasdistrict			Overig Nederland		
	103	67	36	34	22	17	19	34	22	17	19	34	22	17	19
Aantal bedrijven	103	67	36	34	22	17	19	34	22	17	19	34	22	17	19
Investeringen in:															
grond	1,4	1,3	1,4	1,5	0,7	1,3	1,5	1,5	0,7	1,3	1,5	1,5	0,7	1,3	1,5
bedrijfsgebouwen	2,3	2,7	1,7	3,2	1,8	1,4	1,9	3,2	1,8	1,4	1,9	3,2	1,8	1,4	1,9
glasopstanden	16,3	21,3	7,1	21,3	20,9	8,3	6,1	16,3	21,3	8,3	6,1	16,3	21,3	8,3	6,1
verwarmingsinstallaties	13,7	16,4	8,5	18,4	16,6	6,3	10,5	13,7	16,4	6,3	10,5	13,7	16,4	6,3	10,5
overige installaties	4,7	6,2	2,0	6,5	6,9	1,7	2,3	4,7	6,2	1,7	2,3	4,7	6,2	1,7	2,3
machines en werktuigen	4,7	4,8	4,4	6,1	3,4	5,6	3,2	4,7	4,8	3,4	5,6	4,7	4,8	3,4	5,6
overige inventaris	1,3	1,4	1,3	1,5	1,5	0,5	2,0	1,3	1,4	1,3	1,5	1,3	1,4	1,3	1,5
plantopstanden e.d.	5,9	5,4	6,9	0,3	13,8	13,1	13,1	5,9	5,4	6,9	0,3	13,8	13,1	13,1	13,1
Totaal	50,3	59,5	33,3	58,8	65,6	25,1	40,6	50,3	59,5	33,3	58,8	65,6	25,1	40,6	40,6
Minus desinvesteringen	2,5	3,3	1,2	4,1	2,5	1,1	1,1	2,5	3,3	1,2	4,1	2,5	1,1	1,1	1,1
Bruto-investeringen	47,8	56,2	32,1	54,7	63,1	23,8	39,5	47,8	56,2	32,1	54,7	63,1	23,8	39,5	39,5
Afschrijving dode d.p.m.	23,3	25,2	19,7	30,5	21,9	18,2	20,9	23,3	25,2	19,7	30,5	21,9	18,2	20,9	20,9
Afschrijving vaste plantopstand	3,7	3,1	4,7	7,7	7,7	9,1	9,1	3,7	3,1	4,7	7,7	7,7	9,1	9,1	9,1
Netto-investeringen	20,8	27,9	7,7	24,2	33,5	5,6	9,5	20,8	27,9	7,7	24,2	33,5	5,6	9,5	9,5
Bruto-investeringen in % v/d kosten 1)	24	27	18	24	31	16	19	24	27	18	24	31	16	19	19
Netto-investeringen in % v/d kosten 1)	11	13	4	11	17	4	5	11	13	4	11	17	4	5	5
Procentuele verdeling van de investeringen:															
grond	3	2	4	3	1	5	4	3	2	4	3	1	5	4	4
bedrijfsgebouwen	4	5	5	5	3	6	5	5	5	5	6	3	6	5	5
glasopstanden	32	36	21	36	32	33	33	32	36	21	36	32	33	33	33
verwarmingsinstallaties	27	28	26	31	25	25	26	27	28	26	31	25	25	26	26
overige installaties	10	10	6	11	11	7	5	10	10	6	11	11	7	7	5
machines en werktuigen	10	8	13	10	5	22	8	10	8	13	10	5	22	8	8
overige inventaris	2	2	4	3	2	2	5	2	2	4	3	2	2	2	5
plantopstanden e.d.	12	9	21	1	21	32	32	12	9	21	1	21	32	32	32
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

1) Gewogen gemiddelde.

De netto-investeringen in dode duurzame produktiemiddelen liggen voor beide bedrijfstypen in het ZHG op ongeveer gelijk niveau (gemiddeld per bedrijf). Toch is de totale investeringsactiviteit van bedrijven met overwegend bloemisterij het meest omvangrijk door de investeringen in plantopstanden.

Ook in overig Nederland liggen de netto-investeringen in dode duurzame produktiemiddelen (gemiddeld per bedrijf) van bedrijven met overwegend glasgroenten en overwegend bloemisterij ongeveer op gelijk niveau (circa f 5.500,- gemiddeld per bedrijf per jaar).

Hoewel de totale investeringsactiviteit van de bloemisterij-bedrijven door investeringen in plantopstanden die van de glasgroentebedrijven enigszins overtreft, is de totale netto-investeringsactiviteit gerelateerd aan de verschillende kostenniveaus van beide groepen weer aan elkaar gelijk.

Bijna een kwart van alle bedrijven heeft voor een lager bedrag besteed aan investeringsgoederen dan uit de berekende afschrijving op bestaande duurzame produktiemiddelen - in verband met verbruik van werkeenheden hiervan - vrijgekomen is (negatieve netto-investeringen) 1).

De overige bedrijven hebben in deze beginperiode (periode 1973 t/m 1975) positieve netto-investeringen (bruto-investeringen overtreffen de afschrijvingen), waarvan de helft (38% van alle bedrijven) voor een waarde kleiner dan 15% van de gemiddelde jaarkosten en de overige bedrijven voor een bedrag groter dan 15% van de gemiddelde jaarkosten.

De grote verschillen in investeringsactiviteit tussen bedrijven gelegen in het ZHG en overig Nederland zijn ook hier erg duidelijk: aantal bedrijven met negatieve netto-investeringen resp. 16 en 36%, bedrijven met positieve netto-investeringen groter dan 15% van de gemiddelde jaarkosten 52 en 11%.

In bijlage 23 is een overzicht opgenomen van de investeringsactiviteit van de 3 groepen bedrijven die zijn gevormd op grond van de verschillende waardering van de financiële positie.

6.2 Overige toepassingen van beschikbaar gekomen financieringsmiddelen

6.2.1 Investeringen en beleggingen buiten bedrijf

De categorie investeringen en beleggingen buiten bedrijf bestaat vrijwel geheel uit investeringen in woonhuizen. Gemiddeld per bedrijf per jaar werd er f 5.700,- in woonhuizen geïnvesteerd (ruim 9% van het totaal van de beschikbaar gekomen financieringsmiddelen). In feite gaat het hier om een netto-investering, want de afschrijving op woningen (f 1.000,-) is op het bedrag van de aankopen in mindering gebracht. De bruto-investeringen (aankopen) bedragen dan ook f 6.700,- gemiddeld per bedrijf per jaar.

1) Zie bijlage 22.

Deze relatief grote investeringen in woningen houden direct verband met het feit dat een aantal ondernemers in deze periode in het huwelijk trad. Het aantal bedrijven met een woning in eigendom nam in de periode januari 1973 - december 1975 dan ook toe van 66 naar 84%.

De overige investeringen en beleggingen buiten bedrijf worden voornamelijk gevormd door bijschrijvingen op ledenrekeningen van in hoofdzaak veilingen (er zijn veilingen die geen ledenrekening kennen). In feite wordt een deel van het vermogen voor enkele jaren rentedragend vastgelegd in de veilingorganisatie, zodat de ondernemer er zelf geen vrije bestemming aan kan geven binnen zijn bedrijf. Per ultimo 1975 - dus na 3 of 4 jaren van lidmaatschap van de veilingorganisatie - is er gemiddeld f 4.200,- per bedrijf vastgelegd op de ledenrekening. De jaarlijkse toevoegingen nemen in het algemeen met de jaren toe (verband met omzetstijging). De stand van de ledenrekening op de bedrijven waar deze voorkomt is gemiddeld f 5.600,- per bedrijf; voor 59% van deze bedrijven is de stand minder dan f 5.000,-, voor 22% tussen f 5.000,- en f 10.000,- en voor 19% meer dan f 10.000,-.

De bedrijven met een hogere stand dan f 5.000,- op de ledenrekening zijn bijna allemaal bloemisterijbedrijven. De bedrijven zonder ledenrekening zijn vrijwel steeds glasgroentebedrijven.

6.2.2 Aanwending in de sfeer van de vlottende en liquide middelen

Jaarlijks werd er gemiddeld f 3.700,- per bedrijf (6% van de beschikbaar gekomen middelen) gebruikt ter versterking van de vlottende middelen. Het vastgelegde vermogen zowel in vorderingen als in veldinventaris (en andere voorraden) neemt in het algemeen toe met de uitbreiding van de bedrijfsactiviteiten.

Ook de voorraad liquide middelen is in de onderzochte periode toegenomen met f 3.300,- gemiddeld per bedrijf per jaar (ruim 5% van de beschikbaar gekomen middelen). De toename van de liquide middelen was in 1973 echter voor veel bedrijven belangrijk groter dan in 1974, terwijl in 1975 veel bedrijven op hun liquide middelen hebben ingeteerd. Hier is een samenhang met de sterk toegenomen belastingbetalingen in 1975 waardoor de omvang van de besparingen sterk terugliep.

Een beoordeling van de omvang van de liquide en vlottende middelen kan niet plaatshebben zonder daarin ook het ontvangen leverancierskrediet en de overige korte kredieten te betrekken. In het licht van enkele gedachten over het onderwerp liquiditeit op korte termijn vindt in het volgende hoofdstuk een verdere uitdieping van dit onderwerp plaats.

Als afsluiting van dit hoofdstuk worden in tabel 6.4 de financieringsmiddelen, die zijn aangewend ter versterking van de voorraad liquide en vlottende middelen, geconfronteerd met de omvang van beschikbaar gekomen middelen die slechts voor een korte termijn zijn aangetrokken (leverancierskrediet en overig kort kre-

Tabel 6.4 Aanwending van financieringsmiddelen ter versterking van het liquiditeitsaldo
(liquide en vlottende middelen onder aftrek van het vreemde vermogen op korte termijn)
(mutaties in % van het totaal van beschikbaar gekomen financieringsmiddelen)

	Alle be- drijven		W.v.bedrijvengelagegen in: Zuidhollands overig Glasdistrict Nederland		Financiële positie relatief matig relatief gunstig relatief ongunstig		
	Aantal bedrijven	103	67	36	21	42	40
Mutatie in vlottende middelen.	6,0	6,4	4,8	4,4	6,4	6,4	6,4
Mutatie in liquide middelen	5,4	3,9	9,4	13,4	6,2	-0,8	-0,8
Totaal	11,4	10,3	14,2	17,8	12,6	5,6	5,6
Mutatie vreemd vermogen op korte termijn	10,9	11,2	9,3	8,2	8,5	15,8	15,8
Saldo mutatie liquide en vlottende middelen en mutatie vreemd vermogen op korte termijn	0,5	-0,9	4,9	9,6	4,1	-10,2	-10,2

diet). Alle grootheden zijn uitgedrukt in procenten van het totaal van de beschikbaar gekomen financieringsmiddelen.

De liquide en vlottende middelen zijn in de onderzochte periode uitgebreid met ruim 11% van het totaal van de beschikbaar gekomen financieringsmiddelen. Tevens is een bedrag van vrijwel dezelfde grootte aangetrokken in de vorm van additioneel vreemd vermogen op korte termijn, gemiddeld per bedrijf. Met andere woorden: de financiering van investeringsobjecten die door een permanente of een langzaam dalende vermogensbehoefte worden gekenmerkt, kon volledig worden gerealiseerd uit ter beschikking gekomen eigen financieringsmiddelen - voornamelijk afschrijvingen en besparing - en uitbreiding van het vreemde vermogen op lange termijn.

Natuurlijk kan het niet absoluut zo worden voorgesteld dat de middelen die vastgelegd zijn in de voorraad liquide en vlottende middelen slechts een kortstondig tijdelijke vermogensbehoefte doen ontstaan, waarin kan worden voorzien met gelden die voor een korte periode daartoe worden aangetrokken. Binnen het relatief snel omlopende vermogen vastgelegd in de liquide en vlottende middelen bevindt zich tevens een vaste kern die als "normale voorraad" (permanent aanwezig) moet worden aangemerkt.

Ook binnen de sector van de duurzame produktiemiddelen en de beleggings- en investeringsobjecten buiten bedrijf beperkt het vermogensbeslag zich niet tot het permanente of langdurig tijdelijke type, waarbij de financieringsstructuur zou dienen aan te sluiten. Deze categorie activa vormt vaak een bonte mengeling van objecten met een veelal langdurig tijdelijke of soms zelfs permanente (grond) vermogensbehoefte, maar er behoren ook activa toe die binnen één of enkele jaren geheel omlopen.

Ondanks deze beperkingen kan worden gesteld dat in de onderzochte periode - gemiddeld per bedrijf - de aard van de vermogensbehoefte van de investeringen in de diverse richtingen van aanging in redelijke mate aansluiting gevonden heeft bij de structuur (beschikbaarheidstermijn) van de daartoe aangetrokken middelen.

De bedrijven met een relatief gunstige financiële positie (G) hebben in het algemeen hun liquiditeit belangrijk kunnen verbeteren. Het omgekeerde geldt voor de bedrijven met een ongunstige financiële positie (O).

De bedrijven (G) hebben voor een deel van de ter beschikking gekomen financieringsmiddelen (voornamelijk uit besparing en afschrijvingen) vooralsnog geen bestemming kunnen vinden, zodat deze middelen voorlopig zijn toegevoegd aan de voorraad liquide middelen.

De bedrijven (O) vertonen precies het tegengestelde beeld: meer dan 50% van het additioneel aangetrokken vermogen op korte termijn is gebruikt voor de financiering van objecten die in het algemeen een langdurig tijdelijke vermogensbehoefte hebben. Een dergelijke financieringswijze maakt toekomstige liquiditeitsmoeilijkheden niet denkbeeldig.

De positieve mutatie van de voorraad liquide en vlottende middelen bij de groep bedrijven (0) ter grootte van bijna 6% van de beschikbaar gekomen financieringsmiddelen heeft geheel plaatsgehad bij de vlottende middelen; de liquide middelen zijn door de minder gunstige ontwikkelingen zelfs afgenomen.

7. De liquiditeit op korte termijn

In de voorgaande hoofdstukken is aandacht besteed aan de bedrijfsstructurele ontwikkeling en aan de ontwikkeling van de vermogenspositie van de jonge ondernemers voor de periode vanaf het moment van de bedrijfsovername tot 3 jaar daarna (ultimo 1975).

In het algemeen betekent groei van de bedrijfsactiviteiten ook een uitbreiding van het vermogen dat in liquide en vlottende middelen (werkkapitaal) wordt vastgelegd.

Een klein deel van de beschikbaar gekomen financieringsmiddelen is op veel bedrijven dan ook in deze richting aangewend.

In het kader van een liquiditeitsbeoordeling mag de omvang van de liquide en vlottende middelen niet los gezien worden van enerzijds de schulden die op korte termijn moeten worden voldaan, en anderzijds van de liquiditeitsreserve in de vorm van financieringsruimte (op de lopende rekening) bij banken waarover direct kan worden beschikt. Desondanks is de betekenis van een dergelijke opstelling (van activa en passiva met een min of meer liquide karakter) nog maar zeer betrekkelijk. Het kan niet meer zijn dan een momentopname die de omvang van enkele factoren aangeeft die voor de liquiditeit van belang zijn. Waar het bij een beoordeling van de liquiditeit om draait, is de vraag of het bedrijf voldoende financieringsmiddelen kan vrijmaken voor betalingen die op korte termijn gedaan moeten worden. Uit een momentopname alleen is het onmogelijk om het geheel van schulden die op korte termijn vervallen te destilleren, evenmin als men zonder verdere gegevens de liquiditeitsreserve kan vaststellen. Voor dit doel zou een liquiditeitsoverzicht per maand of per kwartaal dienen te worden opgesteld.

Een onderwerp dat direct met het liquiditeitsvraagstuk te maken heeft en er in feite deel van uitmaakt, is de vaststelling van de zogenaamde betalingscapaciteit ten behoeve van de aflossings- en renteverplichtingen.

Voor de kredietverstrekkers geldt dit gegeven als één van de criteria voor het vaststellen van het financieringsmaximum bij leningen en kredieten.

Op deze wijze wordt het liquiditeitsbegrip in een dynamischer context geplaatst - dat wil zeggen niet meer gebonden aan een bepaald moment - waarbij wordt nagegaan in welke mate er gedurende een bepaalde periode (bijvoorbeeld een jaar) financieringsmiddelen beschikbaar komen om te voldoen aan de verplichtingen die gekoppeld zijn aan het gebruik van vreemd vermogen in diezelfde periode.

Alvorens hierop uitvoeriger in te gaan (zie paragraaf 7.2), wordt eerst aandacht gegeven aan de omvang en de ontwikkeling van het liquiditeitskengetal zoals dat vanuit de balansposities (momentopnamen) wordt berekend.

7.1 Saldo liquide en vlottende middelen en de beschikbare financieringsruimte op de lopende rekening

De liquiditeit op korte termijn wordt hier voorgesteld met behulp van de volgende 2 begrippen:

- saldo I : de som van de liquide en vlottende middelen, verminderd met de schulden op korte termijn;
- saldo II : saldo I, vermeerderd met de nog beschikbare financieringsruimte op de lopende rekening.

De beschikbare ruimte op de lopende rekening kan onmiddellijk en zonder kosten worden opgenomen, zodat deze middelen gelijkwaardig zijn aan de overige primaire liquiditeiten.

Het gebruik van extra bankkredieten betekent wel een uitbreiding van het vreemde vermogen, hetgeen de solvabiliteit verzwakt; dit in tegenstelling tot de situatie dat reeds aanwezige liquide middelen worden gebruikt.

Na volledig gebruik van de beschikbare ruimte is de grens van de maximaal toegestane financieringsruimte op de lopende rekening bereikt. In hoeverre er op dat moment onderhandeld kan worden over een eventuele verhoging van deze limiet, is een vraag die hier niet beantwoord kan worden.

Tabel 7.1 toont aan dat het liquiditeitssaldo I gemiddeld per bedrijf vanaf het moment van de start tot ultimo 1975 weinig veranderd is. De toename van de liquide en vlottende middelen was vrijwel gelijk aan de stijging van de schulden op korte termijn. Ook liquiditeitssaldo II is gemiddeld per bedrijf niet veel veranderd, omdat ook de toename van het maximaal opneembare bedrag (f 4.000,- gemiddeld per bedrijf) voor ruim driekwart gedeelte werd benut (zie bijlage 24).

Gezien de toenemende omvang van de bedrijfsactiviteiten betekent het gelijkblijven van de beide liquiditeitssaldi een ongunstige ontwikkeling (vergelijk de beide saldi uitgedrukt in procenten van de jaarkosten in de opeenvolgende jaren!).

Behalve de relatieve achteruitgang van het liquiditeitssaldo, dat in absolute zin nagenoeg gelijk blijft, bij gelijke toename van bezittingen en schulden, treedt er ook een verslechtering op in de verhouding tussen beide categorieën (zie de ontwikkeling van de current ratio = som van de liquide en vlottende middelen in procenten van de schulden op korte termijn). In de onderzochte periode is het percentage bedrijven met een current ratio kleiner dan 2, toegenomen van 25 tot 58.

De liquiditeitsopstelling is ook gemaakt voor de groepen bedrijven met een resp. relatief gunstige (G), matige (M) en ongunstige (O) financiële positie. Duidelijk blijkt dat de aard van de financiële positie in het algemeen duidelijk zijn weerslag heeft op de aard van de liquiditeitspositie.

De bedrijven (G) hadden reeds op het moment van de bedrijfs-overname gemiddeld een goede liquiditeitspositie die gedurende de

Tabel 7.1 Liquide en vlottende middelen, schulden op korte termijn, beschikbare financieringsruimte per 1-1-1973 en per ultimo 1973, 1974, 1975, gemiddeld per bedrijf (x f 1.000,-)

	Alle bedrijven (103)		Zuidholl.Glasdistr.(67)		Overig Nederland (36)	
	1-1-1973	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1975
Liquiditeit op korte termijn						
Liquide middelen	15,4	25,4	15,7	24,4	14,8	27,1
Vlottende middelen	13,0	24,2	13,8	27,5	11,7	18,1
Liquide + vlottende middelen (a)	28,4	49,6	29,5	51,9	26,5	45,2
Schulden op korte termijn (b)	8,6	29,2	8,7	33,1	8,4	22,2
Saldo I	19,8	20,4	20,8	18,8	18,1	23,0
Beschikbare financieringsruimte 1)	13,3	14,2	13,1	18,6	13,6	6,0
Saldo II	33,1	34,6	33,9	37,4	31,7	29,0
Saldo I, in % van de kosten	12	9	12	8	11	12
Saldo II, in % van de kosten	20	15	19	15	20	15
Current ratio (a/b)	3,3	1,7	3,4	1,6	3,2	2,0
% bedrijven met current ratio kleiner dan 2	25%	58%	27%	63%	22%	50%

	Financiële positie					
	relatief gunstig (21)		relatief matig (42)		relatief ongunstig (40)	
	1-1-1973	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1975
Liquide middelen	26,6	51,3	13,0	26,3	12,0	10,9
Vlottende middelen	18,9	27,4	13,2	26,9	9,7	19,6
Liquide + vlottende middelen (a)	45,5	78,7	26,2	53,2	21,7	30,5
Schulden op korte termijn (b)	6,2	21,5	8,6	27,1	9,9	35,6
Saldo I	39,3	57,2	17,6	26,1	11,8	-5,1
Beschikbare financieringsruimte 1)	11,2	18,0	11,6	15,3	16,1	10,9
Saldo II	50,5	75,2	29,2	41,4	27,9	5,8
Saldo I, in % van de kosten	22	24	11	11	7	-2
Saldo II, in % van de kosten	28	31	18	18	17	3
Current ratio (a/b)	7,3	3,7	3,0	2,0	2,2	0,9
% bedrijven met current ratio kleiner dan 2	10%	29%	29%	55%	30%	78%

1) = nog beschikbare financieringsruimte op de lopende rekening bij de bank. Dit is het verschil tussen het maximaal opneembare bedrag en het bedrag waarover reeds wordt beschikt (zie bijlage 24).

onderzochte periode zelfs nog versterkt is. De situatie op deze bedrijven kan worden gekenschetst als volgt: een groot bedrag aan liquide middelen, relatief weinig schulden op korte termijn en een grote financieringsruimte wegens het feit dat slechts in zeer geringe mate kredieten zijn opgenomen.

De bedrijven (M) nemen ook op het terrein van de liquiditeit een tussenpositie in. De meeste van deze bedrijven hebben hun redelijk gezonde liquiditeitspositie weten te handhaven.

De meeste bedrijven (O) zijn in een bijzonder moeilijke liquiditeitspositie geraakt. Dit komt tot uitdrukking in de zeer geringe mate van beschikbaarheid van liquide middelen, de sterke groei van het leverancierskrediet, en een daling van de vrije ruimte op de lopende rekening wegens het grote beslag dat reeds is gelegd op de maximale ruimte.

Het percentage bedrijven waarvan de current ratio per ultimo 1975 kleiner dan 2 is, bedraagt voor de groepen bedrijven (G), (M) en (O) resp. 29, 55 en 78%.

7.2 Aflossings- en renteverplichtingen ten aanzien van vreemd vermogen en de betalingscapaciteit 1)

De leencapaciteit van de onderneming wordt enerzijds begrensd door de solvabiliteitsratio. Deze geeft aan in welke mate het eigen vermogen (ondernemend, risicodragend vermogen) het risico draagt bij minder gunstige ontwikkelingen (bufferfunctie van het eigen vermogen).

De aanvaardbaarheid van een bepaalde verhouding tussen ondernemend en niet-ondernemend vermogen wordt beïnvloed door de toekomstverwachtingen die men als vermogensverstrekker van het bedrijf heeft.

Anderzijds is ook van wezenlijk belang of het bedrijf in staat zal zijn om te voldoen aan de verplichtingen (rente en aflossing) die aan het financieren met vreemd vermogen verbonden zijn. Dit betekent dat naast de omvang van het eigen vermogen, ook de betalingscapaciteit haar grenzen stelt aan de kredietmogelijkheden. Het is echter niet zo dat de betalingscapaciteit in zijn geheel van jaar op jaar kan worden aangewend voor het nakomen van aflossings- en renteverplichtingen, want hieruit dienen ook de noodzakelijke herinvesteringen te worden mede gefinancierd.

Een schatting van de mate waarin deze verplichting beslag legt op de schaarse middelen, kan gemaakt worden aan de hand van de jaarlijks vrijkomende afschrijvingsbedragen. Deze afschrijvingsbedragen vertegenwoordigen de waarde van de in het lopende productieproces verbruikte werkeenheden. Door middelen ter grootte van

1) De betalingscapaciteit wordt gevormd door de besparing + betaalde rente + afschrijvingen.

de afschrijvingen te reserveren voor herinvestering wordt de handhaving van de (statische) continuïteit bereikt bij financiering van de vermogensbehoefte uitsluitend met eigen middelen. In de praktijk is deze eis te zwaar daar wordt afgezien van gedeeltelijke financiering met nieuw aan te trekken vreemd vermogen.

Het valt echter buiten het huidige bestek om een poging te doen de gewenste financiële structuur aan te geven, waarop het financieringsbeleid zich in de komende jaren zou dienen te richten. In de gewenste financiële structuur spelen naast de vermogenskosten van iedere vermogenscategorie ook de risicohouding van de ondernemer - ten opzichte van de mate van flexibiliteit, elasticiteit - een belangrijke rol.

Het is hier niet de bedoeling richting te geven aan de financieringswijze van toekomstige investeringen en de ontwikkeling van de financiële structuur. De gekozen opzet pretendeert niets meer dan aan te geven in welke mate de aflossings- en renteverplichtingen vanuit de betalingscapaciteit - respectievelijk incl. en excl. de afschrijvingen - gefinancierd kunnen worden.

Gemiddeld per bedrijf bedroeg de betalingscapaciteit f 51.100 per jaar, terwijl de rente- en aflossingslasten slechts half zo groot waren (tabel 7.2). Nagenoeg alle bedrijven waren in staat om deze verplichtingen vanuit de betalingscapaciteit te voldoen.

De betalingscapaciteit excl. de afschrijvingen (besparing + betaalde rente) was bijna voldoende (94%) om hieruit de geplleegde aflossingen en rentebetalingen te voldoen, gemiddeld per bedrijf.

Wanneer het geringe tekort van f 1500,- gemiddeld per bedrijf per jaar wordt gerelateerd aan het gemiddelde afschrijvingsbedrag in deze periode, betekent dit dat deze middelen vrijwel geheel voor herinvesteringdoeleinden + betaalde rente konden worden gebruikt.

De bedrijven verkeren op dit punt onderling in zeer verschillende posities. Voor de helft van alle bedrijven bedroeg de besparing minder dan de aflossing - voor ca. een kwart van alle bedrijven was de besparing + betaalde rente zelfs minder dan 40% van de financieringslasten -, terwijl van ongeveer de helft van de overige bedrijven dit kengetal meer dan 160% bedroeg (tabel 7.3).

Ook gezien tegen de achtergrond van de relatieve betekenis van deze tekorten/overschotten ten opzichte van de herinvesteringseis van de afschrijvingen komen de verschillen tussen de bedrijven naar voren. De onderzochte bedrijven kunnen globaal worden ingedeeld in vier groepen, elk met een gelijk aantal bedrijven, met als indelingscriterium het kengetal: "besparing + betaalde rente minus financieringslasten in % van de afschrijving". Dit kengetal bedraagt in de vier groepen resp. meer dan 50% negatief, 0 tot 50% negatief, 0 tot 50% positief, en meer dan 50% positief.

Bezien we dit kengetal over de afzonderlijke jaren 1973, 1974 en 1975 dan blijkt een sterke daling (ongewogen gemiddelde resp. 28, 10, -33%). Dit wordt veroorzaakt door de verslechterende verhouding tussen besparingen en financieringslasten 1).

1) Zie bijlage 25.

Na aanwending van de besparingen voor de aflossingen resteerde er voor de bedrijven met een relatief gunstige financiële positie een groter bedrag voor vrije aanwending dan voor bedrijven met een matige, c.q. ongunstige financiële positie. Deze voor de eerste groep bedrijven zo gunstige situatie is te danken aan het hoge besparingsniveau. In deze situatie was het voor vele bedrijven in deze groep mogelijk relatief hoge aflossingen te doen.

Tabel 7.2 Betalingscapaciteit en financieringslasten in de periode 1973 t/m 1975, gemiddeld per bedrijf

3-jaar gemiddelden (x f 1000)	Alle be- drij- ven	Bedrijven gelegen in:		Financiële positie		
		Zuidh. Glasdis- trict	ov. Neder- land	relatief gunstig	relatief matig	relatief ongunstig
Aantal bedrijven	103	67	36	21	42	40
Besparing	10,7	13,8	4,9	34,3	15,1	-6,2
Betaalde rente	13,4	14,5	11,5	11,4	13,5	14,4
Besparing + betaalde rente	24,1	28,3	16,4	45,7	28,6	8,2
Afschrijving	27,0	28,3	24,4	29,7	26,2	26,3
Betalingscapaciteit	51,1	56,6	40,8	75,4	54,8	34,5
Aflossingen (excl. lop. rek.)	12,2	11,6	12,9	20,3	9,7	10,5
Betaalde rente	13,4	14,5	11,5	11,4	13,5	14,4
Financieringslasten v.v.	25,6	26,1	24,4	31,7	23,2	24,9
Besparing + betaalde rente minus financieringslasten v.v.	-1,5	2,2	-8,0	14,0	5,4	-16,7
Besparing + betaalde rente in % financieringslasten v.v.	94 %	108 %	67 %	144 %	123 %	33 %
Besparing + betaalde rente minus financieringslasten v.v., in % v.d. afschrijving 1)	- 6 %	8 %	-33 %	47 %	20 %	-63 %
Betalingscapaciteit minus financieringslasten v.v.	25,5	30,5	16,4	43,7	31,6	9,6
Betalingscapaciteit in % financieringslasten v.v. 1)	200 %	217 %	167 %	238 %	236 %	139 %

1) Gewogen gemiddelde.

Tabel 7.3 Spreiding van het quotiënt van de besparing + betaalde rente en de financieringslasten (aflossing + betaalde rente) voor de periode 1973 t/m 1975 (aantal bedrijven in % per klasse)

	Alle be- drijven	Financiële positie		
		relatief gunstig	relatief matig	relatief ongunstig
Aantal bedrijven	103	21	42	40
Besparing + betaalde rente in % van financieringslasten v.v.				
minder dan 0 %	8			20
0 - 20	9		2	20
20 - 40	9		7	18
40 - 60	9	5	3	17
60 - 80	7	9	7	5
80 - 100	9	5	14	8
Besparing kleiner dan aflossingen	51	19	33	88
100 - 120 %	11	10	17	5
120 - 140	9	14	14	2
140 - 160	7	5	10	5
160 - 180	3	5	5	
180 - 200	6	14	7	
200 - 250	5	9	7	
250 - 300	7	19	7	
300 en meer	1	5		
Besparing gelijk aan/groter dan aflossing	49	81	67	12
Totaal	100	100	100	100
Besparing + betaalde rente in % van de financieringslasten v.v.				
Gemiddeld % per bedrijf (gewogen)				
1973 t/m 1975	94	144	123	33
w.v. 1973	116	145	143	67
1974	101	156	118	40
1975	74	130	114	6
Besparing + betaalde rente minus financieringslasten v.v., in % van de afschrijving				
Gemiddeld % per bedrijf (ongewogen)				
1973 t/m 1975	-7	59	20	-69
w.v. 1973	28	79	46	-17
1974	10	77	25	-42
1975	-33	36	10	-116

Bijlage 1. Grondgebruik (in aren), bedrijfsomvang (in sbe), en arbeidsbezetting (in manjaren), gemiddeld per bedrijf

Grondgebruik	Alle bedrijven (103)			Zuidhollands Glasdistrict (67)			Overig Nederland (36)		
	1973	1974	1975	1973	1974	1975	1973	1974	1975
Staannd glas verwarmd	62	65	68	69	73	74	50	52	55
w.v. buisverwarming	51	54	58	61	63	67	34	37	39
w.v. hetelucht	11	11	10	8	10	7	16	15	16
Staannd glas onverwarmd	4	3	2	3	2	2	4	4	4
Totaal staannd glas	66	68	70	72	75	76	54	56	59
Opengrondstuinbouw	15	14	15	6	5	5	32	31	33
Totaal tuinbouw	81	82	85	78	80	81	86	87	92
Akkerland, grasland	14	16	15	8	11	10	25	27	25
Verhuurd aan derden	4	4	5	5	5	5	2	2	4
Erf en paden	34	34	33	32	31	31	38	38	36
Totaal kadastr. oppervl.	133	136	138	123	127	128	151	154	157
w.v. eigendom	87%	93%	94%	93%	94%	96%	79%	90%	90%
Bedrijfsomvang									
Totaal sbe	186	201	209	185	202	211	188	200	205
Sbe per manjaar	59,3	62,2	62,3	59,5	62,7	63,1	58,7	61,3	60,9
Sbe per are staannd glas	2,8	3,0	3,0	2,6	2,7	2,8	3,5	3,6	3,5
Arbeidsbezetting (manjaren)									
Ondernemer(s) (a)	1,62	1,60	1,61	1,60	1,58	1,57	1,67	1,66	1,69
Echtgenote(s) (b)	0,31	0,33	0,37	0,24	0,25	0,29	0,44	0,45	0,53
Uitwonende vader	0,22	0,20	0,18	0,24	0,23	0,21	0,16	0,15	0,14
Vast personeel	0,65	0,71	0,80	0,65	0,74	0,86	0,66	0,65	0,67
Los personeel	0,34	0,39	0,39	0,38	0,42	0,42	0,27	0,34	0,33
Totaal arbeid (c)	3,14	3,23	3,35	3,11	3,22	3,35	3,20	3,25	3,36
(a + b) in % van c	61	60	59	59	57	56	66	65	66
Aantal manjaren p. ondern.	1,49	1,47	1,48	1,48	1,46	1,46	1,50	1,49	1,52
Aantal meewerkende echtgenotes in % van alle bedr.	68	73	81	64	70	78	75	78	86
Aantal manj. p. meew. echtg.	0,45	0,44	0,46	0,37	0,36	0,36	0,58	0,57	0,61
Meewerk. vaders in % van alle bedrijven	35	34	33	42	42	40	22	19	19
Aantal manjaren per meewerkende vader	0,61	0,59	0,55	0,58	0,55	0,51	0,74	0,77	0,70

	Zuidhollands-Glasdistrict										Overig Nederland					
	bedr. met overw. glasgroente (34)				bedr. met overw. bloemisterij (22)				bedr. met overw. glasgroente (17)				bloemisterij (19)			
	1973	1974	1975	1976	1973	1974	1975	1976	1973	1974	1975	1976	1973	1974	1975	1976
Grondgebruik	83	85	85	56	61	65	50	58	59	59	62	44	44	46	49	
Staanndglas verwarmd	75	76	81	55	60	65	26	28	28	30	36	37	39	42		
w.v. buisverwarming	8	9	4	1	1		24	30	31	26	23	7	7	7		
w.v. hetelucht	2	2	2	3	1		7	4	4	9	8					
Staanndglas onverwarmd	85	87	87	59	62	65	57	62	63	65	67	70	44	46	49	
Totaal staanndglas	6	5	5	5	3	3	11	11	16	57	57	62	21	21	21	
Opengrondstuintbouw	91	92	92	64	65	68	68	73	79	122	124	132	65	67	70	
Totaal tuinbouw	8	16	15	5	4	3	8	4	10	41	45	39				
Akkerland, grasland	7	7	8	5	4	4										
Verhuurd aan derden	34	31	31	29	30	28	36	35	35	35	36	34	40	38	36	
Erf en paden	140	146	146	103	103	103	112	112	124	198	205	205	108	108	113	
Totaal kadastr. oppervlakte	92%	95%	96%	93%	93%	95%	94%	94%	95%	76%	89%	89%	85%	91%	93%	
w.v. eigendom	197	201	208	189	221	238	143	165	170	158	163	162	215	232	243	
Bedrijfsomvang	59,3	59,5	60,0	69,0	72,5	72,8	44,7	54,1	54,0	56,0	57,4	54,2	60,6	64,1	65,9	
Totaal sbe	2,3	2,3	2,4	3,2	3,6	3,7	2,5	2,7	2,7	2,4	2,4	2,3	4,9	5,0	5,0	
Sbe per manjaar	1,55	1,53	1,52	1,51	1,49	1,50	1,90	1,88	1,86	1,72	1,70	1,71	1,63	1,63	1,68	
Arbeidsbezetting (manjaren)	0,25	0,25	0,28	0,16	0,29	0,40	0,29	0,30	0,29	0,30	0,49	0,43	0,39	0,47	0,57	
Ondernemer(s)	0,27	0,25	0,23	0,18	0,19	0,14	0,29	0,26	0,27	0,12	0,12	0,13	0,20	0,18	0,15	
Echtgenote(s)	0,75	0,78	0,87	0,69	0,90	1,12	0,27	0,28	0,35	0,20	0,26	0,32	1,07	1,01	0,98	
Uitwonende vader	0,50	0,57	0,57	0,20	0,22	0,22	0,34	0,34	0,37	0,29	0,33	0,35	0,26	0,33	0,31	
Vast personeel	3,32	3,38	3,47	2,74	3,05	3,27	3,20	3,05	3,15	2,82	2,84	2,99	3,55	3,62	3,69	
Los personeel	54	53	52	61	57	55	72	71	69	78	75	73	57	58	61	
Totaal arbeid (a+b)	1,46	1,45	1,44	1,51	1,49	1,50	1,49	1,48	1,46	1,46	1,46	1,46	1,46	1,55	1,59	
Aantal manjaren per ondernemer	74	76	82	41	55	68	82	82	82	71	65	76	79	89	95	
Aantal meewerkende echtgenotes	0,34	0,33	0,35	0,39	0,46	0,42	0,49	0,36	0,36	0,70	0,66	0,63	0,50	0,52	0,60	
Aantal manjaren per meewerkende echtgenote	47	47	44	36	36	32	36	36	36	45	18	18	26	21	21	
Meewerkende vaders in % van alle bedrijven	0,58	0,54	0,52	0,49	0,51	0,43	0,80	0,71	0,60	0,70	0,67	0,71	0,77	0,84	0,70	
Aantal manjaren per meewerkende vader																

Bijlage 2. Het grondgebruik naar teelten (gemiddeld per bedrijf)

	Bedrijven met overwegend bloemisterij			
	Zuidh.Glasdistrict (22)		Overig Nederland (19)	
	1973	1975	1973	1975
Oppervlakte staand glas	5880 m2	6560 m2	4480 m2	4900 m2
Opp.van alle gewassen onder glas	10580 m2	11860 m2	5600 m2	6120 m2
waarvan: rozen	1 %	4 %	41 %	45 %
anjers	10 %	19 %	13 %	14 %
chrysanten	35 %	41 %	1 %	4 %
freesia's	10 %	14 %	12 %	14 %
bolbloemen	7 %	5 %	4 %	7 %
potplanten	2 %	1 %	5 %	5 %
overige bloemisterijprod.	9 %	10 %	9 %	11 %
glasgroenteprod.	25 %	5 %	15 %	
overige tuinbouwprod.	1 %	1 %		
Opp. van alle gewassen onder glas uitgedrukt in de opp. staand glas	1,8	1,8	1,3	1,3

	Bedrijven met overwegend glasgroenten			
	Zuidh.Glasdistrict (34)		Overig Nederland (17)	
	1973	1975	1973	1975
Oppervlakte staand glas	8490 m2	8720 m2	6450 m2	6920 m2
Opp.van alle gewassen onder glas	14750 m2	15810 m2	17260 m2	19110 m2
waarvan TOMATEN				
buisverw.: hoofdteelt	30	34	6	8
buisverw.: nateelt	6	9	5	4
heteluchtverwarming	5	3	5	4
onverwarmd	1		2	
totaal	42 %	46 %	18 %	16 %
waarvan KOMKOMMERS				
buisverw.: hoofdteelt	17	15	5	4
buisverw.: nateelt	5	7	4	3
heteluchtverwarming			2	2
onverwarmd			2	3
totaal	22 %	22 %	13 %	12 %
waarvan SLA				
buisverwarming	21	17	18	17
heteluchtverwarming	6	4	20	24
onverwarmd	1	1	3	3
totaal	28 %	22 %	41 %	44 %
waarvan OVERIGE GROENTEN				
buisverwarming	3	4	10	15
heteluchtverwarming			12	7
onverwarmd		1	6	6
totaal	3 %	5 %	28 %	28 %
waarvan BLOEMISTERIJPRODUKTEN	5 %	5 %		
Opp.van alle gewassen onder glas uitgedrukt in de opp. staand glas	1,7	1,8	2,7	2,8

Bijlage 3. Samenstelling van het teeltplan (aantal sbe per produktierichting)

Samenstelling teeltplan	Alle bedrijven (103)					
	1973	1974	1975	1973	1974	1975
	SBE	SBE	SBE	%	%	%
Glasgroente verwarmd	94	91	93	51	45	45
Glasgroente koud	8	7	5	4	4	2
Bloemisterij	69	88	96	37	44	46
Potplanten	8	7	8	4	3	4
Groente volle grond	3	3	3	2	1	1
Overig	4	5	4	2	3	2
Totaal sbe	186	201	209	100	100	100

	Zuidhollands Glasdistrict (67)					
	1973	1974	1975	%	%	%
Glasgroente verwarmd	115	110	112	62	54	53
Glasgroente koud	5	3	2	3	2	1
Bloemisterij	59	83	90	32	41	43
Potplanten	2	2	3	1	1	
Groente volle grond	1	1	1			1
Overig	3	3	3	2	2	1
Totaal sbe	185	202	211	100	100	100

	Overig Nederland (36)					
	1973	1974	1975	%	%	%
Glasgroente verwarmd	56	57	57	30	29	28
Glasgroente koud	14	13	13	7	6	6
Bloemisterij	88	99	105	47	50	51
Potplanten	17	17	17	9	8	8
Groente volle grond	7	6	6	4	3	3
Overig	6	8	7	3	4	4
Totaal sbe	188	200	205	100	100	100

Bijlage 4. Waarderingsgrondslag van de bezittingen

Voor de waardering van de grond wordt uitgegaan van de verkoopwaarde als tuingrond. Dit geldt ook voor grond behorende bij woonhuizen die op de bedrijven zijn gelegen. De tuinbouwgronden zijn gewaardeerd tegen een waarde in respectievelijk 1973, 1974, 1975, variërend van respectievelijk f 13.500,-, f 15.000,-, f 17.000,- (Tuindorpen Noord-Limburg) tot respectievelijk f 45.000,-, f 50.000,-, f 70.000,- (Westland) per hectare.

De glasopstanden, verwarmings- en overige installaties en de overige dode produktiemiddelen zijn geactiveerd tegen boekwaarde op basis van de nieuwwaarde op de diverse balansdata. Deze waarden worden ontleend aan de gegevens die het LEI ten behoeve van de afschrijvings- en renteberekening verzameld heeft.

Voor de waardering van vaste plantopstanden (aanwas- en afschrijvingsberekening) en veldinventaris is gebruik gemaakt van kostprijsgegevens van het LEI. Voor zover er voor de waardering geen kostprijsgegevens beschikbaar waren, is de waarde van de betreffende planten e.d. in overleg met de kweker (op kosten basis) gewaardeerd.

Ook de voorraden materialen en produkten werden, in overleg met de tuinder, naar hoeveelheid en waarde getaxeerd.

De diverse vorderingen en de kas, bank- en giroaldi zijn met behulp van de fiscale balansen en bank- en giroafschriften vastgesteld.

Voor de bedrijfswoning kan op soortgelijke wijze als voor de overige slijtende duurzame produktiemiddelen de bedrijfswaarde worden vastgesteld. Het is echter voor dit onderzoek onmogelijk deze woningen alle ter plaatse door een deskundige te laten taxeren. Daarom is voor elke woning de nieuwwaarde (herbouwkosten) berekend op basis van het aantal m³ inhoud van het huis, en de typering van het huis. Op de diverse balansdata is vervolgens de bedrijfswaarde van de huizen berekend als het verschil tussen de dan geldende nieuwwaarde en de tot op dat moment verrichte afschrijvingen (gecumuleerd).

Hoewel de periode van onderzoek van 3 à 4 jaar betrekkelijk kort is, mag niet worden voorbij gegaan aan de invloed van prijsstijgingen van de bezittingen op de bedrijfsuitkomsten en de vermogenspositie. De waardering van de bezittingen en de jaarlijks ten laste van het resultaat gebrachte kosten van de verbruikte werkeenheden van de duurzame produktiemiddelen zijn in ieder jaar van onderzoek gebaseerd op het dan geldende prijspeil. De herwaardering van de per ultimo 1973 en 1974 aanwezige bezittingen leidt tot een positieve mutatie van het eigen vermogen in 1974 en 1975.

Een belangrijke punt bij de waardering van de duurzame produktiemiddelen is de keuze in het kader van de Belasting Toegevoegde Waarde (BTW) voor de zogenaamde "landbouwregeling" (LR) of voor de zogenaamde "ondernemersregeling" (OR). Kiezen voor resp. LR en OR betekent voor kosten en opbrengsten en voor de waardering van de duurzame produktiemiddelen dat de waarde resp. inclusief en exclusief BTW geadministreerd worden. Daar de gemaakte keuze tot duidelijke verschillen in waarde en niveau van kosten en opbrengsten leidt is de relatie met betrekking tot de BTW van primair belang voor de wijze van behandeling van BTW in waardering, kosten en opbrengsten (inclusief of exclusief).

Wanneer zich een verandering voor doet in de gekozen regeling - van landbouwregeling naar ondernemersregeling of vice versa - heeft dit dadelijk consequenties voor de waardering van activa waarop BTW verschuldigd is (normaal of verlaagd tarief). Dit betreft in het algemeen alle duurzame produktiemiddelen, uitgezonderd grond. Deze wijziging in de waardering van de bezittingen leidt direct tot een mutatie in het eigen vermogen (positief bij overgang OR naar LR, en negatief bij overgang LR naar OR).

Deze positieve of negatieve vermogensmutatie wordt in absolute zin kleiner doordat bij wijziging in de keuzeregeling een schuld aan resp. een vordering op de fiscus kan ontstaan, in verband met gedeeltelijke terugbetaling van eerder verrekende voordruk, resp. gedeeltelijke verrekening van voordruk uit de periode voor de overgang.

Bijlage 5. Criteria voor indeling van de bedrijven naar de aard van de financiële positie

De bedrijven zijn naar hun financiële positie onderscheiden op grond van (in eerste instantie) twee criteria, namelijk de solvabiliteit per 31-12-1975 en de gerealiseerde besparingen in de jaren 1973, 1974 en 1975, in % van de gemiddelde kosten in dezelfde periode. Op grond van deze kengetallen zijn arbitrair 1) enkele scheidslijnen getrokken, waaruit een indeling van de bedrijven met een relatief gunstige, matige en ongunstige financiële positie resulteert.

De hoogte van de solvabiliteit kan niet geheel op zichzelf worden beoordeeld, omdat dat kengetal beïnvloed kan zijn door de investeringsactiviteit in de periode vanaf de start tot 31-12-1975.

De leeftijd van het productieapparaat per 31-12-1975 is medebepalend voor de toekomstige vervangingsverplichtingen ten aanzien van het bestaande productieapparaat; de solvabiliteit per 31-12-1975 moet dan ook in het licht van deze toekomstige vermogensbehoefte worden beoordeeld.

De solvabiliteitspositie wordt geherwaardeerd door het opnemen van de leeftijd van de duurzame produktiemiddelen als derde indelingscriterium van de financiële positie.

Uit tabel A blijkt de afgrenzing op grond van de solvabiliteit per 31-12-1975 en de besparingen in % van de kosten (gemiddeld over 1973 t/m 1975). Door herclassificatie van sommige bedrijven op grond van het bijzonder nieuwe of oude productieapparaat worden 10 bedrijven in een gunstiger klasse, en 8 bedrijven in een ongunstiger klasse ingedeeld (tabel B). De definitieve indeling van de 103 onderzochte bedrijven luidt als volgt (tabel C):

- aantal bedrijven met een relatief gunstige financiële positie: 21 (20%)
- " " " " " matige " " : 42 (41%)
- " " " " " ongunstige " " : 40 (39%)

Uit tabel C blijkt ook de relatief hoge concentratie van bedrijven met een gunstige en matige financiële positie in het Zuidhollands Glasdistrict vergeleken met de bedrijven in overig Nederland.

Tabel A

Aantal bedrijven per klasse van resp. solvabiliteit per ultimo 1975 en besparingen in % van de kosten (3-jaar gemiddelde)

Solvabiliteit per ultimo 1975	Besparingen in % v.d. kosten (3-jaar gemiddelde)				
	negatief		positief		
	10 e.m.	10-0	0-10	10-20	20 e.m.
Zuidh. Glasdistrict					
tot 20 %	1			1	
20 - 40	1	8	8	3	1
40 - 60		6	12	9	2
60 - 80		1	2	8	2
80 - 100			1		1
Overig Nederland					
tot 20 %		3	1		
20 - 40		5	2		
40 - 60		6	5	2	
60 - 80		4	1	2	
80 - 100			1	1	3
Alle bedrijven					
tot 20 %	1	3	1	1	
20 - 40	1	13	10	3	1
40 - 60		12	17	11	2
60 - 80		5	3	10	2
80 - 100			2	1	4

1) De ligging van de scheidslijnen is dezelfde als gehanteerd bij het rentabiliteits- en financieringsonderzoek 1975 in de glastuinbouw.

Bijlage 5 (vervolg)

Tabel B

Verschuivingen tussen de groepen financiële positie door opnemng van het criterium: leeftijd van de duurzame produktiemiddelen per ultimo 1975 1)

Alle bedrijven Solvabiliteit per ultimo 1975	Besparingen in % v.d. kosten (3-jaar gemiddelde)				
	negatief		positief		
	10 e.m.	10-0	0-10	10-20	
tot 20 %				1+	} rel. ongunstig
20 - 40			5+		
40 - 60		1+	3-	2+	} rel. matig
60 - 80		2-	1+	1-	
80 - 100				1-	

1) +, c.q. - : hergroepering van de desbetreffende bedrijven op grond van de leeftijd van de duurzame produktiemiddelen in de naastliggende klasse (resp. hogere en lagere klasse).

Tabel C

Aantal bedrijven naar de aard van de financiële positie op grond van de criteria: solvabiliteit per 31-12-1975, besparing in % van de kosten (gem. van 1973, 1974 en 1975) en de leeftijd van de duurzame produktiemiddelen per 31-12-1975

Indelingscriteria	Financiële positie		
	relatief gunstig	relatief matig	relatief ongunstig
1. Solvabiliteit en besparingscapaciteit	21	40	42
Herclassificatie i.v.m. bijzonder nieuw of oud productieapparaat	+3 -3	+10 - 8	+5 -7
10 bedrijven komen in een hogere klasse			
8 " " " " " lagere klasse			
2. Idem, tevens leeftijd v.d. d.p.m.	21	42	40
Verdeling van alle bedrijven over de drie groepen financiële positie	20 %	41 %	39 %
Idem : Zuidhollands Glasdistrict	22 %	46 %	32 %
" : overig Nederland	17 %	31 %	52 %
Procentuele verdeling v.d. bedrijven over Zuidhollands Glasdistrict	71 %	74 %	52 %
overig Nederland	29 %	26 %	48 %
	100 %	100 %	100 %

Bijlage 6. Balans per 1-1-73, 31-12-73, 31-12-74 en 31-12-75. Gemiddeld per bedrijf (x f 1000)

	waarvan bedrijven gelegen in:													
	Alle bedrijven (103)						Zuidh. Glasdistrict (67)						Overig Nederland (36)	
	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1974	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1974	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1974	31-12-1975		
ACTIVA														
Duurzame produktiemiddelen														
Grond (in expl.)	42,3	42,7	49,7	70,6	49,8	50,5	57,8	83,6	28,3	28,3	34,7	46,3		
Bedrijfsgebouwen	10,0	10,4	13,1	15,3	9,7	10,5	12,8	15,8	10,6	10,3	13,6	14,3		
Glasopstanden	84,5	89,5	96,8	113,0	88,8	96,3	105,2	127,8	76,6	76,7	81,1	85,5		
Verwarminginstallaties	40,7	44,6	55,7	60,4	44,2	51,1	62,8	67,9	34,3	32,6	42,4	46,4		
Overige installaties	11,7	13,6	17,2	20,7	12,0	15,2	19,7	24,3	11,0	10,7	12,3	14,2		
Machines en werktuigen	5,1	7,7	8,9	12,3	5,1	7,3	8,8	13,1	5,2	8,4	9,1	10,9		
Overige inventaris	3,2	3,6	4,5	6,0	3,5	4,0	4,9	6,2	2,5	2,8	3,8	5,6		
Plantopstanden e.d.	5,9	7,9	11,5	13,9	2,7	6,2	9,1	10,5	11,8	11,0	16,0	20,4		
Totaal	203,4	220,0	257,4	312,2	215,8	241,1	281,1	349,1	180,3	180,8	213,0	243,6		
Vlottende middelen														
Veldinventaris	6,0	7,1	9,8	11,3	7,0	7,8	11,6	14,1	4,4	5,9	6,6	6,0		
Voorraden	0,8	1,6	1,5	1,9	0,5	1,1	0,6	0,7	1,5	2,4	3,0	4,2		
Vorderingen	4,1	6,9	5,9	7,6	3,9	7,5	6,5	8,4	4,4	5,7	5,0	6,1		
Transistorische posten	2,1	1,0	4,3	3,4	2,4	1,4	6,4	4,3	1,4	0,4	0,3	1,8		
Totaal	13,0	16,6	21,5	24,2	13,8	17,8	25,1	27,5	11,7	14,4	14,9	18,1		
Liquide middelen														
Kas, bank, giro	5,3	9,4	11,2	9,4	5,2	9,9	11,2	10,7	5,5	8,4	11,3	6,9		
Spaarrekening e.d.	10,0	14,0	15,1	15,1	10,5	12,4	14,1	12,8	8,9	17,1	17,0	19,4		
Effecten	0,1	0,6	0,7	0,9	0,5	0,5	0,7	0,9	0,4	0,7	0,6	0,8		
Totaal	15,4	24,0	27,0	25,4	15,7	22,8	26,0	24,4	14,8	26,2	28,9	27,1		
Deeln. en beleggingen														
Deeln. veiling e.d.	1,2	1,6	2,8	4,2	0,6	1,2	2,8	4,7	2,4	2,4	2,9	3,4		
Leningen u/g	0,5	0,9	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	1,4	1,9	0,9	0,4		
Woningen	38,2	43,6	52,3	64,0	39,7	44,7	54,4	66,1	35,5	41,6	48,3	60,1		
Ov. beleggingen	0,8	0,8	1,2	1,3	1,2	1,3	1,5	1,7			0,7	0,5		
Totaal	40,7	46,9	56,8	69,8	41,5	47,5	59,0	72,7	39,3	45,9	52,8	64,4		
Totale activa	272,5	307,5	362,7	431,6	286,8	329,2	391,2	473,7	246,1	267,3	309,6	353,2		
PASSIVA														
Vreemd vermogen														
Eigen vermogen	113,6	130,7	168,1	211,3	120,4	139,9	180,3	229,7	101,0	113,6	145,5	177,3		
Totale passiva	272,5	307,5	362,7	431,6	286,8	329,2	391,2	473,7	246,1	267,3	309,6	353,2		
Solvabiliteit	41,7	42,5	46,4	49,0	42,0	42,5	46,1	48,5	41,0	42,5	47,0	50,2		

	Financiële positie											
	relatief gunstig (21)				relatief matig (42)				relatief ongunstig (40)			
	1-1- 1973	31-12- 1973	31-12- 1974	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1973	31-12- 1974	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1973	31-12- 1974	31-12- 1975
ACTIVA												
Duurzame produktiemiddelen												
Grond (in expl.)	44,0	46,3	55,6	77,7	43,5	43,5	49,9	70,3	40,1	40,1	46,4	67,2
Bedrijfsgebouwen	14,9	15,3	18,5	19,3	8,8	9,6	11,6	14,5	8,7	8,7	11,7	14,0
Glasopstanden	112,0	120,3	127,9	137,7	79,8	88,5	97,7	118,4	75,1	74,3	79,4	94,4
Vervarmingsinstallaties	51,2	51,9	56,4	59,3	38,3	43,6	63,0	66,9	37,8	41,7	47,7	54,0
Overige installaties	17,0	17,2	23,2	27,7	10,2	13,4	16,3	19,6	10,4	12,0	14,8	18,3
Machines en werktuigen	7,2	9,6	12,1	19,1	3,9	6,9	8,0	12,2	5,2	7,6	8,2	8,9
Overige inventaris	4,0	4,1	6,1	7,0	3,2	3,7	4,7	6,8	2,7	3,2	3,5	4,6
Plantopstanden e.d.	3,9	4,7	5,9	8,6	2,2	5,0	6,7	8,9	10,9	12,6	19,5	22,0
Totaal	254,2	269,4	305,7	356,4	189,9	214,2	257,9	317,6	190,9	200,2	231,2	283,4
Vlottende middelen												
Veldinventaris	9,1	11,0	12,2	17,1	6,9	7,5	10,8	12,1	3,6	4,7	7,5	7,4
Voorraden	0,1	1,6	0,2	0,2	1,1	1,4	1,9	1,8	1,0	1,7	1,7	2,9
Vorderingen	5,8	5,4	7,0	10,0	3,0	8,8	6,4	7,4	4,2	5,7	5,0	6,7
Transistorische posten	3,9	0,3	3,0	0,1	2,2	2,2	6,9	5,7	0,9	0,1	2,2	2,6
Totaal	18,9	18,3	22,4	27,4	13,2	19,9	26,0	27,0	9,7	12,2	16,4	19,6
Liquide middelen												
Kas, bank, giro	7,9	11,5	17,2	13,0	3,7	8,5	10,0	12,9	5,6	9,2	9,4	3,9
Spaarrekening e.d.	18,7	29,4	32,1	36,6	9,3	12,4	15,3	13,3	6,1	7,7	6,0	5,7
Effecten	1,7	1,7	1,7	1,7					0,3	0,6	0,8	1,3
Totaal	26,6	42,6	51,0	51,3	13,0	20,9	25,3	26,2	12,0	17,5	16,2	10,9
Deeln. en beleggingen												
Deelneming veiling e.d.	1,0	1,3	2,5	4,1	0,6	1,3	2,2	3,7	1,9	2,1	3,7	5,0
Leningen u/g	2,4	3,0	1,5		0,1	0,4	0,4	0,4		0,2		0,3
Woningen	50,1	56,7	65,8	72,7	33,8	35,7	43,9	60,6	36,6	45,1	53,9	62,9
Overige beleggingen	0,1	0,9	2,0	1,4	0,7	0,7	0,7	0,7	1,3	1,0	1,4	1,8
Totaal	53,6	61,9	71,8	78,2	35,2	38,1	47,2	65,4	39,8	48,4	59,0	70,0
Totaal activa	353,3	392,2	450,9	513,3	251,3	293,1	356,4	436,2	252,4	278,3	322,8	383,9
PASSIVA												
Vremd vermogen	178,2	180,7	161,8	154,6	143,8	166,9	195,1	225,7	164,6	185,2	211,0	249,0
Eigen vermogen	175,1	211,5	289,1	358,7	107,5	126,2	161,3	210,5	87,8	93,1	111,8	134,9
Totale passiva	353,3	392,2	450,9	513,3	251,3	293,1	356,4	436,2	252,4	278,3	322,8	383,9
Solvabiliteit	49,6	53,9	64,1	69,9	42,8	43,1	45,3	48,3	34,8	33,5	34,6	35,1

Bijlage 7. Structuur van de activa per 1-1-1973 en 31-12-1975 (activa-totaal is 100%)

	Alle bedrij- v.w. bedrijven gelegen in:						Financiële positie								
	ZHG			Ov. Nederland			relatief gunstig			relatief matig			relatief ongunstig		
	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1975
Aantal bedrijven	103	67	36	21	42	40									
Aantal ondernemers	112	72	40	24	46	42									
Duurzame produktiemiddelen															
Grond (in expl.)	15	16	17	18	12	13	12	15	17	16	16	16	16	16	17
Bedrijfsgebouwen	4	4	3	3	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4
Glasopstanden	31	26	31	27	31	24	32	27	32	27	30	25	30	25	25
Verwarmingsinstallaties	15	14	16	15	14	13	15	12	15	15	15	14	15	15	14
Overige installaties	4	5	4	5	4	4	5	5	4	5	4	5	4	4	5
Machines en werktuigen	2	3	2	3	2	3	2	2	4	3	2	2	2	2	2
Overige inventaris	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1
Vaste plantopstand e.d.	2	3	1	2	5	6	1	2	1	2	4	4	4	4	6
Totaal duurz. prod.middelen	74	72	75	74	73	69	72	70	76	73	76	74	76	74	74
Vlottende middelen	5	6	5	6	5	5	5	5	5	6	4	5	5	4	5
Liquide middelen	6	6	5	5	6	8	8	10	5	6	5	3	6	5	3
Woning	14	15	14	14	14	17	14	14	13	14	14	16	14	14	16
Overige deeln. en beleggingen	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	2
Totale activa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Totale activa (x f 1000)	272,5	431,6	286,8	473,7	246,1	353,2	353,3	513,3	251,3	436,2	252,4	383,9	436,2	252,4	383,9
gemiddeld per bedrijf															

Bijlage 8. Samenstelling van het vreemde vermogen per 1-1-1973, 31-12-1973, 31-12-1974 en per 31-12-1975, gemiddeld per bedrijf (x f 1000)

	Alle bedrijven (103)				waarvan bedrijven gelegen in:								
	1-1-1973		31-12-1975		Zuidhollands Glasdistrict (67)				Overig Nederland (36)				
	1-1-1973	31-12-1973	1-1-1975	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	1-1-1975	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	1-1-1975	31-12-1975	
Kort krediet													
Te betalen kosten	6,3	16,0	19,7	22,9	6,0	16,8	22,1	25,4	6,6	14,4	15,1	18,4	
Te betalen investeringen	1,8	3,0	5,2	5,2	1,9	3,8	6,1	6,9	1,8	1,6	3,6	2,1	
Overig kort krediet	0,5		0,7	1,1	0,8		0,9	0,8			0,3	1,7	
Totaal kort	8,6	19,0	25,6	29,2	8,7	20,6	29,1	33,1	8,4	16,0	19,0	22,2	
Lang krediet													
Leningen o/g familie													
Leningen o/g overige	67,1	51,3	47,0	44,8	67,9	59,0	49,9	50,3	65,6	46,4	41,5	34,6	
particulieren	0,9	1,2	1,4	1,2	1,4	1,8	2,2	1,8					
Kredieten Rabobank	10,1	8,1	9,6	13,2	11,4	7,1	8,0	11,1	7,8	10,0	12,4	16,8	
Leningen Rabobank	68,4	92,3	105,5	126,0	75,0	102,1	117,0	142,7	56,1	74,1	84,1	94,7	
Overige banken	1,3	2,5	2,4	2,0	1,6	3,4	3,3	2,8	0,7	0,7	0,7	0,6	
Overig lang krediet	2,5	2,4	3,1	3,9	0,4	0,3	1,4	2,2	6,5	6,5	6,4	7,0	
Totaal lang	150,3	157,8	169,0	191,1	157,7	168,7	181,8	210,9	136,7	137,7	145,1	153,7	
Totaal vreemd vermogen	158,9	176,8	194,6	220,3	166,4	189,3	210,9	244,0	145,1	153,7	164,1	175,9	
Vreemd vermogen in % van het totaal vermogen	58,3	57,5	53,6	51,0	58,0	57,5	53,9	51,5	59,0	57,5	53,0	49,8	

	Financiële positie												
	relatief gunstig (21)				relatief matig (42)				relatief ongunstig (40)				
	1-1- 1973	31-12- 1973	31-12- 1974	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1974	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1974	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1974	31-12- 1975
Kort krediet													
Te betalen kosten	5,7	17,3	16,0	17,1	5,2	14,3	16,7	19,4	7,7	16,9	24,7	29,7	
Te betalen investeringen	0,5	0,7	1,4	4,4	2,3	2,3	6,9	6,6	2,1	5,0	5,4	4,1	
Overig kort krediet			0,5		1,1	0,1	0,5	1,1	0,1		1,0	1,8	
Totaal kort	6,2	18,0	17,9	21,5	8,6	16,7	24,1	27,1	9,9	21,9	31,1	35,6	
Lang krediet													
Leningen o/g familie	106,2	83,7	69,5	59,7	53,1	41,1	38,9	40,8	61,3	45,0	43,6	41,2	
Leningen o/g overige particulieren	3,4				0,6	2,9	3,5	3,0					
Kredieten Rabobank	6,1	0,6		1,0	10,1	7,1	8,5	11,9	12,2	13,1	15,6	20,8	
Leningen Rabobank	56,3	78,4	74,4	72,4	68,1	95,4	116,5	139,9	75,0	96,5	110,3	139,4	
Overige banken					3,2	3,6	3,5	2,9		2,5	2,4	2,1	
Overig lang krediet					0,1	0,1	0,1	0,1	6,2	6,2	8,0	9,9	
Totaal lang	172,0	162,7	143,9	133,1	135,2	150,2	171,0	198,6	154,7	163,3	179,9	213,4	
Totaal vreemd vermogen	178,2	180,7	161,8	154,6	143,8	166,9	195,1	225,7	164,6	185,2	211,0	249,0	
Vreemd vermogen in % van het totaal vermogen	50,4	46,1	35,9	30,1	57,2	56,9	54,7	51,7	65,2	66,5	65,4	64,9	

Bijlage 9. Structuur van de passiva (passiva-totaal is 100%) en samenstelling van het vreemde vermogen op lange termijn (vreemd vermogen op lange termijn is 100%) per 1-1-1973 en 31-12-1975

	Alle bedrij- ven						w.v. bedrijven gelegen in:						Financiële positie					
	1-1- 1973		31-12- 1975		ZHG		Ov. Nederland		relatief gunstig		relatief matig		relatief ongunstig					
	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975		
Aantal bedrijven	103		67		36					21		42			40			
Aantal ondernemers	112		72		40				24		46			42				
Structuur van de passiva																		
Vreemd vermogen op korte termijn	3	7	3	7	3	6	3	6	2	4	4	4	6	4	4	9		
Vreemd vermogen op lange termijn																		
Leningen o/g familie e.d.	25	11	24	11	27	10	27	10	31	12	21	10	10	24	11			
Leningen o/g Rabobanken	25	29	26	30	23	27	23	27	16	14	27	32	32	30	36			
Kredieten Rabobanken	4	3	4	2	3	5	3	5	2		4	3	3	5	6			
Overige banken			1	1			1	1			1	1	1	1	1			
Overig lang krediet	1	1			3	2	3	2						2	2			
Totaal v.v. op lange termijn	55	44	55	44	56	44	56	44	49	26	53	46	46	61	56			
Eigen vermogen	42	49	42	49	41	50	41	50	49	70	43	48	48	35	35			
Totale passiva	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100			
idem, gem. per bedrijf (x f 1000)	272,5	431,6	286,8	473,7	246,1	353,2	246,1	353,2	353,3	513,3	251,3	436,2	436,2	252,4	383,9			
Samenstelling van het vreemde vermogen op lange termijn																		
Leningen o/g familie e.d.	45	24	44	25	48	23	48	23	64	45	40	22	22	40	19			
Leningen o/g Rabobanken	45	66	48	68	41	61	41	61	33	54	50	70	70	48	65			
Kredieten Rabobanken	7	7	7	5	6	11	6	11	3	1	8	6	6	8	10			
Overig v.v. op lange termijn	3	3	1	2	5	5	5	5			2	2	2	4	6			
Totaal v.v. op lange termijn	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100			

Bijlage 10. Vermogenscategorieën: frequentie en betekenis

	Aantal bedrijven										Aantal bedrijven waarop de diverse vermogenscategorieën voorkomen:																			
	Alle bedrijven					Zuidhollands Glasdistrict					Overig Nederland					Overig Nederland														
	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1974	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1974	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1974	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1974	31-12-1975														
Aantal bedrijven	103										67										36									
Leningen o/g familie e.d.	85	81	78	78	54	56	54	54	31	29	27	24	31	29	27	24														
Kredieten Rabobank	39	41	44	48	31	30	30	30	8	11	14	18	8	11	14	18														
Leningen o/g Rabobank	65	79	82	86	46	56	58	60	19	23	24	26	19	23	24	26														
Overige banken	2	3	4	3	1	2	2	2	1	1	2	1	1	1	2	1														
Overig lang krediet	7	8	9	14	4	4	5	6	3	4	4	8	3	4	4	8														
gedeelte leningen o/g Rabobank met B.F.-garantie	12	18	25	29	6	9	15	18	6	9	10	11	6	9	10	11														
(idem, in % van alle bedrijven)	12%	17%	24%	28%	9%	13%	22%	27%	17%	25%	28%	31%	17%	25%	28%	31%														
Omvang van de lening, gemiddeld per bedrijf (x f 1000)	82,4	63,6	61,6	60,8	86,1	66,8	64,6	64,6	76,1	57,6	55,3	51,9	76,1	57,6	55,3	51,9														
Leningen van familie e.d. 1)	108,4	120,4	132,5	150,9	109,2	122,2	135,2	159,4	106,3	116,0	126,2	131,1	106,3	116,0	126,2	131,1														
Leningen o/g Rabobank 2)	8,8	12,2	19,4	22,8	4,6	6,4	16,8	21,9	18,9	26,4	25,5	24,8	18,9	26,4	25,5	24,8														
v.v. B.F.-garantie	47,6	53,6	63,5	67,6	35,3	39,7	65,0	73,1	59,8	67,5	61,3	58,6	59,8	67,5	61,3	58,6														
B.F.-garantie 3)	36%	34%	35%	33%	29%	25%	33%	32%	42%	43%	41%	37%	42%	43%	41%	37%														
idem, in % van de verstrekte lening																														

1) Alleen voor bedrijven met familie leningen.
 2) Alleen voor bedrijven met leningen verstrekt door Rabobanken.
 3) Alleen voor bedrijven met leningen onder B.F.-garantie.

		Financiële positie													
		Relatief gunstig				Relatief matig				Relatief ongunstig					
1-1-1973	31-12-1973	31-12-1974	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1974	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1974	31-12-1975	1-1-1973	31-12-1973	31-12-1974	31-12-1975
Aantal bedrijven															
Aantal bedrijven waarop de diverse vermogenscategorieën voorkomen:															40
Leningen o/g familie e.d.	19	18	17	17	32	34	31	31	34	33	32	34	33	32	30
Kredieten Rabobank	6	3		4	19	18	21	19	14	20	23	14	20	23	25
Leningen Rabobank	10	15	14	15	29	33	36	36	26	31	32	26	31	32	35
Overige banken				2	2	2	2	2		1	2		1	2	1
Overig lang krediet				2	2	2	2	2	5	6	7		6	7	12
sedeelte leningen o/g Rabobank met B.F.-garantie	0	2	2	2	5	6	10	11	7	10	13		10	13	16
(idem, in % van alle bedrijven)	0%	10%	10%	10%	12%	14%	24%	26%	17%	25%	32%		25%	32%	40%
Omvang van de lening, gemiddeld per bedrijf (x f 1000)															
Leningen van familie e.d. 1)	121,2	97,7	85,9	73,7	70,5	54,4	55,6	59,3	72,1	54,6	54,6	72,1	54,6	54,6	55,0
Lening o/g Rabobank 2)	118,2	109,7	111,7	101,4	98,7	121,4	135,9	163,2	115,4	124,5	137,9	115,4	124,5	137,9	159,4
w.v. B.F.-garantie		4,0	5,2	4,4	6,1	7,9	20,3	24,2	15,1	20,8	24,5	15,1	20,8	24,5	29,3
B.F.-garantie 3)	30,2	36,4	32,7	32,7	35,5	43,5	73,1	79,1	56,2	64,4	60,3	56,2	64,4	60,3	64,0
idem, in % van de verstrekte lening	21%	22%	22%	22%	34%	28%	39%	35%	37%	39%	35%	37%	39%	35%	33%

1) Alleen voor bedrijven met familieleningen.

2) Alleen voor bedrijven met leningen verstrekt door Rabobanken.

3) Alleen voor bedrijven met leningen onder B.F.-garantie.

Bijlage 11. Combinaties van vreemd vermogen-categorieën (% bedrijven per combinatievermogenscategorie)

	Alle bedrij-				w.v. bedrijven nelegen in:				Financiële positie				
	ven		ZHG		Overig		Nederland		relatief		relatief		relatief
	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	1-1- 1973	31-12- 1975	runstig	matig	ongunstig		
Geen v.v. op l.t.	2	1	3		3	5	5		3			3	
100% familieleden	26	8	21	6	36	11	47	14	19	7	22	5	
Hoofdzakelijk familieleden (60% en meer)	11	8	12	7	8	8	5	14	14	7	10	5	
Gemengd (bijna steeds Rabo/familie) 3)	10	13	9	18	11	3	5	24	14	10	7	10	
Voornamelijk Rabobank-financiering (60-80%)	19 1)	17 1)	22 2)	18 2)	14 2)	17 2)	24	15	10 2)	19	28 2)	18 1)	
Bijna volledig Rabobank-financiering (80-100%)	16	33	17	33	17	33	9	14	19	33	17	42	
100% Rabo-financiering	16	20	16	18	14	25	5	14	24	24	13	20	
Totaal vreemd vermogen op lange termijn	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

1) Incl. 2 bedrijven met voornamelijk (60-80%) overig vreemd vermogen op lange termijn.

2) Incl. 1 bedrijf " " " " " "

3) Voor 3/4 van deze bedrijven: combinatie Rabo-familie (verhouding van 40-60%).

Voor 1/4 van deze bedrijven: combinatie Rabo-familie-overig vreemd vermogen op lange termijn.

Bijlage 12. Ontwikkeling van het vreemde vermogen op lange termijn in de periode 1973-1976
gemiddeld per bedrijf (x f 1000)

Alle bedrijven	Kredietverstrekkers						Totaal v.v. op lange termijn	
	Ouders	Overige familie	Overige particul.	Rabo leningen	Overige kredieten banken	Overig lang v.v.		
Stand per 1-1-1973	61,7	5,4	0,9	68,4	10,1	1,3	2,5	150,3
Opgenomen in 1973	-8,6	-1,6	0,3	27,1		1,2		18,4
Afgelost in 1973	5,3	0,3		3,2	2,0		0,1	10,9
Stand per 1-1-1974	47,8	3,5	1,2	92,3	8,1	2,5	2,4	157,9
Opgenomen in 1974	1,5	0,4	0,2	20,1	1,5		0,8	24,5
Afgelost in 1974	5,8	0,4		6,9		0,1	0,1	13,3
Stand per 1-1-1975	33,5	3,5	1,4	105,5	9,6	2,4	3,1	169,0
Opgenomen in 1975	1,9			29,7	3,6		1,0	36,2
Afgelost in 1975	3,9	0,2	0,2	9,2		0,4	0,2	14,1
Stand per 31-12-1975	41,5	3,3	1,2	126,0	13,2	2,0	3,9	191,1

Bijlage 13. Toelichting op de vaststelling van enkele kosten en opbrengsten-categorieën

- De afschrijving op de slijtende duurzame produktiemiddelen, is gebaseerd op de nieuwwaarde, waarbij rekening gehouden is met de economische levensduur en het waardeverloop van de objecten.
- De rente over de economische boekwaarde van de dode en levende inventaris en over de normale behoefte aan vlottende middelen is bepaald op resp. 7, 8,5 en 7,5% voor de jaren 1973, 1974 en 1975. In alle jaren is 3,5% berekend over het vermogen dat in de grond is opgesloten.
- De kosten van de handenarbeid van de ondernemer en zijn echtgenote zijn berekend op basis van een taxatie van de door hen verrichte hoeveelheid handenarbeid. Deze arbeid is op c.a.o.-basis (incl. het werkgeversaandeel in de sociale lasten) gewaardeerd.
Deze berekeningswijze is ook gevolgd voor het vaststellen van de arbeidskosten van de meewerkende vader. Het verschil tussen berekende kosten en betaalde beloning vormt een mutatie in het eigen vermogen (schenking).
- De aanwas van jonge plantopstanden is onder de opbrengsten geboekt en de afschrijving op volwassen plantopstanden is onder de kosten opgenomen.
- De mutaties in de veldinventaris zijn (per saldo) onder de opbrengsten geboekt.
- Voor de vaststelling van de meeste van de overige kosten- en opbrengstesoorten heeft vaak de fiscale jaarrekening als uitgangspunt gediend. De jaarrekening die voor fiscale redenen is opgezet is in overleg met de tuinder onderworpen aan een nauwgezet onderzoek op zaken als volledigheid en bedrijfseconomisch juiste verwerking.
Deze handelwijze heeft in de meeste gevallen geleid tot aanvulling of aanpassing van onderdelen van de fiscale jaarrekening ten behoeve van een bedrijfseconomisch verantwoorde presentatie van de gegevens.
Voor de resultatenrekening is vooral het juist tegenover elkaar stellen van kosten en opbrengsten in het zelfde jaar van groot belang.

Bijlage 14. Bedrijfsresultaten in de periode 1973 t/m 1975, gemiddeld per bedrijf (x f 1000)

	Alle bedrijven		W.v. bedrijven gelegen in:						Financiële positie			
	1973	1974 1975	Zuidh. Glasdistrict		Overig Nederland		to- overw. taalg. bloem. taalg. bloem.	to- overw. bloem. gunstig	relatief matig	relatief ongunstig		
			1)	1)	1)	1)						
Aantal bedrijven		103	67	34	22	36	17	19	21	42	40	
KOSTEN												
Afschrijvingen	22,0	26,7	32,2	27,0	28,3	30,5	29,6	24,4	18,2	30,0	29,7	26,3
Rente	16,0	22,1	23,2	20,4	22,1	26,2	19,2	17,4	14,2	20,1	24,4	18,6
Energie (minus subsidies)	24,5	29,6	34,5	29,5	34,1	44,1	27,0	20,9	16,9	24,6	32,2	27,9
Arbeid (ondernemer en echtgenote)	41,0	46,7	53,2	47,0	44,6	43,7	41,5	51,5	51,9	51,2	51,1	46,4
Arbeid (vreemd personeel)	20,7	25,4	29,1	25,1	27,8	33,0	25,8	20,0	10,1	28,9	24,2	27,5
Overige kosten	44,3	49,8	54,8	49,6	53,0	51,5	57,7	43,4	34,2	51,6	50,8	48,8
Totale kosten	168,5	200,3	227,0	198,6	209,9	229,0	200,8	177,6	145,5	206,4	212,4	194,5
OPBRENGSTEN												
Groente (en kasfruit)	91,4	97,6	111,4	100,1	123,3	210,0	13,7	57,1	117,7	2,9	141,8	116,1
Bloemisterijproducten	53,4	72,2	87,1	70,9	63,4	4,9	153,9	84,9	0,1	160,7	61,9	55,8
Overige opbrengsten	8,9	10,8	8,7	9,5	9,3	3,9	18,1	10,0	5,1	14,5	9,2	8,2
Totale opbrengsten	153,7	180,6	207,2	180,5	195,9	218,8	185,7	152,0	122,9	178,1	212,9	164,0
Ondernemersoverschot	-14,8	-19,7	-19,8	-18,1	-14,0	-10,2	-15,1	-25,6	-22,6	-28,3	0,5	-15,5
Idem, in % van de kosten	-8,8%	-9,8%	-8,7%	-9,1%	-6,7%	-4,4%	-7,5%	-14,4%	-15,5%	-13,7%	0,2%	-7,9%
Arbeidsopbrengst per manjaar	14,9	16,2	18,7	16,7	18,1	19,6	17,3	14,0	13,7	14,3	22,3	17,3

1) 3-jaar gemiddelde, periode 1973 t/m 1975.

Bijlage 15. Inkomensvorming, inkomensbesteding en besparing in de periode 1973 t/m 1975, gemiddeld per ondernemer (x f 1000)

	Alle bedrijven				M.v.v. bedrijven, regeven in:				Financiële positie					
	1973		1974		1975		1)		Zuidh. Glasdistrice		Overig Nederland			
	to- taalglassgr.	overw. bloem.	to- taalglassgr.	overw. bloem.	to- taalglassgr.	overw. bloem.	to- taalglassgr.	overw. bloem.	to- taalglassgr.	overw. bloem.	relatief gunstig	relatief ongunstig	relatief gunstig	relatief ongunstig
Aantal bedrijven			103											
Aantal ondernemers			112											
Ondernemersoverschot	-13,6	-18,1	-18,2	-16,6	-13,1	-	9,6	-15,1	-23,1	-19,2	-26,9	0,4	-14,2	-29,0
Handenarbeid ondernemer	32,1	36,2	40,0	36,0	35,9	35,5	36,2	36,5	35,0	38,0	35,8	36,0	36,3	36,3
Arb. opbr. v.d. ondern.	18,5	18,1	21,8	19,4	22,8	25,9	21,1	13,5	15,8	11,1	36,2	21,8	7,3	7,3
Berekende rente (a)	14,7	20,3	21,4	18,8	20,6	24,7	19,2	15,6	12,1	19,2	21,3	18,5	17,7	17,7
Betaalde minus ontv. rente (b)	10,2	12,0	13,8	12,0	13,1	14,5	13,5	10,2	6,0	14,3	9,5	11,9	13,5	13,5
Saldo (a-b)	4,5	8,3	7,6	6,8	7,5	10,2	5,7	5,4	6,1	4,9	11,8	6,6	4,2	4,2
Rentesubsidie			0,3	0,1	0,1	0,2	0,1							
Overige inkomenssubsidies	1,4			0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,4	0,5	0,5	0,4	0,5	0,5
Ondernemersinkomen	23,0	27,8	29,7	26,8	30,9	36,8	27,5	19,4	22,4	16,5	48,5	29,0	12,0	12,0
Handenarbeid echtgenote	5,6	6,8	8,9	7,1	5,7	5,7	5,3	9,9	9,1	10,6	8,9	6,4	7,0	7,0
Gezinsink. uit bedrijf	28,6	34,6	38,6	33,9	36,6	42,5	32,8	29,3	31,5	27,1	57,4	35,4	19,0	19,0
Inkomen buiten bedrijf	2,5	3,2	3,8	3,2	3,0	3,3	2,5	3,4	4,1	2,8	3,4	2,8	3,4	3,4
Totaal inkomen	31,1	37,8	42,4	37,1	39,6	45,8	35,3	32,7	35,6	29,9	60,8	38,2	22,4	22,4
Premies volksverz.	1,6	2,5	4,2	2,8	2,5	2,9	1,9	3,1	3,6	2,6	3,2	2,8	2,4	2,4
Persoonlijke belastingen	3,8	4,4	10,4	6,2	5,7	7,8	3,3	7,2	7,2	7,1	11,7	4,6	4,9	4,9
Premies vrijw. verz.	2,1	2,7	3,5	2,8	2,7	2,8	2,8	2,9	2,5	3,3	2,9	2,3	3,2	3,2
Overige gezinsbestedingen	12,4	15,6	18,6	15,5	15,9	16,9	14,2	15,1	13,2	17,2	13,0	14,8	17,8	17,8
Besparing	11,2	12,6	5,7	9,6	12,8	15,4	13,1	4,4	9,1	-0,3	30,0	13,7	-5,9	-5,9
Specificatie ink. buiten bedr.														
Positief: huurwaarde woning	1,9	2,5	3,1	2,5	2,6	3,3	2,0	2,3	2,1	2,5	3,0	2,2	2,7	2,7
huren buiten bedr.	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1
renten "	0,5	0,8	0,8	0,7	0,6	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9	1,4	0,6	0,5	0,5
ink. uit arbeid	0,5	0,6	0,6	0,6	0,4	0,2	0,2	0,9	1,9	0,9	0,4	1,0	1,0	1,0
overige baten	0,3	0,4	0,7	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Totaal positief	3,4	4,4	5,3	4,4	4,3	4,9	3,5	4,5	5,2	3,9	5,1	3,7	4,7	4,7
Negatief: afschr. woning	0,7	0,9	1,1	0,9	0,9	1,2	0,7	0,9	0,7	1,0	1,1	0,7	0,9	0,9
onderh., verz. grondl. won.	0,1	0,1	0,2	0,1	0,3	0,3	0,1				0,3	0,2	0,1	0,1
overige lasten	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,4	0,1	0,3	0,2	0,3	0,3
Totaal negatief	0,9	1,2	1,5	1,2	1,3	1,6	1,0	1,1	1,1	1,1	1,7	0,9	1,3	1,3
Inkomen buiten bedrijf	2,5	3,2	3,8	3,2	3,0	3,3	2,5	3,4	4,1	2,8	3,4	2,8	3,4	3,4

1) 3-jaar Gemiddelde, periode 1973 t/m 1975.

Bijlage 16. Spreiding van de arbeidsopbrengst en het ondernemersinkomen van de ondernemer, voor de periode 1973 t/m 1975
(aantal ondernemers in % per inkomensklasse)

	Alle bedrijven		ZHG	Overig Nederland		Zuidhollands Glasdistrict		Overig Nederland	
	Aantal ondernemers	Arbidsopbrengst van de ondernemer		overwegend glasgroente bloemisterij	overwegend gemengd glasgroente bloemisterij	overwegend glasgroente bloemisterij	overwegend bloemisterij		
Aantal bedrijven	103	67	36	11	17	19			
Aantal ondernemers	112	72	40	22	14	20			
Arbidsopbrengst van de ondernemer									
Negatief									
20.000 en meer	2	1	2	4		5		5	
20.000 - 10.000	4	4	5	3		14		10	
10.000 - 0	11	6	20	4		25		15	
Totaal negatief	17	11	27	11	8	25		30	
Positief									
0 - 10.000	10	6	18	3	9	7	15	20	
10.000 - 20.000	22	28	10	25	32	29	5	15	
20.000 - 30.000	30	28	35	33	14	36	45	25	
30.000 - 40.000	7	11		6	23	7			
40.000 - 50.000	4	7	5	11	8	5	10	10	
50.000 - 70.000	6	7	5	8	9			10	
70.000 en meer	1	1		3					
Totaal positief	83	89	73	89	92	86	75	70	
Totaal-generaal	100	100	100	100	100	100	100	100	
Ondernemersinkomen van de ondernemer									
Negatief									
20.000 en meer	3	1	5	4				10	
20.000 - 10.000	1	1		3					
10.000 - 0	5	3	10			14		15	
Totaal negatief	9	5	15	3	4	14	5	25	
Positief									
0 - 10.000	11	7	17	8	5	7	25	10	
10.000 - 20.000	18	15	23	3	27	29	15	30	
20.000 - 30.000	24	26	20	33	23	14	25	15	
30.000 - 40.000	20	24	15	28	14	29	20	10	
40.000 - 50.000	3	6		6	18				
50.000 - 70.000	12	13	10	16	9	7	10	10	
70.000 - 90.000	2	3		6					
90.000 en meer	1	1		3					
Totaal positief	91	95	85	97	96	86	95	75	
Totaal-generaal	100	100	100	100	100	100	100	100	

Bijlage 17. Spreiding van het totale inkomen van de ondernemer en de besparing voor de periode 1973 t/m 1975
(aantal ondernemers in % per klasse)

	Alle bedrijven						Zuidhollands Glasdistrict		Overig Nederland	
	ZHG	Overig Nederland	Zuidhollands Glasdistrict overwegend glasgroente bloemisterij	gemengd glasgroente bloemisterij	Overig Nederland overwegend glasgroente bloemisterij	Overig Nederland overwegend glasgroente bloemisterij				
Aantal bedrijven	103	67	34	11	17	19				
Aantal ondernemers	112	72	36	22	14	20				
Totaal inkomen van de ondernemer				4						
minder dan 0	1	1								
0 - 10.000	7	4	3	14	5	20				
10.000 - 20.000	14	11	6	14	20	20				
20.000 - 30.000	20	18	19	23	7	25				
30.000 - 40.000	21	24	25	18	29	15				
40.000 - 50.000	19	22	22	23	21	15				
50.000 - 70.000	6	7	6	9	7	10				
70.000 - 90.000	9	9	11	9	10	10				
90.000 en meer	3	4	8							
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Besparingsklasse										
Negatief										
20.000 en meer	2	1		4		5				
20.000 - 10.000	11	7	8	4	7	10				
10.000 - 0	17	14	11	14	21	25				
Totaal negatief	30	22	19	22	28	35				
Positief										
0 - 10.000	25	24	28	9	36	40				
10.000 - 20.000	20	24	14	36	29	25				
20.000 - 30.000	11	15	19	18	5	5				
30.000 - 40.000	7	5	6	5	7	15				
40.000 - 50.000	5	7	11	5	5	5				
50.000 - 70.000	2	3	3	5						
Totaal positief	70	78	81	78	72	65				
Totaal-generaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Bijlage 18. Inkomensvorming en besparing, en de aard van de financiële positie in de periode 1973 t/m 1975 (aantal ondernemers in % per klasse)

	Arbeids- opbrengst		Ondernemers- inkomen		Totaal inkomen		Besparing					
	financiële positie		financiële positie		financiële positie		financiële positie					
	on- gunstig	matig gunstig	on- gunstig	matig gunstig	on- gunstig	matig gunstig	on- gunstig	matig gunstig				
Gemiddeld per ondernemer 1)	36,2	21,8	7,3	48,5	29,0	12,0	60,8	38,2	22,4	30,0	13,7	-5,9
Mediaan 1)	30,4	21,7	7,6	39,9	27,2	12,8	54,3	37,9	20,0	31,4	11,8	-4,1
Klassenindeling												
Negatief												
20.000 en meer		5			7							5
20.000 - 10.000	2	9		2							2	29
10.000 - 0	4	24			14						5	40
Totaal negatief	6	38		2	21				2		9	74
Positief												
0 - 10.000	4	9	14		7	22			19		4	35
10.000 - 20.000	8	22	29	4	13	31		6	31		25	34
20.000 - 30.000	37	44	12	8	37	19	4	26	21	13	13	2
30.000 - 40.000	13	9	2	42	26	2	17	33	12	25	5	5
40.000 - 50.000	21	6		17	4		25	24	10	17	4	4
50.000 - 70.000	13	4	5	17	11	5	21	4	4	8		
70.000 - 90.000	4			8			21	7	5			
90.000 en meer				4			12					
Totaal positief	100	94	62	100	98	79	100	100	98	100	91	26

1) x f 1000

Bijlage 19. Besparing in % van de kosten, gemiddeld per bedrijf, en de spreiding voor de periode 1973 t/m 1975
(aantal bedrijven per besparingsklasse in %)

	Alle		ZHG		Overief		Zuidhollands		Glasdistrict		Ov. Nederland		Financiële positie			
	be- drijven	totaal	land	Neder- totaal	overwegend	Glas- overwegend	bloo- bloo-	Gemeen- d	glas- bloo-	overwegend	glas- bloo-	groente	bloo- bloo-	relatief gunstig	relatief matig	relatief ongunstig
Aantal bedrijven	103	67	36	34	22	11	17	19	21	42	40					
Besparing in % van de kosten 1)																
1973	7,4	8,4	5,6	9,0	6,9	9,9	10,2	1,4	16,8	9,1	0,7					
1974	7,2	7,4	6,9	6,9	10,0	4,0	11,3	2,9	20,6	8,7	- 1,3					
1975	2,5	4,6	- 1,3	4,8	5,2	2,5	- 0,3	- 2,1	13,3	6,3	- 7,1					
1973 t/m 1975	5,4	6,4	3,3	6,6	7,1	4,8	6,6	0,3	16,7	7,7	- 3,0					
Besparingsklassen (3-jaar gemiddelden)																
Negatief	1	1			5											2
15 en meer	1	2														3
10 - 5	12	6	22	6	5	9	12	32								30
5 - 0	19	15	28	12	13	27	29	26							10	40
Totaal negatief	33	24	50	21	23	36	41	58							10	75
Positief	14	15	11	18	9	19	6	16	5	14	18					
0 - 5	19	21	17	14	27	27	23	11	9	36	7					
5 - 10	16	21	8	29	18	9	6	10	19	31						
10 - 15	15	10	6	12	9	9	6	5	34	5						
15 - 20	9	9	8	6	14	9	18		33	4						
20 en meer	9	9	8	6	14	9	18		33	4						
Totaal positief	67	76	50	79	77	64	59	42	100	90	25					
Totaal-generaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100					

1) Ongevoegen gemiddelde.

Bijlage 20. Beschikbaar gekomen financieringsmiddelen in de periode 1973 t/m 1975, gem. per bedrijf per jaar (x f 1000)

	Zuidh. Glasdistrict		Overig Nederland		Financiële positie	
	to- taal	overw. bloem.	to- taal	overw. bloem.	relatief gunstig	relatief ongunstig
Aantal bedrijven	67	34	36	17	21	42
Gezinsinkomen uit bedrijf	39,3	45,0	32,5	37,1	65,6	38,8
Inkomen buiten bedrijf	3,2	3,5	3,9	4,7	3,9	3,0
Totaal inkomen	42,5	48,5	36,4	41,8	69,5	41,8
Gezinsbesteding	28,7	32,0	31,5	31,9	35,2	26,7
Besparing	13,8	16,5	4,9	10,8	34,3	15,1
Overige vermogensmutaties:						
Investeringssubsidies	1,2	1,3	0,9	1,2	1,0	1,2
Schenken en erfenissen	0,7	0,4	0,8	1,0	0,7	1,0
Bevoordeling arbeid vader	2,7	2,6	2,0	2,3	3,9	2,0
Koersverschillen effecten						
Boekverschil bij desinvestering	-2,3	-2,8	0,5	-0,4	-1,6	-1,7
Inbreng echtgenote	0,6	0,3	0,6	0,2	1,1	0,3
Totaal overige vermogensmutaties	2,9	1,8	4,8	4,3	5,1	2,8
Mutatie eigen vermogen	16,7	18,3	9,7	15,1	39,4	17,9
Afschrijving duurz.-productiemidd.	25,2	30,5	19,7	18,2	26,8	23,5
Afschrijving vaste plantopstand	3,1	7,7	4,7	9,1	2,9	2,8
Totaal afschrijvingen	28,3	38,2	24,4	27,3	29,7	26,3
Totaal eigen financieringsmidd.	45,0	48,8	34,1	33,3	69,1	44,2
Mutaties vreemd vermogen:						
Te betalen kosten	6,4	6,9	3,9	1,9	3,8	4,8
Te betalen investeringen	1,7	2,3	0,1	0,1	1,3	1,4
Overig kort krediet	-0,2	-0,3	0,1	0,2	-0,1	-0,1
Totaal kort krediet	7,9	8,9	4,1	2,2	5,0	6,1
Leningen familie e.d.	-5,7	-8,6	-10,3	-11,1	-16,6	-3,3
Leningen Rabo-banken	22,6	22,7	12,9	11,1	5,4	23,9
Kredieten Rabo-banken	-0,1	-0,3	3,0	1,8	-1,7	0,6
Overig lang vreemd vermogen	1,0	-0,2	0,1	0,1	-0,1	-0,1
Totaal lang krediet	17,8	13,6	5,7	1,9	-12,9	21,1
Totaal mutatie vreemd vermogen	25,7	22,5	9,8	4,1	-7,9	27,2
Totale financieringsmiddelen	70,7	71,3	43,9	37,4	61,2	71,4
						51,2

Bijlage 21. Investeringsen, beleggingen en mutaties in vlottende en liquide middelen, in de periode 1973 t/m 1975, gemiddeld per bedrijf (x f 1000,-)

	Zuidh. Glasdistrict		Overig Nederland			Financiële positie		
	to- taal	overw. glasgr. bloem.	to- taal	overw. glasgr. bloem.	relatief gunstig	relatief matig	relatief ongunstig	
Aantal bedrijven	67	34	22	36	17	19	42	40
Investering in bedrijf:								
Grond (in exploitatie)	1,3	1,5	0,7	1,4	1,3	1,5	2,0	1,4
Bedrijfsgebouwen	2,7	3,2	1,8	1,6	1,4	1,9	2,0	2,4
Glasopstanden	21,3	21,3	20,9	7,1	8,3	6,1	16,6	20,4
Verwarmingsinstallaties	16,4	18,4	16,6	8,5	6,3	10,5	17,4	11,4
Overige installaties	6,2	6,5	6,9	2,1	1,7	2,3	5,4	4,1
Machines en werktuigen	4,9	6,1	3,4	4,3	5,6	3,2	7,2	4,8
Overige inventaris	1,4	1,5	1,5	1,3	0,5	2,0	1,6	1,0
Vaste plantopstanden e.d.	5,3	0,3	13,8	7,0		13,1	4,3	4,7
Totaal	59,5	58,8	65,6	33,3	25,1	40,6	49,4	57,3
Minus desinvesteringen	3,3	4,1	2,5	1,2	1,3	1,1	3,4	2,5
Totaal bruto-investeringsen	56,2	54,7	63,1	32,1	23,8	39,5	46,0	54,8
Investeringsen en beleggingen buiten bedrijf (per saldo):								
Deelneming veiling e.d.	1,4	0,4	2,9	0,3	0,2	0,5	1,0	1,0
Leningen u/8	0,1		0,2	-0,3		-0,7	-0,8	0,1
Woningen	5,7	6,3	5,4	5,5	2,0	8,4	3,6	6,5
Overige beleggingen			0,2	0,1	0,1	0,2	0,5	
Totaal	7,2	6,7	8,7	5,6	2,3	8,4	4,3	7,6
Totaal van invest. en belegg.	63,4	61,4	71,8	37,7	26,1	47,9	50,3	62,4
Mutaties in vlottende midd.:								
Veldinventaris	2,4	2,2	3,0	0,5	0,9	0,3	2,7	1,7
Voorraden, vorderingen e.d.	2,1	3,1	0,7	1,6	1,6	1,5	0	2,9
Totaal	4,5	5,3	3,7	2,1	2,5	1,8	2,7	4,6
Mutaties in liquide middelen:								
Kas, bank, giro	1,8	2,2	1,8	0,5	1,3	-0,2	1,7	3,1
Spaarrekening e.d.	0,8	2,4	-0,6	3,5	7,5		5,9	1,3
Effecten	0,2		0,6	0,1		0,3	0,6	0,3
Totaal	2,8	4,6	1,8	4,1	8,8	0,1	8,2	4,4
Totaal van invest. en belegg. en mutaties in vlott. en liq.midd.	70,7	71,3	77,3	43,9	37,4	49,8	61,2	71,4
								51,2

Bijlage 22. Spreiding van de bruto- en netto-investeringen in duurzame produktiemiddelen

	Alle be- drijven		Zuidh. Glas- distr. land		Zuidhollands glasgroente		Glasdistrict overwegend bloemisterij		Overig Nederland overwegend glasgroente bloemisterij	
Spreiding bruto-investeringen in %										
van de kosten (3-jaar gemiddelden)										
0 - 10	13	7	22	12	100	29	16			
10 - 20	29	19	47	21	27	41	53			
20 - 30	29	33	22	29	27	24	21			
30 - 40	13	21		26	14					
40 - 50	10	15		12	18					
50 en meer	6	5	9	14	100	6	10			
	100	100	100	100	100	100	100			
Gem. per bedrijf 1) 3-jaar gemiddelde										
waarvan in 1973	24,9	28,4	18,5	24,6	34,2	17,5	19,4			
" " 1974	26,0	31,4	16,1	25,9	38,8	19,8	12,7			
" " 1975	22,8	24,0	20,5	19,4	31,6	14,5	25,8			
	26,4	30,6	18,5	28,4	35,1	17,2	19,6			
Spreiding netto-investeringen in %										
van de kosten (3-jaar gemiddelden)										
Negatief 10 - 5	2	4	6			6	5			
5 - 0	7	12	11	9		18	5			
Totaal negatief	15	16	19	12	14	12	26			
	24	24	36	21	14	36	36			
Positief 0 - 5	16	11	28	12	14	23	32			
5 - 10	13	14	14	14	14	12	16			
10 - 15	9	7	11	9	4	17	5			
15 - 20	16	24	3	26	14	6				
20 - 30	11	16		12	18					
30 - 40	5	7		6	9					
40 en meer	6	5	8		13	6	11			
Totaal positief	76	84	64	79	86	64	64			
Gem. per bedrijf 1) 3-jaar gemiddelde										
waarvan in 1973	11,7	15,0	5,5	11,4	19,3	5,6	5,4			
" " 1974	13,4	19,0	2,9	12,6	26,2	7,8	1,4			
" " 1975	9,9	10,8	8,1	6,2	17,4	2,7	13,0			
	12,4	16,4	5,0	15,3	18,0	5,1	4,9			

1) Ongewogen gemiddelde.

Bijlage 23. Investeringsactiviteit en de aard van de financiële positie

3-jaar gemiddelden	Alle bedrijven	Financiële positie		
		relatief gunstig	relatief matig	relatief ongunstig
Investeringen in:				
Grond	1.400	2.000	1.100	1.400
Bedrijfsgebouwen	2.300	2.000	2.400	2.400
Glasopstanden	16.300	16.600	20.400	11.900
Verwarmingsinstallaties	13.700	10.400	17.400	11.400
Overige installaties	4.700	5.400	4.900	4.100
Machines en werktuigen	4.700	7.200	4.800	3.300
Overige inventaris	1.300	1.500	1.600	1.000
Plantopstanden e.d.	5.900	4.300	4.700	8.000
Totaal	50.300	49.400	57.300	43.500
Minus desinvesteringen	2.500	3.400	2.500	2.100
Bruto-investeringen	47.800	46.000	54.800	41.400
Afschrijvingen dode d.p.m.	23.300	26.800	23.500	21.200
Afschrijving vaste plantopstand	3.700	2.900	2.800	5.100
Netto-investeringen	20.800	16.300	28.500	15.100
Bruto-investeringen in % kosten 1)	24	22	28	21
Netto-investeringen in % kosten 1)	11	8	15	8
Spreiding bruto-investeringen				
in % van de kosten	%	%	%	%
(3-jaar gemiddelden)				
0 - 10 %	13	14	5	20
10 - 20	29	29	31	27
20 - 30	29	29	24	35
30 - 40	13	14	23	3
40 - 50	10	14	12	5
50 en meer	6		5	10
	100	100	100	100
Gem. per bedrijf 2)				
3-jaar gemiddelde	24,9	23,4	28,3	22,2
w.v. in 1973	26,0	26,5	31,7	19,8
" 1974	22,8	20,5	28,0	18,5
" 1975	26,4	24,3	26,4	27,5
Spreiding netto-investeringen				
in % van de kosten	%	%	%	%
(3-jaar gemiddelden)				
Negatief.				
10 en meer	2		2	2
10 - 5	7	10		13
5 - 0	15	14	10	20
Totaal negatief	24	24	12	35
Positief				
0 - 5	16	19	20	13
5 - 10	13	14	9	17
10 - 15	9	9	12	5
15 - 20	16	8	21	15
20 - 30	11	24	14	
30 - 40	5		7	5
40 en meer	6		5	10
Totaal positief	76	76	88	65
Gem. per bedrijf 2)				
3-jaar gemiddelde	11,7	9,4	15,1	9,3
w.v. in 1973	13,4	12,4	19,5	7,6
" 1974	9,9	6,9	14,9	6,1
" 1975	12,4	9,9	12,5	13,7

1) Gewogen gemiddelde. 2) Ongewogen gemiddelde.

Bijlage 24. Beschikbare financieringsruimte op de lopende rekening bij de bank gemiddeld per bedrijf (x f 1000)

	1-1-1973	31-12-1975	Mutatie	
			1-1-1973	31-12-1975
Alle bedrijven				
Maximum financieringsruimte op lopende rekening	23,4	27,4	4,0	
Opgenomen bedrag	<u>10,1</u>	<u>13,2</u>	<u>3,1</u>	
Nog beschikbaar	13,3	14,2	0,9	
Zuidhollands Glasdistrict				
Maximum financieringsruimte op lopende rekening	24,5	29,8	5,3	
Opgenomen bedrag	<u>11,4</u>	<u>11,2</u>	<u>-0,2</u>	
Nog beschikbaar	13,1	18,6	5,5	
Overig Nederland				
Maximum financieringsruimte op lopende rekening	21,4	22,8	1,4	
Opgenomen bedrag	<u>7,8</u>	<u>16,8</u>	<u>9,0</u>	
Nog beschikbaar	13,6	6,0	-7,6	
Financiële positie				
Relatief gunstig				
Maximum financieringsruimte op lopende rekening	17,3	18,9	1,6	
Opgenomen bedrag	<u>6,1</u>	<u>0,9</u>	<u>-5,2</u>	
Nog beschikbaar	11,2	18,0	6,8	
Relatief matig				
Maximum financieringsruimte op lopende rekening	21,8	27,3	5,5	
Opgenomen bedrag	<u>10,2</u>	<u>12,0</u>	<u>1,8</u>	
Nog beschikbaar	11,6	15,3	3,7	
Relatief ongunstig				
Maximum financieringsruimte op lopende rekening	28,3	31,8	3,5	
Opgenomen bedrag	<u>12,2</u>	<u>20,9</u>	<u>8,7</u>	
Nog beschikbaar	16,1	10,9	-5,2	

Bijlage 25. Betalingscapaciteit en financieringslasten, gemiddeld per bedrijf (x f 1000)

	Alle bedrijven			Maarvan bedrijven gelegen in:					
	1973		1975	Zuidh. Glasdistrict		Overig Nederland			
	1974	1974	1975	1973	1974	1973	1974		
Besparing	12,2	13,7	6,2	14,2	16,2	11,1	8,5	9,1	-2,9
Betaalde rente	11,4	13,4	15,5	12,1	14,5	16,8	10,0	11,4	13,1
Besparing + betaalde rente	23,6	27,1	21,7	26,3	30,7	27,9	18,5	20,5	10,2
(a)	22,0	26,7	32,2	22,0	28,7	34,2	21,9	23,0	28,5
Afschrijving	45,6	53,8	53,9	48,3	59,4	62,1	40,4	43,5	38,7
Betalingscapaciteit	9,0	13,5	13,9	7,8	13,7	13,4	11,0	12,9	14,8
Aflossingen (excl. lopende rekening)	11,4	13,4	15,5	12,1	14,5	16,8	10,0	11,4	13,1
Betaalde rente	20,4	26,9	29,4	19,9	28,2	30,2	21,0	24,3	27,9
Financieringslasten vreemd vermogen (b)	3,2	0,2	-7,7	6,4	2,5	-2,3	-2,5	-3,8	-17,7
Besparing + betaalde rente minus financieringslasten vreemd vermogen (a-b)	116	101	74	132	109	92	88	84	37
Besparing + betaalde rente in % van de financieringslasten vreemd vermogen 1)	15	1	-24	29	9	-7	-11	-17	-62
(a/b)	25,2	26,9	24,5	28,4	31,2	31,9	19,4	19,2	10,8
Besparing + betaalde rente minus financieringslasten vr. vermogen in % van de afschrijving 1)	224	200	183	243	211	206	192	179	139
Betalingscapaciteit minus financieringslasten vreemd vermogen									
Betalingscapaciteit in % van de financieringslasten vreemd vermogen 1)									

1) Gewogen gemiddelde.

Bijlage 25 (vervolg)

	Financiële positie								
	relatief gunstig			relatief matig					
	1973	1974	1975	1973	1974	1975			
Besparing	27,2	43,8	31,8	15,0	15,9	14,2	1,4	-4,4	-15,7
Betaalde rente	11,7	11,9	10,8	11,0	13,6	16,0	11,6	14,1	17,4
Besparing + betaalde rente	38,9	55,7	42,6	26,0	29,5	30,2	13,0	9,7	1,7
(a)	25,6	29,5	33,9	20,5	26,1	32,2	21,6	25,8	31,4
Afschrijving	64,5	85,2	76,5	46,5	55,6	62,4	34,6	35,5	33,1
Betalingscapaciteit	15,0	23,9	21,9	7,2	11,4	10,6	7,8	10,2	13,2
Aflossingen (excl. lopende rekening)	11,7	11,9	10,8	11,0	13,6	16,0	11,6	14,1	17,4
Betaalde rente	26,7	35,8	32,7	18,2	25,0	26,6	19,4	24,3	30,6
Financieringslasten vreemd vermogen									
(b)	12,2	19,9	9,9	7,8	4,5	3,6	-6,4	-14,6	-28,9
Besparing + betaalde rente minus financieringslasten vreemd vermogen	145	156	130	143	118	114	67	40	6
Besparing + betaalde rente in % van de financieringslasten vr.vermogen 1) (a/b)	48	67	29	38	17	11	-30	-57	-92
Besparing + betaalde rente minus financieringslasten vr.vermogen in % van de afschrijving 1)	37,8	49,4	43,8	28,3	30,6	35,8	15,2	11,2	2,5
Betalingscapaciteit minus financieringslasten vreemd vermogen	242	238	234	255	222	235	178	146	108
Betalingscapaciteit in % financieringslasten vreemd vermogen 1)									

1) Gewogen gemiddelde.